



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ  
І ЗМІСТУ ОСВІТИ**

**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА  
ім. В.М.КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ  
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА  
РІВНЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ КУП НАНУ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА  
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ  
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ  
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА**



**МАТЕРІАЛИ  
IX Всеукраїнської науково-практичної конференції  
«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ:  
СВІТОГЛЯДНІ ПОШУКИ, КОМУНІКАТИВНІ  
ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ»**

5 грудня 2019 р.

**Рівне, 2019**



**Затверджено до друку Вченою радою  
Київського університету права НАН України  
(Протокол №3 від 26 грудня 2019 р.)**

**РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**

**Ю. С. Шемшученко**, академік НАН України;

**Ю. Л. Бошицький**, кандидат юридичних наук, професор;

**А. Є. Залужна**, доктор філософських наук, професор;

**Л.Д. Малевич**, кандидат філологічних наук, доцент;

**С. Я. Українець**, кандидат філософських наук.

**Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії:** Матеріали IX Всеукр. наук.-практ. конфер. / Редкол. Бошицький Ю.Л., Залужна А.Є., Малевич Л.Д., Українець С.Я. – Рівне, 2019. 218 с.

До збірника увійшли тези доповідей учасників IX Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», присвячені теоретико-філософським, лінгвістичним та психолого-педагогічним аспектам гуманітарного пошуку. Означена проблематика розглядається в порівняльно-історичному та міждисциплінарному контексті, даються конкретні рекомендації щодо практичного застосування висновків науковців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Матеріали конференції стануть у нагоді науковцям, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться питаннями сучасної гуманітаристики, зокрема, проблемами розвитку філософії, лінгвістики, теорії та історії освіти й виховання.

© Київський університет права



## ЗМІСТ

<b>Бошицький Ю. Л.</b> Вітальне слово .....	7
---	---

### РОЗДІЛ 1

#### **Світоглядні орієнтири сучасного соціокультурного простору, їх трансформація та вибір**

<b>Залужна А. Є.</b> Феномен естетичного у феноменологічно орієнтованому дискурсі «життєвого світу» .....	9
---	---

<b>Кириленко О. М.</b> Система охорони здоров'я як інституціональний комплекс: структура, функції, проблеми та виклики сьогодення .....	13
---	----

<b>Ткачук В. Є.</b> Релігійна концепція у сучасному розумінні правового змісту поняття кримінального покарання .....	18
--	----

<b>Коберська Т.А.</b> Свобода як екзистенціал людського буття .....	21
---	----

<b>Гуменюк С. М.</b> Ісаакій Святогорець: ісихазм та головні академічні освітні проекти .....	24
---	----

<b>Мартинюк Р.С.</b> Дилема права і моралі .....	31
--	----

<b>Цибульський В. І, Гром В. М.</b> Київський гідромеліоративний інститут у 1943-1945рр.....	36
--	----

<b>Українець С. Я.</b> Кліпова культура: модифікації і репрезентації .....	41
--	----

<b>Дикун Г.П. М.</b> Драгоманов: генеза та розвиток федералістичних поглядів .....	46
--	----

<b>Залужний А. Л.</b> Інформаційно-мережева економіка у контексті постіндустріальних теорій.....	53
--	----

<b>Шадюк Т. А. Козяр Д.</b> Макс Шелер: духовність як космічний феномен .....	58
---	----

<b>Наконечна О. П., Сидорук Ю.М.</b> Антропологічна філософія Л. Фюрбаха у вимірі свободи .....	61
---	----

<b>Перелигіна Р. В.</b> Тенденції жіночої насильницької злочинності в Україні .....	64
---	----



<b>Гуменюк С.М., Бухало Ю.П.</b> Деякі аспекти неогуманізму у контексті співіснування людського та штучного інтелекту.....	67
<b>Андрейко І.С.</b> Розвиток інклюзивного підходу в соціальній політиці як фактор демократизації сучасного суспільства .....	72
<b>Кир'янчук І.</b> Софіологістичний метод інтерпретації поетичних текстів: основні засади, суть та обґрунтування в ключі літературознавчої науки .....	77
<b>Гуменюк І. І.</b> Греція в духовній культурі острозького книжництва: Волинські Афіни.....	83
<b>Сарнавська О. В., Авдєєва О. О.</b> Людина, свобода, цінності у філософії Ніцше .....	87
<b>Кир'янчук Б. М.</b> Герменевтичні погляди в літературно-критичних працях М. Сріблянського та А. Товкачевського .....	91
<b>Гуменюк С.М., Сидорук Ю.М.</b> Український кінематограф: проблеми і перспективи.....	95
<b>Веремейчик С. В.</b> Душа в духовному житті українського народу .....	100
<b>Хробуст Дарія</b> Юридична відповідальність учасника господарських процесуальних правовідносин .....	103
<b>Мирко Богдан</b> Окремі питання кваліфікації за провокацію підкупу ....	106
<b>Кабаєв Віталій</b> Особливості кримінальної відповідальності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище.....	110
<b>Митник Уляна</b> До питання домашнього насильства в окремих країнах Європейського Союзу .....	114
<b>Вовк Вікторія</b> Проблема злочинності і тероризму в сучасному світі.....	118
<b>Ковальова Альона</b> Особливості злочинних проявів у циганських таборах.....	123
<b>Кошель Катерина</b> Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця .....	126
<b>Тарасенко Анна</b> Фішинг в сучасних умовах .....	131
<b>Лопушанська Яна</b> Жіноча злочинність в реаліях сьогодення.....	133





<b>Цируль Валерія</b> Латентність злочинів пов'язаних із вандалізмом .....	136
<b>Оленіч Анна</b> Українська духовно-академічна філософія XIX ст. як культурно-історичне явище.....	139
<b>Головко Максим</b> Стратегії і тактики у сучасному політичному дискурсі України .....	143
<b>Сидорова Дарія</b> Засоби формування політичного іміджу України в умовах інформаційної взаємодії .....	149
<b>Шмавгонець Вікторія</b> Філософія Слова киеворуського книжництва: мотиви, образи, ідеї .....	153
<b>Сидорук Катерина</b> Генеза ренесансного антропоцентризму: Варлаам Калабрійський.....	157
<b>Лебедь Тетяна</b> Трансформація ідей ісихазму у духовній культурі України .....	161
<b>Іванова Анна</b> Паїсій Величковський в історії Запорізької Січі.....	163

## РОЗДІЛ 2

### Комунікативні стратегії сучасної лінгвістичної науки

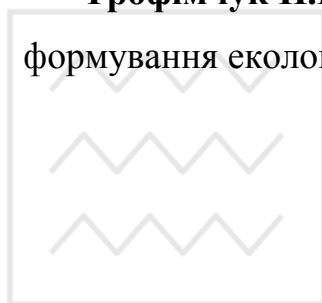
<b>Мінкін Л. М., Лембік С.О.</b> Терміни системи освіти Франції як особливий тип комунікації .....	169
<b>Малевич Л. Д.</b> Термінологічна база даних IATE .....	173
<b>Дзюба М. М.</b> Термінологічні іменні пам'ятники»: сучасний погляд на епонімію в науковій мові.....	177
<b>Малевич Л. Д., Середюк О. С.</b> Український фінансовий інтернет-дискурс: різновиди та характерні ознаки.....	181
<b>Дацюк О. О.</b> Правописні зміни 2019 р.: результати і перспективи .....	186

## РОЗДІЛ 3



## Шляхи вдосконалення педагогічного процесу в сучасних закладах освіти

<b>Семенчук Ю.О.</b> Виклики і перспективи для охочих скласти міжнародні іспити IELTS та B2 FIRST .....	189
<b>Лелет І.О.</b> Мотивація студентів до вивчення іноземних мов .....	195
<b>Окулова Л.О.</b> Характеристика та організація проведення комунікативних напівевристичних та евристичних вправ на читання .....	199
<b>Прокопчук В.Ю.</b> Професійно-особистісна ідентичність майбутнього медичного працівника як актуальна освітня проблема .....	203
<b>Герасименко А.</b> Київська філософська школа кінця XIX – початку XX ст.: антропокультурні засади освітнього середовища .....	205
<b>Трофімчук Н.В.</b> Оксфордські дебати у контексті методологічних засад формування екологічної культури студентів .....	214





## НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА

Україна, м.Київ - 03142, вул. Ак.Доброхотова, 7-а, Тел.: (044) 409-26-43, факс: (044) 423-90-87  
e-mail: kul@kul.kiev.ua, www.kul.kiev.ua

№ 479/1 Від 05.12.2019  
на № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_

### ВІТАЛЬНЕ СЛОВО РЕКТОРА

#### Шановні учасники та гості конференції!

Вітаю Вас із відкриттям IX Всеукраїнської науково-практичної конференції  
«Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та  
педагогічні стратегії».

Конференція має на меті проаналізувати історико-культурний аспект становлення  
нової соціокультурної реальності в Україні та виокремити її основні світоглядні  
домінанти, розмаїтість змін та впливів у зв'язку з процесами глобалізації, а також  
комунікативні стратегії і тактики, які актуалізують педагогічну діяльність у вищій  
школі.

Науковий діалог з означеної проблематики відбувається за участю провідних  
фахівців України у сфері гуманітаристики. Безумовної актуальності йому надає  
інтердисциплінарний характер та гострота порушених питань суспільного та  
культурного розвитку сьогодення.

Сучасний етап інформаційної революції, започаткований зрушеннями в  
інформаційних технологіях та поширенням віртуального простору, виводить людську  
культуру на якісно новий рівень комунікації, де швидкість та доступність інформації,  
а також надзвичайні можливості спілкування складають основу стрімкого генезису  
нових культурних форм. Саме всеосяжність комунікативного простору забезпечує  
можливість виникнення, функціонування та поширення гуманітарних технологій –  
парадигми, що постає протиположною маніпулятивно-технологічним моделям управління  
суспільством.

Сьогодні українська культура зі всією очевидністю ставить питання дієвості  
українського соціуму щодо вирішення проблем власного виживання та визначеності  
майбутнього. Нині відстежуємо певну втрату еталонних зразків культури, пошук





нових культурних парадигм. Водночас зростає інтерес до власної культури та духовної спадщини, спостерігається «ренесанс традиційної культури».

Проблеми, порушені на конференції, націлюють на розлогу рефлексію наявних нині трансформацій в освітньо-науковому просторі України, адже освітньо-науковий потенціал держави має вирішальне значення у можливостях її економічної конкурентоспроможності. Аксіомою стала думка про те, що у суспільстві, життєдіяльність якого істотно визначається інформаційними ресурсами і знанням, системі освіти належить основна, якщо не визначальна роль в його ефективному розвитку і відтворенні соціальних інститутів. Саме освітня сфера відображає суспільну необхідність оптимального поєднання традиційних національних цінностей з інноваційними цінностями глобальної культури. В Україні має стверджуватися стратегія прискореного, випереджувального інноваційного, розвитку освіти і науки, повинні забезпечуватись умови для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості впродовж усього життя. Ідея особистісно орієнтованої освіти, її гуманізація є, як ніколи, актуальними.

Усе це засвідчує потужний потенціал сучасного гуманітарного знання, яке покликане знайти адекватну відповідь на виклики сьогодення.

Саме тому такої ваги набуває наукова дискусія, започаткована дев'ять років тому кафедрою гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України. Вона знайшла належний резонанс у гуманітарному просторі не тільки Рівненщини, а й усієї України.

Вірю, що конференція стане каталізатором нових ідей у сфері гуманітаристики, які знайдуть своє втілення у майбутніх державницьких проєктах. Бажаю учасникам конференції нових наукових здобутків, невичерпного натхнення, цікавих дискусій та виправданих сподівань.

**Юрій Ладиславович Бошицький,**  
ректор Київського університету права НАН України,  
професор, заслужений юрист України



## РОЗДІЛ 1

# СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ, ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ВИБІР

*Алла Залужна,  
доктор філософських наук,  
професор кафедри філософії Національного університету водного  
господарства та природокористування (м. Рівне)*

## ФЕНОМЕН ЕСТЕТИЧНОГО У КОНТЕКСТІ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ»

Естетичні смисли іманентні життєсвіту (як інтерсуб'єктивному, так і інтертекстуальному), вони глибоко вкорінені в розмаїття життєвих процесів, а тому, пронизуючи всі його смислові пласти, формують людський зміст світу. Естетичний смисл в якості безпосереднього, чуттєво-почуттєвого та небайдужого ставлення людини до світу (А. Канарський) є необхідною константою людського існування у світі, світоглядною універсалією (О. Наконечна). Він сприяє універсальному самоздійсненню людини у синтезі її особистісних та інтерсуб'єктивних вимірів, виявляючи не так сутність буття, як “його смисл, багатозначність” та “розкриваючи потенційність нескінченно-можливісного світу людського буття” [5, с.169].

Так, А. Канарський феномен естетичного ставив у тісний зв'язок зі специфікою людської чуттєвості в її “безпосередності”, “небайдужості”, “невимушеності”, “самоцільності”, “значущості”, “цінності”. Тому естетичне в якості необхідної константи людської культури, що виражає міру небайдужого ставлення не тільки до світу, але й сенсу людського буття, виступає не просто абстрактною категорією, а виражає такі моменти життя, у яких викристалізуються безпосередньо-чуттєві стани людини як “прояв чогось незвичного, величного, естетичного” [3, с.11]. Буття естетичного український мислитель не зводить ні до суб'єкта, ні до об'єкта, ні до суб'єкт-



об'єктних відношень, а експлікує як складний діалектичний процес руху чуттєвості на межі дихотомії “байдуже-небайдуже”, що набуває свого завершення, дооформлення в людському переживанні. Принагідно зауважимо, що феномен байдужого А. Канарський намагається постулювати вихідним поняттям естетичної теорії, оскільки за відсутності чуттєвої розрізненості воно сприяє посиленню сприйнятливості значущого, ціннісного, небайдужого. Привертає увагу те, що Р. Інгарден, виявляючи своєрідність естетичного сприймання як складного процесу, який має різноманітні фази протікання, встановлює відмінність між реальним сприйманням і особливою естетичною скерованістю на інтенціональний об'єкт. У цьому плані зауважимо, що Р. Інгарден застосовує феноменологічний метод для дослідження багатопластовості та багатofазності літературних творів, які постають в якості буттєвої основи естетичного (інтенціонального) об'єкта. Обґрунтовуючи означену відмінність, польський мислитель вважає, що саме інтенціональна настанова виникає за умови сприймання “особливого”, “дивного” предмета, обумовлюючи перехід від практично-життєвої настанови повсякденного існування до “задоволення, радості і любовання “виглядом”, наявністю даної якості, миттєвості майже такого ж “уповання”, яке дає нам за цієї настанови аромат квітки” [2, с.134]. А відтак, таке занурення в актуальне естетичне переживання, викликане попередньою емоцією, і виступає “життям-хвилиною”, “забуттям світу” та “гальмуванням повсякденності”. Як бачимо, життєсвіт людини, постаючи складною інтерсуб'єктивною, текстуальною, ціннісно значимою цариною, охоплюється естетичним смислом, який пронизує всю багатоманітність його структур, розкриваючи щоразу ширше коло семантичних можливостей феноменів “дивного”, “небайдужого”, “іншого”.

Витлумачення “іншого” в естетичній площині в якості твору мистецтва отримуємо в онтологічно-герменевтичних інтенціях пізнього М. Гайдеггера. Осмислення феномену “іншого” відбувається у контексті аналізу онтологічних підвалин мистецтва та пошуку витоків художнього твору. Твір мистецтва (“художнє творіння” за перекладом А. Михайлова, “твір мистецтва” за



перекладом О. Верникова) пов'язаний з особливістю його буття у внутрішньо світовому перебуванні й потребою подолання протиріччя між суб'єктом та об'єктом, формою та матерією. Тут уводиться новий вимір естетичного крізь призму інтегрування твору мистецтва в онтологію в статусі “іншого”, що порушує аналогію і є “невидиме, неконтрольоване нами” [1, с.180], обумовлене його онтологічною основою.

Згідно з М. Гайдеггером, естетичне вибудовується над певним фундаментом, речовинністю. А тому, визначаючи її як носія властивостей, єдності розмаїття відчуттів та оформленого матеріалу, розрізняє природну річ, виріб, створений людиною та естетично-художню річ. Саме для останньої характерне “одкровення іншого”, щось особливе, адже вона “говорить ще про дещо інше порівняно з тим, чим є сама по собі річ” [6, с.87], “сповіщає про інше”, вибудовуючись над речовинним. Ця інакшість “іншого” проявляється своєрідним чином в суперечності світу та землі, маніфестуючи проявленість буття сущого. Таке розкриття буттєвого відбувається в здійсненні істини-алетейї як несокритості, а тому буття мистецтва “стає подією, одкровенням, тим даром, що перевертає все попереднє, звичне, – тоді розгортається світ, якого не було дотепер” [6, с.250]. Спосіб проявлення істини через покладання у твір мистецтва супроводжується не просто розривом між розкритим світом та самозамкненою землею, але й взаємопроникненням протиправних сил, що не дає можливості розпаду, а приводить у світ нове суще.

Переосмислення традиційного розуміння естетичного крізь призму “іншого” шляхом аналізу таких естетичних феноменів як “старе” та “юне”, “миттєве” та “загублене”, “жахливе”, “нудне”, “тоскне” та ін. здійснює сучасний російський феноменолог С. Лишаєв. Якщо А. Канарський досліджує діалектичний рух чуттєвості, Р. Інгарден естетичну інтенціональну настанову сприймання особливого то С. Лишаєв – аналітику чуттєвої даності “іншого”. Проте кожен з цих філософів по-своєму прагне віднайти ті моменти життя, в яких оприявнюються безпосередньо естетичні людські стани, а також своєрідні “крапки інтенсивності”, надсуб'єктної та надоб'єктної сингулярності.





Сингулярність у даному випадку передбачає інтерпретацію естетичного як події, що не зводиться ні до суб'єкта, ні до об'єкта, а постає безпосередньою даністю особливості “іншого” у площині онтологічно-естетичної налаштованості суб'єкта. Фіксація інтенсивності своєрідних переживань незвичного і особливого в людських відчуттях, що ставить суб'єкта в ситуацію здивування та естетичної налаштованості є проявами онтологізації естетики й розширення проблемного поля сучасної естетичної науки. Тобто “особливе” (Р. Інгарден), “небайдуже” (А. Канарський) у філософсько-естетичних інтенціях С. Лишаєва конкретизується й доповнюється в ракурсі конституюваних даностей як “дивних”, “пам'ятних”, “незвичних” [4, с.20] і пов'язаних з чудом. А відтак, естетичне постає тим цілісним феноменом, подією, що обумовлює в загальному потоці переживань прояв особливої почуттєвості, яка є не просто особливим почуттям, але почуттям особливого, “іншого”.

#### Література

1. Богатов М. Искусство Бытия / Михаил Богатов. – М. : Скимень, 2008. – 272 с.
2. Ингарден Р. Исследования по эстетике / Роман Ингарден ; пер. с пол. А. Ермилова, Б. Федорова. – М. : Изд-во иностр. лит., 1962. – 572 с.
3. Канарский А. С. Диалектика эстетического процесса. Диалектика эстетического как теория чувственного познания / А. С. Канарский. – К. : Вища шк., 1979. – 215 с.
4. Лишаев С. А. Эстетика Другого / С. А. Лишаев. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2008. – 380 с.
5. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності / О. П. Наконечна. – Рівне : [б. в.], 2002. – 202 с.
6. Хайдеггер М. Исток художественного творения / Мартин Хайдеггер ; [пер. с нем. А. В. Михайлова]. – М. : Акад. проект, 2008. – 528 с. – (Философские технологии: философия).



## **СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС: ФУНКЦІЇ, СТРУКТУРА, ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

Здоров'я людей, його захист і покращення виступають актуальною проблемою розвитку науки і політики сучасного суспільства на національному і глобальному рівнях. Покращення здоров'я як одного з провідних компонентів благополуччя людей, визначено ООН і ВООЗ провідною стратегією сталого розвитку для всіх без виключення країн світу [1].

Сучасний розвиток медичної науки і медичних технологій відкривають нові можливості для діагностики, лікування і профілактики патологій здоров'я, продовження тривалості життя та активного довголіття.

Становлення і розвиток соціології здоров'я і медицини пов'язаний з розширенням розуміння здоров'я не просто як тілесно-фізичного стану людини, а й як складного біо-соціо-культурного феномену, який визначається генетичними, соціально-психологічними, мікросоціальними, інституціональними і макросоціальними факторами.

Перші дослідження соціальних основ здоров'я, гігієни і медицини пов'язані з іменами І-П. Франка, Дж. Кверіні, С. Неуманна, Е.Блеквелл, Дж.Стерна, Л.Херденсона, які присвятили свої роботи на рубежі XIX-XX ст. впливу суспільства на здоров'я людей.

Після Другої світової війни соціологія здоров'я і медицини отримала імпульс для розвитку в формі роботи спеціальних секцій і створення дослідних комітетів - RC-15 «Соціологія здоров'я» (1963 рік створення), а також RC-49 «Соціологія психічного здоров'я і хвороб» (1959 рік створення) в Міжнародній соціологічній асоціації [2].



позицій соціології, медицина представляє соціальний інститут сучасного суспільства, який виконує ряд важливих для суспільства і людей функцій: медико-соціальну (лікування хвороб, збільшення тривалості життя і активного довголіття, підвищення якості життя); аксиологічну (формування цінностей здоров'я, здорового способу життя); гносеологічну (накопичення і вдосконалення знань про здоров'я і хвороби, їх факторах і методах лікування); соціалізації (валеологічне та навчання основам здоров'я населення, підготовка професійних медичних кадрів); економічну (організація медичного обслуговування, працевлаштування медперсоналу) [3].

Медицина як соціальний інститут має складну структуру і включає цінності, інформацію, знання, практичний досвід, норми, соціальні ролі і статуси, медичні організації і кадри, медичну і валео-стратифікацію (нерівність професійної структури, нерівність у доступі до медичної допомоги), систему управління і специфічну форму соціального контролю [3, 4].

Система охорони здоров'я може розглядатися як інституційний комплекс, центральним елементом якого виступає медицина, але в процес збереження здоров'я населення включаються інститути рекреації та відпочинку (санаторії, будинки відпочинку, оздоровчі центри), спорту, фізичної активності та фітнесу, туризму, ЗМІ медичного та оздоровчого спрямування, індустрії медицини і оздоровлення, а також інститути науки і освіти, система органів державного управління (міністерства, управління охорони здоров'я), медичне законодавство, а також громадські організації медичного і оздоровчого профілю [5, 6].

Соціологічні дослідження проблем здоров'я та медицини включають широкий діапазон різноманітних аспектів - дослідження цінностей, знань, уявлень, норм, а також показників, умов і факторів здоров'я, його патологій на індивідуальному, груповому, національному та глобальному рівнях [7]. Соціологія вивчає розвиток системи охорони здоров'я, медичного обслуговування з інституційної точки зору, тобто, розглядає її як сучасний складний інституційний феномен [3]. Важливим аспектом соціологічного



аналізу даного інституту є прояви соціально-економічного, територіального, гендерного, етнічного нерівності в доступі до медичної допомоги, оздоровлення та культури здоров'я [6]. Це прояви субнаціональних і глобальних розривів в доступі до медичної допомоги та оздоровлення, які розглядаються експертами як найбільш гострих проблем сучасної охорони здоров'я [8].

В ХХ століття розвиток медичної науки дали величезні досягнення, що дозволили зберегти життя мільйонів людей, продовжити його і покращити його якість. До таких досягнень відносять нові протимікробні (антибіотики), гіпертензивні, протиракові, протиалергічні та інші ліки, вакцини, сироватки, анестетики (знеболюючі) і антисептики; нові технології діагностики та лікування захворювань: рентген, УЗД, КТ, МРТ, мікробіологію, гістологію, ендоскопію, генетичну експертизу; трансплантологію, електро-Кадіо-нейрографію, променеву і хіміо-терапію, лазерну хірургію, мікрохірургію, протезування, ЕКО-технології та ін..

Науково-технічна революція в ХХІ столітті доповнилася інформаційно-комп'ютерною революцією, яка виводить медицину на новий рівень розвитку, формує нові небувалі можливості в збереженні здоров'я і підвищенні добробуту людей. Тренди майбутнього розвитку охорони здоров'я це - роботохірургія, Інтернет і штучний інтелект в медицині (електроніфікація і нетізація всіх медичних знань і технологій, взаємодій між лікарями і пацієнтами), геноміка, штучні органи і тканини, імплантологія, мікротеледіагностика (таблетки з камерами), геноміка, наномедицина, екзоскелети і розумні протези, нейротехнології (зчитування спогадів, управління роботою мозку), телемедицина та багато іншого.

Таким чином, досягнення медицини стали найважливішим компонентом соціального прогресу, демократизації суспільства та гуманізації життя людей, що зумовило вибухове демографічне зростання і значне збільшення середньої тривалості життя в минулому столітті, а політика охорони здоров'я набула характеру однієї з найважливіших складових державної політики всіх без винятку країн світу.



Однак, залишаються актуальними проблеми: нерівного доступу до медицини різних груп населення, ефективності організації державного управління та державного забезпечення сфери медицини і здоров'я, а також домінування патологічного напрямку медицини щодо профілактичного, низького рівня культури здоров'я населення.

Сучасна соціологія робить важливий внесок у дослідження здоров'я як комплексний напрямок сучасної науки про громадське та індивідуальне здоров'я, розвиток інституційних основ охорони здоров'я, про тенденції і перспективи розвитку медицини і культури здоров'я в умовах глобалізації, інформатизації та інтернетизації життя суспільства. В такому ракурсі аналізуються прояви медикалізації і фармакологізації суспільства як процеси посилення ролі медицини в житті людей і суспільства, а також зростання цінностей здоров'я і здорового способу життя – хелсізації суспільства (від поняття «хелсізм») [9, 10]. Медикалізація, фармакологізація і хелсізація відображають і позитивні, і негативні прояви таких змін, а їх аналіз представляє комплексне бачення складних сучасних зрушень в системі «людина - суспільство – здоров'я – медицина», що стимулює пошук ефективних технологій у вирішенні проблем і протиріч у сфері здоров'я збереження.

На завершення наведемо слова Генерального директору ВООЗ Тедроса Адханоме Гебрейесуса, який запропонував використовувати гасло «Разом - за здоровий мир» і зазначив, що майбутнє – це «... світ, в якому кожна людина в будь-якій країні світу має умови для здорового, продуктивного життя, а глобальна прихильність принципу сталого розвитку пропонує унікальну можливість для вирішення соціальних, економічних та політичних детермінант здоров'я та поліпшення здоров'я і благополуччя людей у всьому світі» [11].

### Література

1. Устав (Конституция) Всемирной организации здравоохранения // Основные документы ВОЗ. – Женева, 1998. – С.1.
2. Решетников А. В. Социология медицины: учебник. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2007. – 256 с.



3. International Sociological Association [Electronic source] // Research Committees. – Available at: <https://www.isa-sociology.org/en/research-networks/research-committees>
4. Annandale E. The Sociology of Health and Medicine: A Critical Introduction, 2nd Edition. – Polity, 2014. – 304 p.
5. Weiss G. Sociology of Health, Healing, and Illness. – Taylor & Francis, 2017. – 520 p.
6. Nagla M. Sociology of Health and Medicine. – Jaipur: Rawat Publications, 2018. – 514 p.
7. Дмитриева Е. В. Социология здоровья: методологические подходы и коммуникационные программы. – М.: Центр, 2002. – 224 с.
8. Closing the Gap in a Generation. Health Equity through Action on the Social Determinants of Health. Final report of the commission on social determinants of health [Electronic source] // Geneva: World Health Organization, 2008. – Available at: [whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241563703\\_eng.pdf](http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241563703_eng.pdf)
9. Черняк Ю. Г., Доброродный Д. Г. Медикализация как социокультурный феномен и предмет междисциплинарного исследования // Философия и социальные науки. – 2012. – № 1/2. – С. 82–88.
10. Гвоздев М. Г. Хелсизм в контексте социальной критики медицины // Общество: философия, история, культура. – 2016. – № 9. – С. 79–81.
11. Генеральный директор Тедрос Адханом Гебрейесус. «Вместе – за здоровый мир» [Электронный ресурс] // Всемирная организация здравоохранения. – Режим доступа: <https://www.who.int/ru/dg>



## **РЕЛІГІЙНА КОНЦЕПЦІЯ У СУЧАСНОМУ РОЗУМІННІ ПРАВОВОГО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ**

Проблема покарання у системі правового регулювання суспільних відносин була і є завжди актуальною, що часто спонукає до гострих наукових дискусій як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У цьому контексті, на мою думку, певний науково-практичний інтерес щодо розуміння суті кримінального покарання викликають окремі підходи релігійної теорії Св. Ансельма, яка має безпосередній зв'язок з дослідженнями попередніх мислителів, зокрема Августина Блаженного, який у творі „Про істинну релігію” говорив: „Коли карають, то нехай остерігаються, щоб не бути надмірно жорстокими, коли ж прощають – надмірно м'якими” [1, с. 161]. Тобто Августин Блаженний не допускав надмірної репресивної сили покарання (аналогічно, цей підхід у виді принципу економії кримінальної репресії передбачається сучасним вітчизняним кримінальним законодавством, а саме у ч. 3 ст. 50 та ч. 1 ст. 69 КК України).

За цією концепцією, суть соціальної справедливості полягає у тому, щоб кожен злочин (гріх) був сплачений тимчасовим стражданням, і щоб це страждання відповідало гріховному вчинку та захищало конкретний закон (аналогічні завдання передбачаються КК України, ст.1). Подібними є позиції теорії Св. Ансельма, метою якої є усунення безладдя, яке вноситься злочином (гріхом) у будову всесвіту, бо таке безладдя є порушенням справедливості. Тому, Ансельм не допускав прощення без покарання і стверджував, що раціональний порядок світобудови вимагає, аби злочин (гріх) завжди був покараний [2, с. 177-179].





Очевидно, думки науковців-теологів щодо самої суті злочину та покарання були наближені до норм Старого Заповіту, де передбачалась обов'язковість покарання за вчинений злочин (гріх), тобто зміст покарання, зокрема, складала помста (Вихід, 21: 23-25) [3, с. 73]. Вона, на думку каноністів, мала релігійний характер, причому вони ж допускали можливість делегування цих повноважень світській владі [4, с. 141].

На той час перевага помсти над виправленням особи злочинця у змісті кримінального покарання деякими дослідниками (В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов) вбачалась як позитив. Більше того, вони стверджували, що принцип „таліону” проявив себе як цивілізуюче начало, обмеживши застосування кровної помсти [5, с. 101-102]. Проте, за нормами Нового Заповіту, зміст покарання був сформований на ідеях каяття, всепрощення та примирення (Від Матвія, 5: 21-22; 38-44) [3, с. 840-841]. З цього приводу слід погодитись з А. Кістяківським та М. Чубинським у тому, що Ісус Христос розкрив ідеал Бога, Отця людей, який не хоче смерті грішника, але хоче його виправлення та життя [4, с. 134].

Аналогічну позицію з цього приводу займав і П. Юркевич, коли говорив, що тільки християнство підтримує віру в здатність людини до відродження [6, с. 149]. При такому підході каяття мало спонукати особу до її виправлення, тобто до переосмислення своєї поведінки. На основі каяття та примирення з потерпілим і усунення заподіяної шкоди (ст. 45 КК) допускається звільнення засудженої особи від кримінальної відповідальності і за вітчизняним законодавством. Однак, це право є обмеженим, адже передбачається звільнення тільки за злочини невеликої тяжкості. Такий підхід дещо звужує права засудженого, які передбачені ч. 3 ст. 63 та ч. 1 ст. 64 Конституції України.

Проаналізувавши релігійну концепцію розуміння суті кримінального покарання можна погодитись з думкою С. Гізімчука щодо різниці між релігійною та світською (тією, що встановлює своїми приписами держава) караючими нормами, який вважає, що релігійна норма вимагає від грішника каяття та самопожертви, обмеження участі в певних обрядах, але дозволяє



зайти до храму Божого, а легальне (світське) право ізолює правопорушника від суспільства [7, с. 142], позбавляючи його можливості примиритись з потерпілою особою та суспільством в цілому, що веде до вчинення ним нових та повторних злочинів і, найголовніше, усуває запобіжний вплив самого суспільства на девіантну поведінку особи, передаючи цю функцію державі.

Отже, закономірністю релігійних та правових базових положень у формуванні сучасного розуміння змісту кримінального покарання є те, що жорстокість породжує тільки жорстокість, зло породжує тільки зло і, лише добро здатне подолати цей негативізм. Якраз наявність цієї закономірності в людському бутті на Землі підтверджує неможливість виправлення засудженого жорстокими покараннями і є давно доведеною аксіомою, яку необхідно враховувати при сучасному кримінальному законотворенні.

#### Література

1. Блаженный Августин. Творения : в 3-х т. / Августин Блаженный ; сост. и подгот. текста к печати С. И. Еремеева. – К. : УЦИММ-пресс, 1998. Т. 1 : Об истинной религии. – СПб. : Алетейя ; К. : УЦИММ-пресс, 1998. – 741 с.
2. Гарольд Дж. Б. Право і революція. Формування західної традиції права / Гарольд Дж. Берман ; переклад Т. Бенько, О. Межевикої, Н. Соколовської; наук. ред. к. філософ. н. Н. Толкачова. – К. : IRIS, 2001. – 651 с.
3. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2007. – 1407 с.
4. Чубинский М. П. Очерки уголовной политики (Понятия, история и основные проблемы уголовной политики, как составного элемента науки уголовного права) : в 3-х ч. / Михаил Павлович Чубинский. – Харьков : Тип. „Печ. дело” кн. К. Н. Гагарина, 1905. – 1905. – Ч. 2. – 534 с.
5. Бачинін В. А. Філософія права : підручник для юрид. спец. вищих навч. закладів / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К. : Ін Юре, 2003. – 472 с.
6. Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник / Памфіл Юркевич. – 2-ге вид. – К. : Ред. журн. „Український Світ”, 2000. – 756 с.
7. Гізімчук С. Релігійні норми як соціальні регулятори та їх вплив на кримінальне право / Сергій Гізімчук // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 4. – С. 137–142.



**Тетяна Коберська,**  
кандидат філософських наук,  
доцент кафедри філософії  
Національного університету  
водного господарства  
та природокористування (м.Рівне)

## **СВОБОДА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У ТВОРЧОСТІ Г. МАРСЕЛЯ**

Серед стрижневих екзистенціалів, що відкривають простір розуміння можливостей людини, є свобода. До неї прагнуть і від неї ж втікають. У філософській традиції вже означені різні підходи до розуміння ілюзорної та істинної свободи, індивідуальної та суспільної, свободи внутрішньої й зовнішньої, у поведінці та свідомості. Також аналізується історичність та процесуальність свободи, як безперервного акту звільнення людини в результаті своїх рішень та вибору. Свобода, виступає магістральною цінністю сучасної людини, умова її унікального буття. Водночас свобода може стати підставою рабства, силою зла, формою наївної поведінки та ставлення до життя, де «марнування життя» і свавілля – це теж форми свободи. Сьогодні, в епосі «бездомності», за визначенням М.Бубера, запит на переосмислення та віднайдення фундаментальних характеристик людського буття постає з особливою актуальністю.

До аналізу творчого здобутку Г. Марселя в контексті екзистенційної філософії належить дослідження І. Вдовіна, В. Візгіна, П. Гайденко, Г.Таврізяна, Є.Камаєвої, Г. Ковалдо, А.Зачепи. Водночас потребує виокремлення проблема свободи в її екзистенційному окресленні через рефлексію морально-релігійних підходів.

Під екзистенціалами визначаємо елементи онтологічної системи, що виявляють способи існування людини, її сутнісні характеристики. Це певні моделі, устремління людини до смислів, цілей, що задають напрям та



параметри людського існування у світі. Серед екзистенціалів, що постають основними категоріями буття людини у А. Камю це – «нудьга», у Ж.-П. Сартра – «тривога», у М. Гайдеггера – «страх», «провина», «совість», «рішучість», «турбота». Драматизм людської екзистенції, згідно Г. Марселя, передусім криється у свободі. Свободі вибору – між вірою та її запереченням. Оскільки «людина – проект майбутнього», який реалізується в процесі існування, важливим є характер життєдіяльності (що полишить після себе людина – добро чи зло). Адже з вибором кожен бере на себе персональну відповідальність, саме тут і проявляється свобода волі індивіда. Г. Марсель не ототожнює екзистенцію тільки зі свободою, а пов'язує її з «благодаттю», що посилається Богом. Вона виступає як поклик, в якому «свобода жертвує собою перед благодаттю». Зустріч свободи і благодаті утверджують прилив буття, що дає людині можливість піднятися до утвердження присутності Бога. На думку філософа, для людини важливо бути особистістю, а не тільки підпадати під владу речей, ідей. Онтологічний вибір особистості здійснюється, на межі між тим, чим «ми володіємо» та тим, «чим ми є». Радикально відрізняється за своєю сутністю безкорислива людська душа, від тієї, що поглинута егоїзмом. Гріх, прояви егоїзму, насильство, зло, вбивство і самогубство означають зраду сутності людини, а значить і зраду Бога. Отже, свобода полягає не в тому, щоб не стримувати себе, а в тому, щоб володіти собою. Власний містичний досвід Марселя підтверджує, що тільки в одкровенні людина відчуває себе в єдності з буттям. Доведення ж буття Бога є другорядним, адже ми можемо мати інтуїтивне знання про його існування. Відношення людини до Бога, має емоційний, інтимний характер любові, заснований на вірі (вірності) і надії. Веде до Бога не доказ, а свідчення. Зневірі, страху, відчаю, абсурду, що характеризуються «фундаментальною відсутністю благодаті», протиставляються екзистенційні структури надії, вірності, любові, служіння, самопожертви. Ключовими ж моральними орієнтирами у філософії Марселя постають: терпіння, смирення, служіння, мучеництво та самопожертва



віруючого. Ці екзистенціали людського буття, як прояви свободи вибору, складають духовно-практичну основу людськості в людині.

Подібний екзистенційний вимір свободи спонукає до розмислів над онтологічними питаннями, та пошуку власного розуміння себе у світі, в якому б не переслідувало відчуття «закинутості» та «полишеності». То ж влучним тут стануть і слова Вольтера: «Свобода – це не те що вам дали. Це – те, що у вас не можна забрати», а нею у Марселя і є дар Бога, призначений для порятунку людини в «зростанні благодаті». Як бачимо, таке бачення постає своєрідною формою обґрунтування можливостей безмежного розвитку людини – як індивідуальної духовності, так і докорінного оновлення духовного змісту сучасного суспільства.

### Література

1. Гагарин А.С. Экзистенциалы человеческого бытия: одиночество, смерть, страх. От Античности до Нового времени. Екатеринбург, 2001. 372 с.
2. Марсель Г. Человек, ставший проблемой. Трагическая мудрость философии: Избр. работы. М., 1995. 216с.



**Світлана Гуменюк,**  
кандидат філософських наук,  
доцент кафедри українознавства  
Національного університету  
водного господарства  
та природокористування (м. Рівне)

## **ІСААКІЙ СВЯТОГОРЕЦЬ: ІСИХАЗМ ТА ГОЛОВНІ АКАДЕМІЧНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ**

Ще до початку ХХІ-го століття тема ісихазму мало хвилювала представників світських наукових установ, хіба що деякі історики та філософи такі як І.Паславський, Я.Стратій, І.Бичко, І.Мозговий продукували ідею ренесансного становлення української духовності на основі античного неоплатонізму. Варто зауважити, що і у найсучасніших дослідженнях, зокрема у дисертаційному дослідженні І.Гарата [1, 2] ідеї ісихазму автор співвідносить з парадигмою християнського неоплатонізму. Але ж інші науковці, такі як В.Арсланов, М.Булатов, В.Нічик, Л.Солонько, А.Тихоглаз, С.Хоружий, Х.Яннарас, К.Уер, П.Верещацький, П.Владимирський, І.Чистович, В.Голобоков стверджують думку про те, що неоплатонізм є антитезою християнства, тому, що саме неоплатонізм був «останньою відчайдушною спробою спасти язичництво і язичницьку мудрість і протиставити їх християнству у якості сили, здатної ідеологічно і організаційно об'єднувати людей» [3, с.187].

Так як власне ця проблема вже висвітлювалась нами як у низці наукових публікацій [4,5, 6 ], так і у окремій монографії [3], вважаємо за потрібне наголосити на тому, що метою нашої розвідки буде спроба на прикладі конкретного представника духовної культури України ХVІ–ХVІІ ст., - Ісаакія Святогорця (Борисковича), непересічних фактів його біографії і почасти на аналізі його полемічної творчості, довести думку про креативну роль аскетичного подвигу та православного досвіду ісихії для становлення



освітніх закладів вищого типу означеного періоду. Адже ідея ісихазму використовувалась спочатку як ідея відстороненого відлюдництва, або ж уточнювалось значення цієї ідеї для реформування церкви [2]. Ми спробуємо залучити історичні факти для обстоювання думки про роль ісихастів у найбільших культурно-освітніх проектах України тієї доби.

До слова, саме досвід ареопагітиків знайшов своє продовження у древньому вченні ісихастів. Релігієзнавчий словник тлумачить термін ісихазм (від грецького спокій, безмов'я, відреченість) як містико-аскетичне вчення, що лежить у основі східнохристиянської, православної чернечої духовності, яке після XIV століття набуло значного поширення серед вітчизняного чернецтва [6]. Суть цього вчення полягає у тому, що через містичне споглядання у чернечому подвижництві може бути досягнуто споглядання сутності речей, бачення нествореного (нетварного) світла, богопізнання, тобто вищий рівень споглядання. Що цікаво, ісихасти заперечують можливість пізнання Бога з допомогою інтелекту. А ідейними попередниками ісихазму прийнято вважати Макарія Єгипетського, Іоана Лествичника та Іоанна Сиріна. Отож бачимо, що містико-аскетичне вчення ісихазму не узгоджується з схоластичною доктриною західного християнства.

Існує також пізньовізантійський вимір ісихазму, теоретиками, якого стали такі православні подвижники як святий Григорій Палама та Григорій Синаїт, а популяризаторами на наших землях митрополити Феогност і Кипріан та Гр. Цамблак. Нагадаємо, що теорія і практика ісихазму набуває значно ширшого звучання саме у його візантійському тлумаченні.

Репрезентантами ж духовних пошуків у царині православної традиції у досліджуваний нами період стали такі ченці як прославлений у лику святих Іов Почаївський, ієромонах Кипріан – знаменитий перекладач з грецької на церковнослов'янську мову творів Макарія Єгипетського, сподвижник Іова Борецького, сам митрополит Іов, ієромонах Афанасій, Ісайя Балабан – Уневський архімандрит, ігумен Герасим Угорницький; Лонгин Карпович – архімандрит Святодухівського монастиря, ієромонах Флавіан Касянович,





ієромонах Іларіон; Іов Княгиницький – схимонах з багаторічним афонським досвідом, засновник Скиту Манявського, відомого згодом як «іночеська академія», Іоанн Вишенський, найвідоміший полеміст, що більше сорока років провів у чернечому послузі на святій горі Афон та власне Ісаакій Святогорець, якому ми присвячуємо цю розвідку. Ігнорувати імена цих духовних мужів неможливо, як неможливо також не помітити, що смислотворчим осердям їхнього чернечого життя стало християнське православне подвижництво, через яке вони й перейняли ідеями ісихазму. Не можливо переоцінити їхній внесок в українську духовну культуру.

Отож, серед енциклопедичних видань сучасності, нас, звісно, зацікавило видання «Острозька академія XVI-XVII ст.» [7]. Його упорядники приділяють достатньо уваги життєпису Ісаакія Борисковича називаючи його Святогорцем, ченцем і єпископом Луцьким і Острзьким, зазначаючи, що він володів неабияким духовним досвідом, винесеним з обителі на святій горі Афон (понад 15 років аскетичних подвигів, за що, власне, дослідники називають його Святогорцем). Вказують також на те, що Ісаакій тривалий час близько спілкувався Мелетієм Пігасом – Константинопольським патріархом, його правонаступником Кирилом Лукарісом та з патріархом Єрусалимським Феофаном, який і висвятив Ісаакія у єпископа. Однак, у виданні Острозької енциклопедії відсутня інформація про спілкування Ісаакія ще й з Московським патріархом Філаретом, до якого у 1624-25р р. він звершив подорож разом з Памво Бериндою, майбутнім управителем Лаврською друкарнею. Вже саме коло спілкування Ісаакія Борисковича (чотири патріархи!) говорить нам про високу освіченість уродженця західноукраїнських земель та про його активну життєву позицію.

Відомий сучасний дослідник історії православної церкви С. Шумило констатує також дуже цікавий факт перебування Ісаакія Борисковича на Афонському півострові ще у сані ієродіакона та спілкування його з найвідомішим аскетом та полемістом І.Вишенським. Саме Ісаакій Борискович,



тоді ще майбутній єпископ Луцький та Острозький, привіз на Волинь перші два полемічні твори І.Вишенського [8; 139].

Про діяльність Ісаакія Борисковича нам відомо те, що він займав активну позицію щодо обстоювання інтересів православної церкви. У біографічних виданнях кінця XIX –початку XX століття Святогорець Ісаакій названий православним єпископом Луцьким і Острозьким, який за дорученням князя Острозького став засновником Дерманського та Чернчицького монастирів, причому з ініціативи Кирила Лукаріса, Александрійського та Константинопольського патріарха, який звершив чин рукопокладання у ієрея Ісаакія Борисковича та благословив перетворити Дерманський Троїцький монастир у центр освіти для монахів. Ісаакій засновує друкарню у цьому культурно-освітньому центрі. Саме за його ігуменства Дермань стала одним із найвідоміших друкарських, освітніх, культурних центрів. Ці події відбулись у 1603-1605-х роках. Підкреслимо також той факт, що і Кирило Лукаріс, і Ісаакій Святогорець як досвідчений афоніт беруть участь у Берестейському соборі на православному боці. Збереглись свідчення, що 1599 року Ісаакій обіймав посаду ігумена Дубенського Преображенського монастиря, отже ймовірно він особисто знав Іова Почаївського, який у цей час був ігуменом Дубенського Хрестовоздвиженського монастиря [9; с.18]. Важливим фактом для розуміння ініціатив досліджуваної нами постаті Ісаакія Борисковича є те, що у листі патріарху Філарету, він називає себе учнем святителя Мелетія Пігаса від якого він отримав дияконську хіротонію (до1601р.). Протягом семи років поспіль Ісаакій вчився у святителя Мелетія.

Надзвичайно показовим, на наш погляд, є задокументований факт спілкування Ісаакія Святогорця та Іоанна Вишенського. З послань Іоанна Вишенського відомо, що він переписувався з патріархом Мелетієм. Вишенський уточнює, зв'язок був через «Ісаака Ієродиякона». Без сумніву, мова йде про Ісаакія Святогорця (Борисковича), майбутнього єпископа Луцького і Острозького. Чимало світла на проблему взаємовідносин між афонітами Іоанном та Ісаакієм та вибір їх світоглядних пріоритетів, як ісихастів,



смиренних творців Ісусової молитви проливає порада патріарха Мелетія, у листі до Вишенського: «Зрозумій цю таємницю, чадо моє, і не будь у пустелі з метою жити тільки для себе одного.... Не засуджую я пустелі, тому що і сам я її прихильник, але, піклуючись про спасіння ближніх, кличу тебе в бойові ряди синів Божих. Братам твоїм, болісні турботи яких спільні з твоїми, загрожує в Польщі небезпека втратити святині. Православні жителі Польщі залишаються навіть безпорадними перед людьми, що мислять неправдиво. Нашого старання мало; потрібно і вам постаратись для Бога Вседержителя. Адже і Ілля-пустельник викрив Ахаава і побив жерців Іезавеліних. Отож ми знаємо, що Ілля, предтеча євангельської благодаті, одночасно з пустельними заняттями не переставав проголошувати народам шлях до спасіння і навіть не вагався померти за істину». Ці слова патріарха, безперечно знав і Ісаакій, адже він входив у коло найближчого оточення Вишенського. Власне ці слова спонукали подвижників та ісихастів Іова та Ісаакія стати «в бойові ряди синів Божих». Послух вищому духовенству, яке обидва ченці засвідчили активною життєвою позицією та власними справами.

Серед збережених творів Ісаакію приписують авторство «Совітовання про благочестя» 1621р. П.М Кралюк., та І.В. Гарат обстоюють саме таку позицію. Однак, нам відомо, що Собор православного духовенства, який відбувся цього року приймає цей документ як соборне рішення, тому, на нашу думку, упорядниками цього документа могли бути братчики Луцького православного братства, у архіві якого його було віднайдено. Безперечно, вагомим аргументом на користь консолідованої позиції острозьких традиціоналістів, до яких ми відносимо і Ісаакія Борисковича, є рекомендації цього документу, зокрема одна з постанов вказує на потребу запросити з Афону у Західноруську митрополію «преподобных мужей россос, межи иными блаженных Киприяна и Иоанна пореклом Вишенского, и прочих тамо обретающихся, в житии и богословии цвитущих» [10]. Візьмемо до уваги також той факт, що саме Ісаакій був одним із членів Луцького Хрестовоздвиженського братства і вчителем братської школи. Співпрацював зі



і книговидавцем Даміаном. У 1621 році був висвячений у єпископи, однак вже у 1623 році його вигнали з міста уніати, тому керував Луцькою єпархією з Києва. Помер у Межигірському монастирі 1641 року, за іншими даними, - 1643 року[12,13].

Але найцікавішим та найменш дослідженим, на наш розсуд, є маловідомий факт з життя Ісаакія Борисковича, описаний Стефаном Голубєвим у його великій історичній роботі, що присвячена освітній діяльності Петра Могили [14]. З'ясувалось, що митрополит Іов Борецький призначив розпорядниками своєї спадщини саме Петра Могилу та Ісаакія Борисковича. Через утиски у Речі Посполитій православних на історичних землях Волині, єпископ Ісаакій перебував тоді у Києві, у Києво-Печерській Лаврі. У духовному заповіті Митрополит Іов Борецький одним з найважливіших завдань вважає підтримку Богоявленської братської школи фундаціями. Ісаакій Святогорець разом з Ісаїєю Копинським, митрополитом Київським та єпископом Авраамієм Греком затвердили угоду між архімандритом Петром Могилою і Київським братством про об'єднання

Лаврської та братської Богоявленської шкіл. 30 грудня 1631 року був підписаний акт про умови об'єднання, а 5 січня 1632 р.- угода про процес об'єднання.

Відтак, активна життєва позиція православних аскетів досліджуваної доби, серед яких чільне місце займає ім'я Ісаакія Святогорця, який без всякого сумніву мав ісихастський досвід і досвід полемічного письменства, а також брав безпосередню участь у започаткуванні головних академічних освітніх проектів досліджуваної доби, - Дерманська школа та друкарня, школа Луцького Хрестовоздвиженського братства, Острозька академія та Києво-Могилянська академія, дозволяє нам зробити висновок про його креативну роль у становленні духовної традиції нашого народу.

### Література

1. Гарат І. В. Ідеї ісихазму в творчості острозьких традиціоналістів кінця XVI – початку XVII ст. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Острог, 2018.



2. Гарат І. В., Філософсько-богословська спадщина та культурно-просвітницька діяльність Ісакія Борисковича. Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Релігієзнавство», № 2(14), 2018 р.
3. Гуменюк, С. М. Острозький православний традиціоналізм: світоглядні пошуки та орієнтири. Монографія. НУВГП, Рівне, 2013.
4. Гуменюк С.М. Витоки традиційної духовності у контексті острозького книжництва: неоплатонізм чи християнська апологетика? Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. № 25, Житомир, 2005.
5. Гуменюк С.М. Афонська духовна традиція в культурно-релігійному досвіді острозького книжництва. Наукові записки БНДЦ імені архімандрита Василя (Проніна), 2015.
6. Містична практика ісихії в Україні на зламі XVI-XVII ст. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. №53, 2013.
7. Енциклопедичне видання «Острозька академія XVI-XVII ст.» , видав-во Національного у-ту «Острозька академія», 2011 р.
8. Шумило С. В. Афонський старець Іоан Вишенський // Церковний календар Перемисько-Горлицької єпархії Польської Православної Церкви. Przemyśl: Diecezja Przemycko - Gorlicka, 2017. С. 139-156.
9. С.М.Гуменюк. Творчість Іова Желіза та її значення для становлення гомілетики у контексті вітчизняної ренесансної культури. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка., 2011, 16-19.
10. Советование о благочестии. 1845. Т. 1. С. 224, 247 — 248.
11. Шумило С. В. Старець Іван Вишенський: афонський подвижник і православний письменник-полеміст. Матеріали до життєпису «блаженної пам'яті великого старця Іоанна Вишенського Святогорця» — К: Видавничий відділ УПЦ, 2016. - 208 с.
12. Флоря Б. Н., Пидгайко В. Г.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», Москва ,2011. Т. 27. С. 32 — 35
13. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. — С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907. ([http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz\\_efron/131143](http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/131143))
14. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : [Текст] : (опыт исторического исследования) / [соч.] С. Голубева. - Киев : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1883-1898. - 24 см. Т. 1. - 1883. - XII, 559, XV, 576 с.



**Роман Мартинюк,**  
*кандидат політичних наук,  
доцент кафедри державно-правових дисциплін  
Навчально-наукового інституту права  
імені І. Малиновського  
Національного університету “Острозька академія”*

## **ДИЛЕМА ПРАВА І МОРАЛІ**

Правові норми виникають і діють поряд із моральними, релігійними та політичними нормами в персоніцентричному суспільстві, де в ході його історичного розвитку свобода індивіда стає вищою цінністю. У такому суспільстві утвердження принципу панування права як нормативно вираженої свободи спричинило законодавче визнання, закріплення і захист усіх юридично значущих аспектів свободи особи як вільного, незалежного й автономного суб'єкта у всіх сферах суспільного життя (правовій, політичній, моральній, естетичній, духовній тощо). Отже, у персоніцентричному суспільстві міру, кількість свободи індивіда визначає не лише право, а й моральні та релігійні норми.

Людина як суб'єкт права, адресат правових норм – автономний індивід, формально незалежний від інших, таких самих автономних індивідів, його партнерів і конкурентів у суспільних відносинах. Право гарантує формальну свободу індивіда. Правові норми окреслюють таку сферу свободи людини, у якій вона, керуючись своєю волею, може приймати вільні рішення, може зробити що-небудь, а може й утриматися від певних дій. Отже, спроба включити в законодавство норми моралі призводить до заперечення правової свободи й суперечить самій ідеї права як нормативно вираженої і гарантованої свободи людини. Мораль і релігія визначають межі свободи людини не так, як це робить право. Мораль і релігія, з одного боку, і право, з іншого, по-різному сприймають людину як суб'єкта відповідно морально-релігійних і правових відносин. Право регулює лише зовні виражену поведінку людини і гарантує їй





свободу сумління. Право надає індивіду формальну свободу, тоді як моральні чи релігійні норми можуть забороняти фактичне використання можливостей, наданих правовою свободою. При цьому моральний чи релігійний обов'язок людини не тотожні її правовому обов'язку. Інакше кажучи, моральні та релігійні норми визначають свободу особи тим, що забороняють використовувати правову (формальну) свободу на шкоду іншим, чи навіть зобов'язують користуватися правом на благо ближнього. Право дає можливість вчинків у межах свободи як альтруїстичного, так і егоїстичного змісту (воно є байдужим до цього), а моральні й релігійні норми такої можливості не передбачають і надають людині в межах правової свободи можливість вчинків, жорстко обумовлених морально-релігійною мотивацією. Зокрема, вони спонукають орієнтуватися на інтереси інших людей. Моральні та релігійні норми не сприймають людину як автономного індивіда. Навпаки, ці норми навіть у персоніцентричному суспільстві розглядають людину як суб'єкта, який сам залежить від соціального цілого та інших членів суспільства і від якого, своєю чергою, залежать інші члени суспільства. Тому, наприклад, моральні норми часто зорієнтовані на категорії взаємодопомоги, співчуття, дружби, любові тощо стосовно інших і відповідальності за інших, що не властиво нормам права. Отже, відмінність соціальної сутності морально-релігійних і правових норм полягає у способах подолання суперечності між інтересами індивіда й суспільства (інших членів суспільства). Право – це особливі соціальні норми, що гарантують свободу членів суспільства. Від інших соціальних норм право відрізняється тим, що ставить учасників правового спілкування у становище рівних і формально незалежних один від одного суб'єктів, рівних у своїй свободі. Як формально виражена свобода право гарантує можливість егоїстичного задоволення інтересів. При цьому суперечності між різними егоїстичними інтересами право долає в той спосіб, що гарантує всім учасникам правового спілкування рівну свободу, визнає їх рівними у свободі, чи формально рівними суб'єктами. Це означає, що свобода одного суб'єкта права не може порушувати свободу інших, і що кожен вільний





робити тільки те, що вільні робити всі інші суб'єкти права. Водночас право не змушує суб'єктів правового спілкування враховувати інтереси один одного й допускає ситуацію, коли один вільний індивід фактично досягає матеріального благополуччя, а інший, так само формально вільний, фактично живе погано. При цьому в першого не виникає юридичного обов'язку допомагати іншому, оскільки обидва формально незалежні, і благополуччя – це особиста справа кожного, а також формально рівні, не дивлячись на те, що один багатий, а інший бідний.

Моральні (релігійні) норми тією чи іншою мірою засуджують егоїзм. Моральні норми усувають суперечності між інтересами членів суспільства в той спосіб, що вони підпорядковують егоїзм вимогам морального обов'язку індивіда перед ближніми, особливо перед соціально незахищеними, тими, хто перебуває у скрутному становищі. Мораль змушує задовольняти приватний інтерес так, щоб не шкодити іншим, не дивлячись на те, що формальна свобода допускає протилежне. Правило моральної поведінки встановлює: “Не спричиняй іншому того, чого ти не хотів би зазнати стосовно себе”. Християнська мораль, наприклад, визнає цінність свободи і рівності людей, але вище них ставить обов'язок взаємодопомоги, співпереживання, любові до ближнього, відповідальність індивіда за тих, хто фактично залежить від нього тощо. Це означає, що моральні (релігійні) норми не ставлять людей у становище формально незалежних, формально рівних вільних суб'єктів. Зокрема, вони спонукають соціально сильних допомагати соціально слабким.

Аргументуючи необхідність розмежування правових і моральних (релігійних) норм, ми все ж повинні визнати той очевидний факт, що таке розмежування має частковий і подекуди відносний характер. Правові і моральні норми виявляють водночас і принципові відмінності, і нерозривний взаємозв'язок. Співставлення моральних (релігійних) і правових норм (принципів) іноді виявляє випадки їхньої змістової схожості й дозволяє проводити між ними певні паралелі. Наприклад, біблійний принцип “і як хочете, що б із вами поступали люди, так і ви поступайте з ними” має свій



юридичний еквівалент: “Я можу дозволити собі таку міру свободи стосовно інших, яку іншим можу дозволити стосовно себе”.

Варте уваги й інше: багато правових норм, особливо тих, що мають найзагальніший предмет правового регулювання (норм конституції), ґрунтуються, по суті, на моральних принципах. Ілюстрацією випадку конституційного закріплення морального принципу може слугувати, наприклад, положення абз. 2 ст. 51 Конституції України, яке встановлює: “Батьки зобов’язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов’язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків”. З погляду принципів формально-правової рівності та правової автономії індивідів цей конституційний обов’язок обґрунтувати, фактично, неможливо. І не випадково те, що в теорії конституційного права розділ перший конституції, у якому закріплено найбільшу кількість норм-принципів, норм-дефініцій та програмних норм і який має найбільш виразний морально-ціннісний зміст, фактично має установче значення щодо інших розділів конституції.

Право повинно закріплювати певний мінімум моральних норм, обов’язкових для всіх членів суспільства. Такий мінімальний моральний зміст права повинен гарантувати вроджені права людини і забезпечувати цивілізоване співіснування членів суспільства. Цей юридично закріплений моральний мінімум повинен формувати моральну компетентність індивідів до використання прав, які гарантують їм гідність та свободу. Право повинно закріплювати такий моральний мінімум, якого здатна дотриматися у своїй поведінці будь-яка людина. Однак спроба законодавця закріпити високі моральні вимоги посягає на справжню моральність індивідів, які будуть змушені в такому разі дотримуватися відповідних моральних норм не з власної внутрішньої потреби, а зі страху бути покараними.

Завдання будь-якого законодавства (системи законодавства загалом та будь-якої її галузі) – сприяти формуванню морально здорового суспільства. Очевидно, що згадана ціль може бути досягнута за умови наявності в законодавстві мінімально-необхідного морального змісту. Повна відсутність у



законодавстві моральних принципів сприятиме формуванню суспільства, моральний стан якого зробить його некомпетентним до використання свободи, гарантованої цим самим законодавством. Законодавство у правовій державі покликане закріпити елементарну мораль, втілення якої в поведінці людини гарантуватиме такі сутнісні атрибути її природи, як життя, свобода та гідність.



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



**Валерій Цибульський,**  
кандидат історичних наук,  
доцент кафедри українознавства  
Національного університету  
водного господарства та природокористування (м. Рівне);

**Віктор Гром,**  
старший викладач кафедри українознавства  
Національного університету  
водного господарства та природокористування (м. Рівне)

## **КИЇВСЬКИЙ ГІДРОМЕЛІОРАТИВНИЙ ІНСТИТУТ у 1943-1945 рр.**

У доповіді на VIII Всеукраїнській науковій конференції „Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії“ (Рівне, 2018 р.) автори висвітлили невідомі раніше сторінки діяльності Київського гідромеліоративного інституту (КГМІ, тепер – НУВГП) у період нацистської окупації 1941-1943 рр. Ця доповідь викликала значний інтерес, тому продовженням розпочатої розмови є дослідження актуальних питань історії КГМІ з листопада 1943 р. до кінця 1945 р., тобто у період відновлення радянської влади і перших років налагодження мирного життя та відбудови народного господарства. У повідомленні використані документи і матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Державних архівів Київської (ДАКО) і Рівненської (ДАРО) областей.

Після звільнення столиці України від нацистської окупації у листопаді 1943 року КГМІ поступово відновив свою діяльність у складі трьох факультетів за адресою вулиця Рейтарська, 37. 1 грудня 1943 р. наказом Народного Комісаріату земельних справ УРСР директором гідромеліоративного інституту призначено Павла Андрійовича Скоблікова (керував інститутом по 1947 р.). 10 грудня 1943 р. затверджено штатний розпис у кількості 43 чол. Серед



викладацького персоналу тоді було 6 професорів і 8 виконуючих обов'язки професора, 5 доцентів та 2 старших викладачів. Зарахування з оплатою праці викладачів і співробітників встановлювалася з 15 листопада, а господарських працівників – швейцарів, прибиральниць, двірників – з 10 листопада.

Складним і досі остаточно нез'ясованим залишається питання, хто з викладачів і студентів був мобілізований до лав Червоної армії у 1941 році, або ж був евакуйований, та яка доля усіх тих, хто працював чи навчався в інституті у період нацистської окупації.

Очевидно, після повернення радянської влади органи НКВС і СМЕРШ розпочали ретельну перевірку та зачистку усіх „залишенців“ на окупованих землях. Адже була установка сталінського керівництва вважати їх прислужниками нацистського окупаційного режиму, людьми ненадійними і потенційно небезпечними.

Разом з тим, порівнявши штатні розклади окупаційної доби і після відновлення радянської влади, переконуємося, що переважна більшість викладачів присутня у тих списках. До речі, в них зазначена також дружина директора інституту за нацистського режиму Якова Сніцара, який емігрував спочатку до Німеччини, згодом – до Канади.

Головними проблемами в навчальному процесі були слабка матеріально-технічна база, відсутність необхідних лабораторій і навчально-методичного забезпечення. Як зазначено у довідці за 1948 рік, „в период временной оккупации г. Киева, с 19 сентября 1941 г. по 5-е ноября 1943 г. немецко-фашистские варвары нанесли институту огромнейший ущерб. Несмотря на это институт, благодаря огромной помощи Партии и Правительства с 8-го ноября 1943 года начал восстанавливать свои кабинеты и лаборатории и с января месяца 1944 г. уже приступил к нормальной учебной работе“ [1, С. 135].

У бібліотеці, що до війни нараховувала близько 100 тис. томів дбайливо зібраної технічної, соціально-економічної і художньої літератури, залишилася приблизно четверта їх частина, переважно загальноосвітнього характеру.



Довідників, посібників і альбомів, необхідних для виконання курсових і дипломних робіт, катастрофічно не вистачало.

Керівництво інституту неодноразово зверталося з проханнями допомоги до різних інстанцій та установ. Поступово спеціальна науково-технічна література надходила із навчальних закладів, що не постраждали від війни. Наприклад, із Московського інституту землевпорядкування КГМІ отримав близько 3000 книг, а з бібліотек сільськогосподарської академії ім. Тімірязєва і Московського гідромеліоративного інституту – 5000 примірників. Крім того, використовувався міжбібліотечний абонемент, що дозволяв отримувати на певний час необхідну літературу з інших бібліотек. Заслугує на увагу той факт, що інститут отримував 15 іноземних журналів.

Стосовно лабораторій та їх обладнання, то вже у червні 1944 року Наркомзем СРСР виділив для КГМІ кілька нівелірів, теодолітів, інших приладів. Згодом була створена гідравлічна лабораторія – єдина у Києві. Водночас, відсутність аж до 1948 р. гідротехнічної та електротехнічної лабораторій негативно позначалося на навчальному процесі.

Незважаючи на складнощі і труднощі воєнної пори, на початку 1944 року 139 студентів розпочали навчання в КГМІ. Правда, до кінця навчального року їх кількість зменшилася до 100 чол. внаслідок переходів до інших навчальних закладів та мобілізації до лав Червоної армії. Взаємозв'язок цих двох причин був очевидним для керівництва інституту. Директор інституту Павло Скобліков звертався з доповідною запискою в Комітет у справах Вищих шкіл при РНК УРСР, в якій просив надати відстрочку від військової служби студентам усіх курсів на увесь період їх навчання в інституті. Наголошувалося, що з листопада 1943 р. до грудня 1945 р. 80 студентів КГМІ були мобілізовані, або ж перейшли до інших інститутів, які мали так звану „бронь“, наприклад, гідромеліоративний і торф'яний інститути у Москві.

У навчальному процесі велика увага приділялася дисциплінованості та відповідальності студентів. Так, згідно з наказом директора у жовтні 1944 р. старости груп зобов'язувалися щоденно подавати у навчальну частину рапорти





із відомостями не лише про пропуски, але й про запізнення студентів на заняття. Відповідно декани факультетів наприкінці кожного дня надавали інформацію про „прогульників“ за попередній день та про вжиті заходи щодо них. Такі студенти позбавлялися стипендій, могли вживатися і суворіші покарання, аж до виключення з інституту. Викладачам пропонувалося не допускати на лекції студентів, які мали пропуски занять, без дозволу декана чи завідувача навчальної частини. Також заборонялося відкликати студентів із занять.

З іншого боку, наказом за підписом заступника Голови РНК СРСР В'ячеслава Молотова від 1 лютого 1944 року заборонялося місцевим державним і громадським організаціям у період зимових канікул залучати студентів до будь-яких робіт. Натомість наголошувалося на необхідності відвідування студентами кінотеатрів і театральних вистав.

У зазначений період в інституті відновилася науково-дослідна робота. У березні-квітні 1944 року в Україну повернулися наукові співробітники АН УРСР, у тому числі директор Інституту гідрології, член-кореспондент АН УРСР, професор Георгій Сухомел (1888-1966). Він розпочав викладацьку працю в КПІ та КГМІ на посаді завідувача кафедри гідрології. Дозвіл на викладання за сумісництвом йому надала Президія АН УРСР в зв'язку з відсутністю кваліфікованих викладачів, які б могли забезпечити викладання відповідних дисциплін. Учений вважав, що не має права „відмовитись брати участь у роботі з відбудови цих інститутів в сучасний трудний для них момент“ [1, С. 74-75].

Відомими керівниками та організаторами науково-дослідної праці в КГМІ були доктори технічних наук, професори Борис Пишкін (1893-1970), Микола Терпугов (1878-1955), Анатолій Огієвський (1894-1952) та ін. З-поміж 9-ти найкращих науково-дослідних робіт УРСР за 1945 рік значилася тема „Вирощування цукрового буряка на осушених торф'яних ґрунтах“, що її керівником був доктор сільськогосподарських наук, згодом – член-кореспондент АН УРСР Микола Тюленєв (1889-1969), 130-ліття якого



відзначалося в Україні у 2019 р. відповідно до Постанови Верховної Ради України. Чимало випускників і викладачів інституту у післявоєнний період були удостоєні високих державних нагород і премій.

При дослідженні діяльності інституту необхідно враховувати складну соціально-психологічну атмосферу, у якій доводилося працювати і навчатися. У навчальному процесі, незалежно від дисципліни, необхідно було дотримуватися чітко визначених ідеологем, зокрема, так званого принципу партійності, показувати переваги радянського способу життя та визначальний внесок, насамперед, російських вчених у розвиток світової науки, розвінчувати „будь-які прояви“ буржуазного націоналізму, фашизму тощо.

Постійно підкреслювалася провідна роль комуністичної партії та її вождя „товариша Сталіна“. Наприклад, на засіданні Вченої ради інституту про підготовку до святкування чергової річниці „Великої Жовтневої соціалістичної революції“ ухвалено рішення про організацію теоретичної конференції із наступними доповідями: „Сталін – натхненник („вдохновитель“) і організатор гідротехнічного будівництва в СРСР“, „Сталін – полководець“, „Сталінський план гідромеліоративного будівництва на Україні“ та ін.

У наступні роки післявоєнного сталінського режиму значно посилювалися ідеологічні чистки і кампанії. Проте, незважаючи на усі складнощі і труднощі, разом з відбудовою народного господарства зростала роль КГМІ, як провідного в Україні навчального закладу, що спеціалізувався на підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі гідромеліорації та гідроенергетики.

#### Література

1. З історії університетської освіти в Україні: 100-річчя Національного університету водного господарства та природокористування: монографія / за редакцією В.М. Грома, В.І. Цибульського. – Рівне: НУВГП, 2015. – 145 с.



**Стефанія Українець,**  
кандидат філософських наук,  
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін  
Рівненського інституту  
Київського університету права НАН України

## **КЛІПОВА КУЛЬТУРА: МОДИФІКАЦІЇ І РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ**

Сучасне інформаційне суспільство, позначене «візуальним поворотом» у культурі та існуванням у системі координат симулякрів, аж ніяк не забезпечене від різних модифікацій та спотворень. Якщо донедавна основним засобом передавання інформації був друкований текст, який сприяв формуванню системного мислення, то нині воно нагадує фрагмент цього тексту, співвідносений з поняттями «кліпова свідомість», «кліпова культура», що є похідними від англійського слова «clip» (у перекладі – уривок, фрагмент, вирізка). Поняття «кліпова культура» на позначення нового культурного феномена було уведено в термінологічний обіг американським футурологом Е. Тоффлером, котрий розглядає його як важливу складову інформаційного суспільства. Опираючись на таке міркування, Е. Тоффлер аналізує нову форму сприймання – «Zerping», яке етимологічно звернене до практики безупинного переключання телевізійних каналів з допомогою дистанційного пульта, внаслідок чого з уривків інформації та випадкових вражень складається новий образ. Його характерною рисою є те, що він не вимагає хоча б якоїсь рефлексії чи розумового зусилля – перезавантаження та оновлення інформації засвідчує не так дистанціювання в часі, а передусім дезактуалізацію попередньо побаченого. На думку Е. Тоффлера, у соціумі, насиченому інформаційними спалахами «кліпова свідомість» набуває статусу основної форми сприймання, оскільки «ідея будь-якого вичерпного синтезу видається неспроможною», а тому єдино правильною у такій ситуації буде спроба «зібрати світ навмання, особливо найвигадливіші його осколки» [6, с. 356]. «Людство захоплює такий психологічний стан, який дотепер не був відомий і за своїм впливом може бути



прирівняний до хвороби. Є у цієї хвороби і назва «футурошок» – «шок майбутнього» [7, с. 75], – говорить Е. Тоффлер. Ця проблема досліджена також у працях С. Ейзенштейна, М. Кастельса, С. Кара-Мурзи, а також Г. Бахтіної, Н. Зражевської, Л. Омарової, К. Фрумкіна тощо.

Постаючи у сучасній культурі своєрідним завершенням і реалізацією принципу «монтажу атракціонів» (С. Ейзенштейн), кліп викликає у глядача певне потрясіння і навіть агресію. Зауважимо, що під атракціоном С. Ейзенштейн розуміє сильний ударний вплив на душу глядача, скеровуючи його на обраний режисером шлях. Кожен окремий кадр відокліпу за своїм впливом нагадує миттєво схоплений «моментальний образ», а зчеплення його епізодів вибудоване за принципом серійних зіткнень. Такий монтаж Ейзенштейн називає акцентним, позаяк у ньому все підкреслено – стики, предмети, ідеї, ритми, фрази. Кожен кадр існує як ієрогліф, розшифрувати зміст якого можна тільки шляхом співвіднесення з іншими кадрами, з їх структурою і змістом. При цьому композиційне ціле проростає на основі тонких, ледь вловних асоціативних зв'язків, що скріплюють воєдино різноманітні елементи, мовби нанизуючи щоразу нові елементи сюжету, який давно відійшов на задній план, віддавши пальму першості формі. За таких умов інформація прориває будь-які бар'єри свідомості, легко проникаючи у підсвідоме, актуалізуючи ірраціональне сприймання. На думку дослідника, «сила монтажу полягає в тому, що увесь творчий процес втілює емоції і розум глядача, котрий мусить пройти той самий творчий шлях, що й автор, який є творцем образу. Глядач не тільки бачить зорові елементи твору, але й переживає динамічний процес становлення образу такою мірою, якою переживав його автор» [9, с. 170]. Зауважимо, що, окрім «монтажу атракціонів» та «інтелектуального монтажу» С.Ейзенштейна, кінематограф знає «паралельний монтаж» Д. Гріффіта, «асоціативний монтаж» Д. Вертова, «дистанційний монтаж» А. Пелешяна. Якщо не брати до уваги роль монтажу і якість його застосування, завдання залишаються незмінними – постання третього випадкового, невідомого смислу шляхом склеювання двох кадрів. Так, кліпова культура постмодернізму ігнорує



поняття істини, що розчиняється і множитьсЯ в культурно-ігровому просторі, домінантою якого стає принцип випадковості.

Намагаючись дослідити генезу «кліпової культури» К. Г. Фрумкін виокремлює п'ять найважливіших її передумов, серед яких:

- 1) прискорення темпів життя і безпосередньо пов'язане з ним зростання обсягу інформаційного потоку, що породжує проблематику відбору та скорочення інформації, виділення головного і фільтрації зайвого;
- 2) потреба в більшій актуальності інформації та швидкості її надходження;
- 3) збільшення різноманітності інформації, що надходить;
- 4) збільшення кількості справ, якими одна людина займається одночасно;
- 5) зростання діалогічності на різних рівнях соціальної системи [8].

Будучи сформованою під впливом масмедіа, поняття «кліпова культура» фіксує звичку сприймати реальність шляхом яскравого, короткого та гранично артикульованого посилання, отриманого з екрана. Значна швидкість сприймання та відсутність аналізу і щонайменшої можливості обробити інформацію призводить до втрати здатності встановлювати зв'язки між фрагментами інформації, робити певні узагальнення, дотримуватися належного алгоритму мисленнєвої обробки інформаційного потоку, що існує мовби автономно від людини, хоча для неї і призначений. Про те, щоб якось його впорядкувати та систематизувати і вибудувати цілісну картину світу, не йдеться, оскільки «кліпова свідомість породжує розрив між образом і концептуальною схемою» [1, с.171].

«Кліпова свідомість» неспівмірна із системним мисленням, вона формує індивідів із розщепленою свідомістю, що донедавна вважалося одним із патологічних проявів. Культуру постіндустріального суспільства А. Моль називає мозаїчною, протиставляючи її традиційній, гуманітарній, яка була породжена епохою Ренесансу і передавалася від покоління до покоління з допомогою механізмів, матрицею яких став університет, що формував цілісне уявлення про універсум. Натомість «мозаїчна культура» оснащена «екраном понять», на який людина проектує і з яким зіставляє сприймання світу. Цей



«екран» логічно неструктурований і більшою мірою нагадує волокнисту масу, сформовану цілком хаотично. Зводячи до мінімуму логіку, «мозаїчна культура» ставить індивіда в залежність до різних маніпулятивних впливів, причому їх тиск зростає в міру прив'язаності індивіда до екранної реальності [5]. І для того, щоб прищепити людині інформаційного суспільства певні коди і цінності, як переконує С. Г. Кара-Мурза, зовсім не треба шукати відповідних раціональних підстав, достатньо образного та емоційного впливу [2], адже сучасний тип цивілізації більше тяжіє до емоційних проявів, аніж розумових.

Цю ж проблему актуалізує й Н. Постман, який предметом свого дослідження «Розважаючи себе до смерті» обирає трансформації, що їх зазнають політичні інститути під впливом масмедіа, які, не надто вникаючи у перебіг політичних подій, у програмах новин подають короткі сюжетні кліпи, що не завжди охоплюють сутність теми. Внаслідок цього на телеглядача виливається неконтрольований потік інформації, зазвичай зайвої і такої, яку неможливо критично осмислити і оцінити [10, р. 44]. Як приклад, автор аналізує передвиборчий ажіотаж довкола аналізу програм кандидатів на високий політичний пост, який донедавна переживало чи не кожне суспільство. Нині, на думку Н. Постмана, проблема перемістилась «з площини логіки, чи аналізу, чи соціології, чи будь-чого суміжного (власне того, чим політика традиційно поставала) у площину естетики» [10, р. 44]. Відповідно К. Крауч головним фактором сучасного політика вважає вміння вигідно постати перед публікою, яке вписує у процес названий «персоналізацією електоральної політики», що символізує перехід в епоху постдемократії, де «політики ще більше замикаються у своєму власному колі, підтримуючи зв'язок із суспільством з допомогою маніпулятивних технік, заснованих на рекламі та маркетингових дослідженнях, в той час, як усі форми, властиві здоровим демократіям, залишилися незмінними» [3, с. 43]. І складно не погодитися з думкою С. Кара-Мурзи про те, що підготовчий етап маніпуляції передбачає не так руйнацію усталених уявлень чи ідей, як побудову нових, з





ТІЛЬКИ відмінністю, що вони будуть тимчасовими і виконуватимуть винятково службову функцію. Проте головне їх завдання – викликати хаос думок, зробити їх нелогічними і непослідовними, а також заставити людину переглянути усталені світоглядні позиції, піддаючи сумніву усе, що склалося упродовж усього життя в цілісну картину.

Найбільш показовою для кліпової культури вважаємо її споглядальну настанову, яка не передбачає хоча б мінімальних зусиль для досягнення суті і смислу наявної події чи просто інформаційного тиску. Не буде помилкою визнати, що сучасна культура абстрагується від життєвої реальності та й від самої людини, якій відводить все менше і менше не тільки уваги, а й власного простору, всіляко провокуючи її атомізацію і самотність.

Зважаючи, що таке явище стало масовим, можемо говорити про загрозу ізоляції та деградації культури, спричиненої трансформацією ціннісної основи соціуму. Внаслідок цього відбувається нівеляція гуманістичної моделі культури і людини шляхом втрати зв'язку з усім позаособистісним і трансцендентним і падінням в Ніщо, спричиненим репрезентацією трансгуманістичної моделі світу.

### Література

1. Докука С.В. Общественные науки и современность. 2013 · № 2 с. 169 -176. .171
2. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. М.: Алгоритм, 2004. — 528 с.
3. Крауч К. Постдемократия. М.: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
4. Маклюэн М. Галактика Гутенберга. Становление человека печатающего. М., 2005.
5. Моль А. Социодинамика культуры [Електронний ресурс] // Режим доступа: [http://yanko.lib.ru/books/cultur/mol\\_sociodinamika\\_cult-a.htm](http://yanko.lib.ru/books/cultur/mol_sociodinamika_cult-a.htm).
6. Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 2002. 557 с
7. Тоффлер Э. Шок будущего. М. : АСТ, 2010. 784 с.
8. Фрумкин К. Г. Клиповое мышление и судьба линейного текста [Електронний ресурс] // Режим доступа: [http://nounivers.narod.ru/pub/kf\\_clip.htm](http://nounivers.narod.ru/pub/kf_clip.htm)
9. Postman N. Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business USA. Penguin Books. 1985.



*Ганна Дикун,*

*старший викладач кафедри*

*гуманітарних дисциплін*

*Рівненського інституту*

*Київського університету права*

*НАН України*

## **М. ДРАГОМАНОВ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ФЕДЕРАЛІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ**

М. Драгоманов був одним з найвідоміших діячів свого часу. Він проаналізував та об'єднав передові політичні та правові ідеї у своїх наукових працях та громадській діяльності, які й дотепер мають вплив на сучасний політичний розвиток світу.

На думку історика С. Скульчика, політичні реалії сьогодношньої Європи дедалі частіше змушують нас пригадувати пророчі думки М. Драгоманова. Найбільше, очевидно, це стосується федералістичних ідей мислителя, які і сьогодні не втрачають актуальності. Адже, як і передбачав М. Драгоманов, Західна Європа першою зробила крок до вільної європейської федерації.<sup>1</sup>

Метою статті є аналіз федералістичних поглядів М. Драгоманова, їх генеза та розвиток у контексті політичної історії того часу.

Предметом дослідження є федералізм М. Драгоманова як складова політико-правових поглядів вченого та як основа його політичної програми.

Об'єктом дослідження стали праці М. Драгоманова політико-правового спрямування, серед яких потрібно відзначити його працю «Вільна спілка», а також наукові роботи ряду вчених в галузі драгоманознавства.

Зародження ідей федералізму відбулося в українській політичній думці ще в XVII ст. в проектах утворення Козацької держави, зокрема в концепції І. Виговського та Гадяцькій угоді (1658). Серед істориків і нині триває дискусія щодо федеральних ознак Київської Русі. На думку М. Костомарова, одного з ідеологів українського федералізму, Київська Русь була союзом земель



українців.

Становлення модерної федералістичної думки в Росії та Україні зокрема, відбувається в XIX ст. Ідея федералізму започаткована декабристами (Товариство З'єднаних слов'ян) на початку століття була проголошена центральною вимогою програми Кирило - Мифодіївського товариства в 50-х рр. XIX ст, зокрема, ідея федерації слов'янських народів вільних та рівних, з республіканським і демократичним ладом.

Продовжувачем ідей Кирило - Мифодіївського товариства і був М. Драгоманов, але його концепція федералізму була значно глибшою та науково-обґрунтованішою. У «Листах на Наддніпрянську Україну» М. Драгоманов назвав М.Костомарова своїм учителем та зазначив, що «Костомаров писав переважно про Україну, а до того, виходячи з українства, перевернув зовсім історію Північної Русі, Московщини, і виробив в усій Росії наукову підставу для думок федеральних».<sup>2</sup>

Необхідно звернутись також і до біографії М.Драгоманова, адже зародження федералістичних поглядів М.Драгоманова тісно пов'язане із його вступом на історико-філософський факультет Київського університету в 1859 році, де він отримав можливість знайомитися з тими суспільними і політичними процесами, які відбувались в державі та світі. Після закінчення вузу, залишившись тут викладати, він активно займається науковою роботою. У 1863 році він став членом товариства «Громада», яке було центром пробудження національної свідомості українців. Наукове відрядження по Європі у 1870-1873 рр. дало йому змогу ознайомитись з ідеями західного соціалізму. Драгоманівським ідеалом соціалізму, який він розумів як ідею соціальної справедливості, став демократичний федералізм, де головна роль визначалась самоврядним общинам та автономним національно-політичним утворенням.

Драгоманівський федералізм 70-х рр (дуже чітко висловлений у «Передньому слові до «Громади»)- це уявлення про майбутнє суспільство



соціальної рівності, вільну федерацію вільних громад. Саме цю теорію ми маємо на увазі, говорячи про так званий «громадівський соціалізм». «Передне слово до «Громади» подає характерну для утопічного соціалізму картину вільної спілки вільних людей, що працюють на спільній землі або підприємстві. Громади у цьому суспільстві соціальної рівності об'єднуються в спілку громад, останні - в спілку спілок. Однак (і це також характерно) уявлення про конкретні шляхи переходу до федерації громад у М. Драгоманова подекуди розмиті, - зазначає дослідник С. Скељчик.<sup>3</sup>

«Тепер ще нема згоди між тими громадівцями ні в тому, як добитись тієї зміни в порядках громадських, яку вони здумали, ні в тому, як конечне впорядкувати товариське життя в спілках малих і великих. Приміром таких незгод можуть служити суперечки навіть між тими з громадівців, котрі більше других готові тепер же сказати, як треба повалити теперішні порядки й чим їх зараз же замінити, між тими, котрі належать до спілок громадівських крайових і всекрайових (інтернаціональних) і котрі викладають рішуче свої думки на з'їздах(конгресах) своїх виборних. Напр., тоді, як одні налягають більше на волю кожної особи, товариства й громади (повне безначальство, анархія, як каже Прудон і другі романці, а з слов'ян, напр., Бакунін), другі — більше на спілку всієї породи або країни на народну державу (Volksstaat), велику (напр., у німців) чи меншу (напр., у фламандців)»<sup>4</sup>.

Взагалі, праця М. Драгоманова «Передне слово» до «Громади 1878 р.», на думку Івана Лисяк-Рудницького, становить «переломову подію в розвитку новітньої української політичної думки», мало того його «Передне слово» «можна взагалі вважати першою українською політичною програмою».<sup>5</sup>

М. Драгоманов розглядає федералізм не лише формою державного устрою, а й формою взаємозв'язку індивідів, громад, держави, суть якого вимагає рівноправності. Адже тільки рівноправні суб'єкти можуть правильно узгоджувати свої інтереси, щоб не порушувати прав і свобод один одного та уникнути насильства. Тому пропагування прав особистості та політичної свободи було головною громадською справою вченого. І саме громади як



добровільні об'єднання людей мають стати механізмом гарантування прав та свобод особистості.

Драгоманівські політичні концепти були сформульовані в 1879 р. До них вчений відносить: рівність прав для кожної людини, свободу слова, друку й науки, зборів і товариства, право безперешкодної самоуправи (автономії) для кожної громади в її справах, повної самостійності для вільної спілки (федерації) громад на всій Україні. Означена конструкція визначає доцільність демократичного розвитку кожного народу, яка сприятиме утворенню майбутнього федералістичного союзу держав. Тому, зважаючи на тенденції історичного процесу в Європі, М. Драгоманов стверджує, що “українцям ліпше виступати з думками не стільки національними, скільки автономними і федеральними.”<sup>6</sup>

Зважаючи на це М. Драгоманов у праці «Передне слово до «Громади» пише: «От через те в своїх книгах, переглядаючи життя наших громад, напр. в Росії, ми стараємось рівняти його перше з тим, яке б воно мусило бути навіть проти теперішнього закону російського, далі з тим, яке ми бачимо по других державах, а далі з тим, яке мусить бути по чистій правді громадській і яке, певно, буде тоді, коли самі вільні громади розумних і рівних людей візьмуть в свої руки всі свої справи. От через те ми вважаємо, що нашим людям слід добиватись і тих змін, котрі, як показують приміри усіх других країн в Європі, мусять наступити й в Росії ще раніш, ніж велика частина громад зрозуміє потребу докорінної зміни в теперішніх порядках: добиватись скасування царської й чиновницької самоволі, котра, певно, заміниться виборним урядом (царством уставним, а далі цілком виборною гетьманщиною або республікою)».<sup>7</sup>

Погляди М. Драгоманова в контексті історичних умов постійно зазнавали змін. Так, якщо у 70-х рр. М. Драгоманов виступав з програмою безначальної спілки громад, що мала призвести до становлення соціалістичного суспільства, то у 80-х років XIX ст. після розгрому народницьких організацій, він висунув



програму місцевої і крайової автономії за умови проведення демократичних реформ.<sup>8</sup>

Федералістичні погляди М.Драгоманова були висловлені у формі конкретних пропозицій у його праці «Вільна спілка», написаній у 1884 р., яку багато дослідників називають проектом конституції оновленої Росії.

На думку М.Драгоманова в землях, населених українським народом має бути заснована спілка «Вільна спілка» - «Вольный союз», головним завданням якої має стати політичне, економічне і культурне визволення та розвиток українського народу і національних меншин, які тут проживають. Так як український народ проживає в різних державах Росії, Австрії (Галичина, Буковина) та Угорщині, тому методи боротьби мають бути різними.<sup>9</sup>

Центральне місце відведене місцевому самоврядуванню як основі для досягнення соціальної справедливості, децентралізації «знизу догори» та визнанні самоуправних одиниць. Міське та сільське самоуправління повинне привести Росію до федералізму. Спільним Державним органом «Вільної спілки» має стати двопалатна дума, яка представляє все населення та національні держави.

Враховуючи економічно-географічний критерій він поділив Росію на 20 складових автономних земель, в тому числі 4 на території українських земель (Київська, Одеська, Харківська, Поліська).

Професор А.Круглашов у своїй монографії «Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова» зазначає, що «у вступному слові до проекту української соціально-політичної програми, фактично нарисувати конституції майбутнього державного союзу, він чітко називає попередників проекту, ідеї яких вплинули на його зміст: «Основні ідеї такого товариства цілком відповідають переказам українського населення і навіть у більш темні часи прагли виявитись в організованому вигляді, напр., у Товаристві З'єднаних Слов'ян 1824 -- 1825 рр. і у гуртці друзів Шевченка, відомого під іменем Кирило-Мефодіївського братерства в 40-і роки». А вже після виходу друком його конституційного проекту, Драгоманов нагадує своїм товаришам зі Старої





Київської «Громади»: «Як навмисне, тепер виявилось, що навіть проект Костомаровський конституції був якраз такий в основі, тільки радикальніший в формі, як Вільна Спілка . Я, значить, виловив у Вільній Спілці «исконний» українофільський політичний ідеал...». <sup>10</sup>

Твори пізнього періоду творчості М. Драгоманова («Лібералізм і земство в Росії», «Чудацькі думки про українську справу») характеризують його чітку громадську позицію. Особливо після розриву із «Старою Громадою» він послідовно виступає за реформування Росії на принципах федералізму та автономії, рівності всіх національних меншин, за парламентаризм із земствами, адже саме в земському рухові вбачав початки демократичного суспільства.

Отже, концепція федералізму М. Драгоманова не була новою для української політичної думки, але вона отримала нове забарвлення в його розробці. Головний її зміст полягав у демократизації суспільства через соціальні перетворення і соціальний поступ, що в кінцевому підсумку мало привести до утворення федерації вільних європейських народів, де Україна отримала широку автономію з великою частиною суверенітету.

Федералістичні ідеї М. Драгоманова та його розуміння національної ідеї постійно піддавались критиці його сучасниками і піддаються критиці зараз. Але, з впевненістю можна сказати, що погляди М. Драгоманова щодо демократичних перетворень, місцевого самоврядування та децентралізації обговорюються і сьогодні в контексті державно-правового будівництва сучасної України.

#### Література

1. Скульчик С.О. Федералізм М. Драгоманова//Соціально-філософські ідеї Драгоманова //Режим доступу: <http://www.ditext.com/yekelchuk/federal.html>
2. Драгоманов М.П. Листи на надніпрянську/Ізборник //Режим доступу: <http://litopys.org.ua/drag/drag207.htm>
3. Скульчик С.О. Федералізм М. Драгоманова//Соціально-філософські ідеї Драгоманова //Режим доступу: <http://www.ditext.com/yekelchuk/federal.html>
4. Драгоманов М.П. Переднє слово до громади/Драгоманов М. П. Вибрані праці // Режим доступу: <http://litopys.org.ua/drag/drag11.htm>
5. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. в 2 т. Том І / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєєвої - К.: Основи, 1994. – С. 349.



6. Г. Корольов Теорія українського федералізму в інтелектуальній розробці М.С. Грушевського: розвиток драгоманівських концептів/ Михайло Драгоманов у контексті європейського просвітницького руху (навчально-методичний посібник) Колектив авторів під керівництвом проф. Потільчака О.В.// Режим доступу: [http://www.npu.edu.ua/ebook/book/html/D/iao\\_kdsd\\_dRAGOMANOV%20POSIBN/30.html](http://www.npu.edu.ua/ebook/book/html/D/iao_kdsd_dRAGOMANOV%20POSIBN/30.html)

7. Драгоманов М.П. Переднє слово до громади/Драгоманов М. П. Вибрані праці // Режим доступу: <http://litopys.org.ua/drag/drag11.htm>

8. Іванова Р.П. Михайло Драгоманов у суспільно- політичному русі Росії та України ( II половина XIX ст.) - К.: Вид-цтво Київського університету, 1971.- С.40.

9. Драгоманов М.П. Проєкт основаній Устава украинского общества «Вольний союз»- «Вільна спілка», 1884// [http://archive.nbuv.gov.ua/Asambleya/dragomanov\\_vilna\\_spilka\\_1884.php](http://archive.nbuv.gov.ua/Asambleya/dragomanov_vilna_spilka_1884.php)

10. Круглашов А. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова. – 2000//Режим доступу: <http://www.ditext.com/kruhlashov/5.html>





## **ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВА ЕКОНОМІКА У КОНТЕКСТІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНИХ ТЕОРІЙ**

Нові інформаційно-комунікаційні технології виступають істотним інноваційним сегментом сучасної економіки, й здійснюючи істотний вплив на формування виробничих та ринкових процесів, обумовлюють до значних соціально-економічних змін. Глобальне електронне середовище у сфері економічної діяльності призводить до виникнення нового феномена суспільного буття – інформаційно-мережевої економіки, яка у дослідженнях М. Кастельса дістала характеристик «інформаційної», «мережевої» та «глобальної». Сучасний іспанський соціолог наголошує на створенні нової глобальної економічної системи, яка завдяки революційному прориву у сфері інформаційних технологій утверджується на розгалуженій мережі взаємозв'язків й «продуктивність та конкурентоздатність факторів або агентів в цій економіці (будь то фірма, регіон або нація) залежать передусім від спроможності генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях [4, с. 81].

Властиво, що вже в 40-50-ті роки ХХ ст. диференціація суспільного виробництва економістом К. Кларком та соціологом Ж. Фурастьє на три сектори: сільське господарство (первинний – аграрний), промисловість (вторинний – індустріальний), сфера послуг (третинний – обслуговуючий), в теоретиків постіндустріалізму стає вихідною у контексті обґрунтування зростаючої ролі нематеріального сектору економіки. Саме в постіндустріальних концепціях відбувається переосмислення впливу новітніх інформаційних технологій на суспільне буття, розглядаючи його як «новий ступінь розвитку людства» (Й. Масуда), «третю хвилю» (А. Тоффлер), «постіндустріальне суспільство» (А. Кумарасвами, Д. Белл), «інформаційне суспільство» (Ф.



Махлуп, Т. Умесао, Й. Масуда, М. Кастелс, У. Мартін), «сервісне суспільство» (Д. Белл, Е. Тоффлер), «мережеве суспільство» (М. Кастельс), «технотронне суспільство» (З. Бжезинський), «суспільство знань» (Р. Кроуфорд, А. Горц) та ін. Адже сільське господарство та матеріальне виробництво, яке засноване на індустріальній праці, меншою мірою визначають спрямованість соціального розвитку, звільняючи місце постіндустріальному суспільству як «новому принципу соціально-технологічної організації та новому образу життя, що витісняє індустріальну систему» [2, с. IX].

В інфраструктурі постіндустріального суспільства відстежується зміщення акцентів з виробництва на сфери обслуговування, освіти та культури, підвищення ролі людського інтелекту та інформації, зумовлюючи до виникнення нових форм праці, дозвілля, управління. Саме інтенсивне зростання сфери послуг забезпечує визначальну частину у структурі валового національного продукту та зайнятості працівників (реклама, обробка інформації, освіта, наука, фахове консультування тощо).

Властиво, що Д. Белл трьохсекторний поділ господарства доповнює п'ятисекторним, а саме: до третього сектору послуг відносить транспорт та комунальне господарство; до четвертого – торгівлю, фінансову діяльність, операції з нерухомістю, страхові послуги; до п'ятого – освіту, охорону здоров'я, наукову діяльність, індустрію відпочинку, державне управління [1].

У цьому контексті постіндустріальна економіка дістала назву «сервісної економіки», (Д. Белл), в Е. Тоффлера зустрічаємо термін «економіка сфери послуг», а в А. Фукуями – «економіка сфери обслуговування». Економіка сервісного типу виникає в багатьох розвинутих країнах на межі XIX-XX ст. й постає соціально-орієнтованою. Адже головною її цінністю виступає людський капітал, а метою – задоволення потреб споживачів, що забезпечується крізь призму застосування праці висококваліфікованих працівників як «носіїв знань» та використання інтелектуальних технологій. У зв'язку з цим важливими функціями сервісної економіки постають такі як: збирання інформації про клієнта, вивчення поведінки споживачів за допомогою проведення



різноманітних моніторингів; покращення якості обслуговування; використання технологій «швидкості надання послуг, розширення спектру послуг, більш низької ціни при аналогічній якості» [5, с.72].

Водночас вдосконалення електронної техніки та цифрових технологій призводить до кардинальних зрушень в інформаційній індустрії, набуваючи особливого вираження у розвитку засобів масової комунікацій (телебачення, персональні комп'ютери), виникненні глобальних інформаційних мереж, віртуальної реальності тощо. Соціально-економічні функції капіталу переносяться на інформацію, а визначаючий чинник соціальної диференціації переходить від власності до рівня знань. У цьому контексті Д. Белл, З. Бжезинський, А. Тоффлер, А. Турен, М. Маклюен та ін. основними рисами постіндустріального суспільства вважають витіснення фізичної праці теоретичними знаннями та зростання ролі інформаційних технологій у всіх сферах людської життєдіяльності.

Глобальні зміни сучасного суспільного та економічного життя перебувають у прямій залежності від способів виробництва, передачі, збереження фіксації та споживання інформації. Саме тому поряд з постіндустріальним суспільством в науковий обіг вводиться термін «інформаційне суспільство», з особливим наголосом на ролі інформації та електронних засобів як технічної бази їх поширення. Властиво, що визначальним чинником окреслених соціокультурних та соціально-економічних трансформацій Д. Беллом проголошується телекомунікація (третя технологічна революція) та комп'ютерна техніка, яка «корінним чином змінила весь виробничий процес, машинобудування, архітектуру, книгодрукування, інформаційну систему, медичне обслуговування», значною мірою вплинула на «образ нашого мислення, способу отримання інформації, характеру ділових зв'язків» [6, с. 28-29]. Окреслений перехід від електричних та електромеханічних систем до електронних характеризується значним прискоренням швидкості передання енергії та повідомлень, «мініатюризацією (зменшення величин конструктивних елементів), «дигіталізацією» (цифрово-



кодові засоби передання інформації), «програмним забезпеченням» (володіння мовами програмування) [6, с. 29-33]. А відтак економіка стає більш інтелектуалізованою, інформатизованою, глобалізованою. В такій економічній системі пріоритетне місце займає інформаційний сектор господарювання.

Варто зауважити, що Д. Белл поняття «постіндустріального суспільства» та «інформаційного суспільства» вважає синонімічними, а тому цілком взаємозамінними. У. Мартін інформаційне суспільство називає «розвинутим постіндустріальним суспільством», яке виникає в Японії, США, Західній Європі), в якому «якість життя, так само як перспективи соціальних змін та економічного розвитку, в зростаючій мірі залежать від інформації та її експлуатації» [7]. Тоді як В. Іноземцев наголошує на «інформаційному суспільстві» як вищій формі розвитку «постіндустріального суспільства». Адже на думу російського вченого, в концепції постіндустріального суспільства варто акцент робити на розвитку сфери послуг, а в «інформаційному суспільстві» – на зростанні ролі знань та інформації [3, с. 149]. А оскільки особливість інформаційної епохи полягає в створенні інформаційно-комунікаційному простору, в якому інформаційні потоки та мережі пов'язують окремих людей, економіки, культури, держави, то М. Кастельс таке суспільство називає «мережевим» (network society).

Таким чином, тотальне поширення у всіх сферах людського буття засобів електронної комунікації й конструювання на цій основі інформаційно-мережевого простору призводить до виникнення нового типу економічної реальності – інформаційно-мережевої економіки. Її найбільш характерною ознакою виступає утвердження мережевого принципу організації економічних процесів, що відбувається на загальнопланетарному рівні й замінює галузево-територіальний.

Натомість, осмислення інформаційного суспільства та інформаційно-мережевої економіки крізь призму різновиду теорій постіндустріалізму не викликає ніяких заперечень в наукових колах, а відтак варто дотримуватись саме такої позиції. У цьому контексті поняття «інформаційно-мережева





економіка» поставатиме додатковим поняттям до «постіндустріальної економіки» як загального та родового поняття, в якості його різновиду, в якому особливий акцент здійснюється на характеристиках інформатизації, інтелектуалізації та мережевих взаємодіях як основи побудови внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Мережі у даному контексті це ресурс, що містить складну конфігурацію вузлів (людей, організацій, груп), забезпечуючи взаємодію між ними й сприяючи переданню інформації. А зростання в економічному секторі ролі цінності інформації та питомої ваги інформаційного бізнесу обумовлюватиме зростання кількості зайнятих у сферах створення інформаційних благ, яка потребує високої інтелектуальної та професійної компетенції персоналу, пріоритетності інтелектуального капіталу та формування креативної людини, матеріальна праця якої замінюється творчою та інноваційною.

#### Література

1. Белл, Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М. : Academia, 2004. – 944 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество (предисловие к русскому изданию). Опыт социального прогнозирования. М. : Academia, 1999. – 956 с.
3. Иноземцев В.Л. За пределами номического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире. М. : Academia. – Наука, 1998. – 614 с.
4. Мануэль Кастельс. Информационная эпоха: экономика, общество, культура: Пер. с англ. под науч. Ред, О.И. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Мустафаева З. А. Трансформация сферы услуг в постиндустриальном обществе / Общественные науки. Экономика. – № 3. – 2007. – С. 66-73.
6. Bell D. Die dritte tecnologische Revolution und ihre möglichen socioökonomischen Konsequenzen. // Mercur. – 1990. – Jg. 44. – H. 1. – S. 28–47.
7. Martin W.J. The Information Society. – London: Aslib, 1988. – xi, 174 p.



**Тамара Шадюк,**

*кандидат філософських наук,  
старший викладач кафедри філософії  
Національного університету водного  
господарства та природокористування*

**Дарія Козяр,**

*студентка 3 курсу Механічного Інституту  
Національного університету водного  
господарства та природокористування*

## **МАКС ШЕЛЕР: ДУХОВНІСТЬ ЯК КОСМІЧНИЙ ФЕНОМЕН**

Проблема людини – одна з основних у всій філософській думці. Зосередженість на проблемах людської духовності, сутності свободи, співвідношення свободи і духу, свободи і відповідальності властива переважній більшості мислителів, серед яких лише декотрі усвідомлювали свою причетність до розробки фундаментальної антропології, сфери, що покликана займатися виключно проблемами людського буття. До таких мислителів належить Макс Шелер, засновник філософської антропології як галузі філософського знання.

З моменту прилучення до феноменологічної дискусії філософські погляди Макса Шелера еволюціонували у бік розробки феноменологічної теорії цінностей та феноменологічної етики. Цій проблематиці присвячений твір «Die Stellung des Menschen im Kosmos» («Становище людини в космосі») і з неї розпочалася інтелектуальна лінія доцільного філософського осмислення людини. «Космос» це давньогрецьке слово, яке спершу означало жіночу прикрасу й було використано для означення структурності й досконалості, впорядкованості й доцільності всесвіту. Філософ мислить людину як істоту, котра існує в межах космосу, ставлячи її в один буттєвий порядок з можливим його творцем. Разом з тим мислитель щоразу відмічає, що людина – це щось



настільки обширне, багатоманітне, що всі відомі її визначення навряд чи можна вважати вдалими.

Макс Шелер розширює межі феноменології, застосовуючи її у сферах етики, філософії культури та філософії релігії. Його бачення феноменології характеризується інтенціональністю духовного споглядання, що можливе за умови певного налаштування свідомості. Лише в такому разі вдається споглядати сферу тієї фактологічності, що дається через переживання і зосереджується в ньому самому. На думку Макса Шелера, філософський підхід до людини передбачає виявлення її сутності, форм її активності, розкриття різноманітних історично детермінованих форм її буття.

Розробляючи свою філософську теорію, фактичну філософію людини, антропологію, Макс Шелер творчо інтерпретує існуючі визначення на предмет того, що таке людина, зокрема, користується підходом Аристотеля, в якому виявляє конструктивні елементи. Спільні риси людини зі сферою живого в космосі виявляються як еволюційні досягнення вже на рослинному рівні: чуттєвий порив забезпечує прагнення до життя. На основі інстинктів, – вважає мислитель, – є підстави говорити про спільність людини і тварини. Однак, людина народжується недосконалою в цьому аспекті, у цьому її вразливість. Така точка зору прослідковується з часів античності та раннього середньовіччя. Зокрема, аргумент фізичної недосконалості людини слугував для Григорія Нісського виправданям її вивищення над усіма іншими істотами у всесвіті як своєрідною компенсацією природних недоліків, згідно з божественною волею. Можливо тому також і Фрідріх Ніцше називає людину хворою або ж незавершеною твариною. Зрештою, й на думку Макса Шелера, все людяне, що в нас є, – це результат компенсації браку інстинктів.

На шляху до олюднення всесвіту стоїть також асоціативна пам'ять як здатність до адаптації в нових умовах, а також інтелект (практичний розум) як здатність до раціональних, свідомих і розумних дій.

Разючою відмінністю від усього живого в космосі є наявність у людини духу як передумови свободи. Саме на рівні духу людина здатна робити вибір та



усвідомлювати свою спільність з іншими формами життя. Дух осмислюється Максом Шелером як абсолютна свобода, що властива лише людині та що водночас забезпечує універсальність людини в космосі як досконалість пристосування й адаптації. Ознака духовності є надприродною в людині, адже якісно відмінна від еволюційних здобутків живого світу, втім стоїть в одному ряду з ними.

Підсумовуючи, варто зазначити, що творчість Макса Шелера поклала початок прицільному осмисленню людського існування як партикулярного космічного феномену. Його зіставлення людини зі світом живої природи дало поштовх до розвитку потужної феноменологічної традиції, в межах якої зародилося осмислення людської духовності, зорієнтованої на абсолютні цінності свободи і вільного саморозвитку.

#### Література

1. Прадош Т. А. Антропологія св. Григорія Ніського / Тамара Прадош / Католицький щорічник 2000. Київ, 2003. – С. 35 – 58.
2. Шелер М. Положение человека в Космосе (пер. А. Ф. Филиппова) // Проблема человека в западной философии: Переводы / Сост. и послесл. П. С. Гуревича; Общ. ред. Ю. Н. Попова.– М.: Прогресс, 1988.– С. 31–95.
3. Шелер М. Избранные произведения / Пер. с нем.; сост., науч. ред., предисл. Денежкина А. В.; послесл. Л. А. Чухиной.– М.: Гнозис, 1994.
4. Юречко, О. Н. Ценностное измерение человека: опыт философской антропологии М. Шелера // Социальная теория и современность. Вып. 24.– М., 1996.– С. 198–204.



**Ольга Наконечна,**

*доктор філософських наук,  
професор, завідувач кафедри філософії  
Національного університету водного  
господарства та природокористування  
(м. Рівне)*

**Юлія Сидорук,**

*студентка Національного університету водного  
господарства та природокористування, група РК-11*

## **АНТРОПОЛОГІЧНА ФІЛОСОФІЯ Л. ФОЄРБАХА У ВИМІРІ СВОБОДИ**

Проблема філософії людини і свободи має значну історико-філософську традицію в класичній філософії та лишається актуальною і досі. Тому переосмислення вкладу філософів різних епох в цю проблему сприяє її кращому осмисленню.

Л. Фоєрбах – німецький філософ, творець самобутньої філософської концепції матеріалістичного спрямування, яка отримала назву «антропологічний матеріалізм». Філософ вперше визначив філософію як філософську антропологію, тобто вважав саме людину безпосереднім предметом філософії.

Характерними рисами філософії Л. Фоєрбаха є: матеріалізм, метафізичність, атеїзм, сенсуалізм, антропологізм та ідеалістичність, абстрактність у поглядах на суспільство.

Л. Фоєрбах стверджував: «Нова філософія, перетворює людину, отже і природу як базис людини, в єдиний універсальний і вищий предмет філософії, перетворюючи таким чином антропологію, зокрема й фізіологію, в універсальну науку»[1, с.202].

Людина, на думку Л. Фоєрбаха, – це найпозитивніше реальне начало, оскільки виступає в єдності з природою, як чуттєва істота, як єдність душі і



тіла. Одночасно, людина – це частина роду, розкривається як суб'єкт – об'єкт, як Я – ТИ, Я – для самого себе і ТИ – для іншого.

Мислитель визначає й розглядає такі особливості людини:

1. Людина живе зовнішнім і особливим внутрішнім життям. Внутрішнє життя людини тісно пов'язане з її родом, її сутністю.

2. Людина мислить, тобто розмовляє сама з собою. Це пов'язане з людською свідомістю, в якій людина здатна досягнути «свій рід, свою сутність».

3. «Людина водночас і «Я» і «Ти»; вона може стати на місце іншої саме тому, що об'єктом її свідомості слугує не лише індивідуальність, але й її рід, її сутність» [1, с.81].

Поняття «родова сутність людини», за Фюрбахом, – це розум, воля, почуття, причому почуття він розглядає як людські прихильності, як любов у її найширшому значенні. Розум, воля, любов за Фюрбахом, є «сутнісними силами» людини.

Історію людства Л.Фюрбах розглядав як історію самопізнання людиною своєї родової сутності і яку пов'язував з історією релігії, бо вважав трансцендування «родовою потребою людини». «Людина не є породженням людини, а продукт культури, історії» [1, с.266].

Спираючись на філософські ідеї гуманістів і просвітників, зокрема вчення про субстанцію Спінози, Л. Фюрбах приходить до свого висновку, що суб'єктом свободи є людина. Розглядаючи генезис свободи Л. Фюрбах показав, що свобода і буття людини як природної істоти нероздільні.

Природність свободи полягає в тому, що людина є буттям свободи, буттям особистості, буттям права. Істина, любов, совість, освіта, прагнення людини до щастя, все це у працях Л. Фюрбаха пов'язане з «свободою». Чуттєва людина проявляє свої бажання через волю, і саме її воля характеризує взаємозв'язок свободи і необхідності в людському житті. Свобідна необхідність – це поняття визначає внутрішню детермінацію людини саме її чуттєвою природою, особистими прагненнями до щастя, а не чужими їй зовнішніми силами.





Критика релігії пов'язана з дослідженням самої сутності релігії як наслідком відчуження і персоніфікації родової сутності людини, пов'язаного з надіями людини на Бога як проекцією людського духу, тобто відчуження від людини, її безсилля, незнання, надії на краще. Заперечуючи Бога, Л. Фюрбах намагається ствердити людину, її право на свободу. Релігія, на його думку, виступає – як любов, як те найглибше й найпотемніше, що пов'язує людей і гуртує суспільство. Л. Фюрбах вперше сформулював одну з основних тенденцій розвитку новочасової філософії. Він вважав, що «завдання Нового часу – перетворення теології на антропологію» [1, с.136] та виокремлював два його етапи: перетворення Бога на розум; перетворення розуму на людину.

Слушною залишається думка Л. Фюрбаха: «Істинна філософія полягає не в тому, щоб творити книги, а в тому щоб творити людей» [2, с.260], тому він вважав антропологічний матеріалізм філософією майбутнього.

Філософію Л. Фюрбаха обґрунтовано вважають «перехідною ланкою» від класичної до пост класичної філософії, вказуючи на її екзистенційні та комунікативні мотиви. Філософська антропологія Людвіга Фюрбаха була, безперечно, значним досягненням філософської думки першої половини 19 століття і спричинила вплив на подальший розвиток філософії, її людино вимірність, діалогічність, проблематичність і свободу, статус філософської антропології у пост класичний період.

### Література

1. Фейербах Л. Основные положения философии будущего //Избранные философские произведения: В 2т. Т.1. Москва, 1955.
2. Фюрбах Л. Фрагменти до характеристики моєї філософської біографії// Філософія: Хрестоматія філософія (від витоків до сьогодення).Київ, 2009. С.250-260



***Раїса Перелигіна,**  
кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри  
кримінального права та процесу  
Київського університету права  
НАН України*

## **ТЕНДЕНЦІЇ ЖІНОЧОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ**

Посилення уваги до питань про природу та причини насильства є однією з характерних ознак розвитку сучасного світового співтовариства. Жіноча насильницька злочинність – одна з соціально значимих проблем українського суспільства, якій притаманна певна специфіка, що і визначає актуальність вивчення даного виду злочинності. Зміни, які відбуваються в соціально-економічній, політичній, духовно-моральній і культурній сферах життя України, обумовлюють складність та незахищеність життя сучасної жінки, руйнують повагу до загальнолюдських цінностей, що призводить до зростання рівня насильницьких злочинів серед осіб жіночої статі.

Спостерігаються деякі негативні тенденції зміни кількісних та якісних показників жіночої насильницької злочинності. Підвищена суспільна небезпека жіночої злочинності обумовлюється зростанням її рівня професійності та організованості. Зокрема, збільшується відсоток насильницьких злочинів, вчинених жінками, які перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, відмічено тенденцію до «фемінізації» традиційно «чоловічих» злочинів: тероризм, захоплення заручників, викрадення людини, бандитизм, злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї та наркотиків і т. і.

З урахуванням актуалізації гендерного підходу в українській юридичній науці, особливу значимість набуває вивчення комплексу соціально-психологічних детермінант жіночої насильницької злочинності. Дана обставина обумовлена їх тісним зв'язком з особистісними особливостями жінок-



злочинниць, необхідністю розгляду виконуваних виключно жінкою соціальних ролей.

Сучасні тенденції розвитку злочинності в Україні зумовлюють необхідність подальшого вивчення різних аспектів жіночого кримінального насильства, виходячи з розуміння антропологічних, соціально-психологічних та культурно-історичних особливостей досліджуваного об'єкта.

В умовах сьогодення активно реалізуються приватновласницькі інтереси, як на рівні державної ідеології і політики, так і в житті людей, окремої особистості, що породжує потворні явища насильства.

Що стосується власне тяжких насильницьких злочинів, то вони стають дедалі жорстокішими, а привід для прояву насильства дедалі менш значним [1, с. 32].

Дослідження проблеми насильства, а жіночого насильства зокрема, має важливе суспільне та державне значення, адже зростання рівня жіночої злочинності становить загрозу для нормального розвитку та функціонування українського суспільства, становлення нашої країни як правової та демократичної держави.

Природа жіночого насильства видозмінюється разом із життям суспільства, а тому, визначення історичних передумов появи та поширення певних видів жіночого насильства сприятиме кращому розумінню її сучасного стану та тенденцій.

Порівнявши жіночу насильницьку злочинність сучасного періоду та періоду західноєвропейського середньовіччя, виокремлено певні особливості:

– співвідношення кількості чоловічих і жіночих злочинів у часи середньовіччя визначалося як 9:1 [2, с. 126]. Наразі цей показник становить 6:1. Це обумовлено тим, що раніше жіноча злочинність характеризувалася ще вищим рівнем латентності ніж зараз. Зокрема, в судах не часто розглядалися справи про дітовбивства, вчинених жінками, в той час як це аж ніяк не було рідкістю;



— у різні часові проміжки прояви жіночого насильства по-різному сприймалися суспільством. Так, у Древній Японії та у австралійських племенах вбивство новонародженої дитини взагалі не вважалось злочином;

— виявлено особливості релігійного сприйняття статусу жінки в сім'ї та в суспільстві в цілому. Зокрема, церковні нормативні акти виокремлювали деякі злочини, за вчинення яких несла покарання лише жінка: народження жінкою позашлюбної дитини, дітовбивство. За подружню невірність, як правило, жінку карали суворіше. Специфічно жіночими злочинами вважалися чаклунство та отруєння;

— спостерігається різниця у мотивах застосування отрути. Так, в період раннього Середньовіччя, злочини, які вчинялися з використанням отрути, обумовлювалися у більшій мірі політичними мотивами. Жінки, які проживали в сільській місцевості використовували отруту, керуючись мотивами, що відносяться до сфери емоцій (помста, образа). Наразі, при застосуванні жінками отрути, переважає корисливий мотив.

Тому, з огляду на сучасні тенденції розвитку жіночого кримінального насильства, існує необхідність всебічного дослідження та систематичного вивчення особливостей сприйняття жінкою соціальних, економічних, політичних змін у державі, породжених умовами нового часу. Розробка концептуальних засад попередження жіночого кримінального насильства повинна стати одним з найбільш актуальних напрямів сучасних кримінологічних досліджень.

### Література

1. Йосипів А. О. Причини насильства та умови його попередження // Держава і право : зб. наук. праць. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – № 43. – С. 569–574.
2. Hanawalt B.A. The Female Felon in Fourteenth Century England / B.A.Hanawalt // Women in Medieval Society. Philadelphia, 1976. – P. 126



**Світлана Гуменюк,**

*кандидат філософських наук,*

*доцент кафедри українознавства*

*Національного університету*

*водного господарства та*

*природокористування*

**Юрій Бухало,**

*студент Національного університету*

*водного господарства*

*та природокористування,*

*ННІАКОТ, КТ-11*

## **ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕОГУМАНІЗМУ В КОНТЕКСТІ СПІВІСНУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ**

Сьогодення з його поліцентричною моделлю бачення світу часто апелює до понять «неогуманізм», «постгуманізм», «трансгуманізм». Всі ці наукові терміни близькі за змістом. Всі вони апелюють до людини, але ж спробуємо акцентувати нашу увагу на проблемі співіснування людського та штучного інтелекту.

Найвідомішим українським мислителем сучасності серед тих, хто присвятив своє творче життя вивченню людини у її соціо-культурному вимірі, на наш погляд, є Віталій Табачковський. Остання монографія вченого «Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності» [6].

Цю книгу великою мірою можна вважати екзистенціальними роздумами або антропологічною рефлексією. Важливо відзначити, що автор концентрує увагу не на самоті, а на ідентифікації як процесі, що постійно триває. Критики зазначають, що у XX столітті уявлення про людину пронизане образом мандрівної істоти. Саме мандрування символізує самоздійснення



людини як культурної істоти. Одна зі стратегій В. Табачковського – дивитися на ідеї одного філософа чи письменника крізь призму позиції іншого.

В. Табачковський не поспішає долучатися ні до критиків глобалізму, ні до його adeptів. Проте він почав із того, що глобалізація в постіндустріальну епоху не зводиться до уніфікації та стандартизації, і помітив іще одну доленосну характеристику глобалізації, а саме те, що культуротворення перестало бути ненавмисним. Тут філософ солідаризується із Бодріаром: світоглядне навіювання сучасного світу мас-медій та реклами має свою мету: створення ідеальної соціальної істоти, коли замість свободи бути собою стверджується прийнятна свобода володіти речами. Отож маємо особливі умови для людини у сучасному медійному світі.

Що до поняття постгуманізму, то воно розглядає світ «після гуманізму». З трансгуманізмом постгуманістів їх об'єднує те, що те, що вони заново визначають людину і її місце у світі. Але трансгуманісти хочуть позбутися людського тіла як причини, що приводить нас до хвороб, старіння і смерті, а постгуманісти бачать у людському тілі цінність.

На трансгуманізм вплинула ідея створення штучного інтелекту, запропонована, зокрема, Гансом Моравцем. Ідеї Моравця і трансгуманізм характеризувалися як «апокаліптична» форма постгуманізму, протиставлена «культурному постгуманізму» в гуманітарних науках і мистецтві. У той час як такий «культурний постгуманізм» спрямовує зусилля на переосмислення відносин людини і машин, які все більше ускладнюються. [5]

Інтелект (від лат. - розуміння, осягнення) у психології визначається як загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, що впливає на успішність будь-якої діяльності і лежить в основі інших здібностей.

Основними якостями людського інтелекту є допитливість, глибина розуму, його гнучкість і рухливість, логічність і доказовість. Негативним якістю інтелекту є ригідність мислення - негнучке, упереджене ставлення до сутності явища, перебільшення чуттєвого враження, прихильність шаблонним оцінками.





Різний зміст діяльності вимагає розвитку певних провідних інтелектуальних особливостей індивіда [4].

Штучний інтелект – це унікальний продукт технічного прогресу, що дає змогу машинам вчитися, використовуючи людський і власний досвід, пристосовуватися до нових умов в рамках свого застосування, виконувати різнопланові завдання, які тривалий час були під силу лише людині, прогнозувати події й оптимізувати ресурси різного характеру [3].

Останнім часом дедалі частіше відбувається обговорення питань, пов'язаних з функціонуванням штучного інтелекту, та потенційних загроз, які він несе.

У найближчому майбутньому штучний інтелект змінить світ. Частково ці зміни будуть позитивними та можуть принести користь людям у таких сферах, як охорона здоров'я, транспорт, поліпшення планування міського простору, але водночас вони можуть бути серйозною загрозою, зокрема в руках терористичних та злочинних груп.

Завдяки штучному інтелекту ми часто маємо змогу уникати докладання зусиль і перестаємо щось вимагати від себе. Ми добровільно довіряємось машинам і некритично віддаємо в їхні руки своє життя та конфіденційність, вважаючи, що в цьому немає нічого поганого. Ми керуємо автомобілями, які потребують від нас мінімум навичок, використовуємо смартфони та веб-сайти замість книг. Щодня людина починає виконувати одні й ті самі дії, перестає критично ставитися до себе і навколишнього світу, вбиває в собі прагнення до пізнання, повільно стаючи чистим споживачем [1].

Якщо з'явиться інтелект, що перевищує людський, то він отримає практично необмежені можливості та, напевно, зможе створити нову технологічну цивілізацію.

Розмірковуючи про таку перспективу, ми часто робимо поширену помилку – приписуємо надрозуму людські властивості, психічні особливості та мотивації. Як пише Бостром, «на загальну думку, надрозумна машина буде скоріше нагадувати зарозумілого зануду – таку собі істоту з енциклопедичними



знаннями, але соціально незрілу; послідовну в діях, але обділену інтуїцією та творчим началом» [2]. Однак насправді такий опис, можливо, міг би підійти зародку ШІ, але вже точно не надрозуму.

З усіх загроз, що виникають з боку штучного інтелекту, найчастіше згадують автономні системи зброї, які зможуть обирати та ліквідовувати цілі без згоди людей. Саме в цьому контексті з'являється бачення автономних машин, які можуть повстати проти людей і розпочати проти них війну [1].

Також до вагомих загроз можна віднести те, що поява штучного інтелекту може підірвати соціально-економічний порядок в сучасному світі. Інтелектуальні машини, що замінять нас у майбутньому, збільшать соціальний поділ на касти, зокрема на професії, що потребують високих знань і навичок та на робітників, праця яких автоматизована. Політикам доведеться відповісти на цей виклик і якось дати собі раду з масами безробітних. [2]

В результаті постають такі питання, що стосуються штучного інтелекту й етики:

- Якщо в майбутньому машини зможуть міркувати, то як складуться відносини людей і машин?

- Якщо в майбутньому машини зможуть міркувати, усвідомлювати себе й мати почуття, то що тоді робить людину людиною, а машину — машиною?

- Якщо в майбутньому машини зможуть усвідомлювати себе й мати почуття, чи можливо буде їх експлуатувати або доведеться наділяти їх правами?

Отож багато питань співіснування людського та штучного інтелектів залишаються відкритими і, зважаючи на висновки філософсько-антропологічного напрямку досліджень, особливі умови поширення глобалізаційних процесів лише збільшують їх кількість.

### Література

1. [global-analitik.com/аналітика/співіснування-людини-та-штучного-інт/](http://global-analitik.com/аналітика/співіснування-людини-та-штучного-інт/)
2. <http://open.kmbs.ua/shtuchnij-intelekt-etapi-zagrozi-ta-strategiji/>



3. <https://www.everest.ua/ai-platform/analytics/shtuchnij-intelekt-ai-shho-ce-take-i-chomu-ce-v/>

4. <http://kumlk.kpi.ua/node/1391>

5. [uk.wikipedia.org/wiki/Трансгуманізм#Гуманізм,\\_трансгуманізм\\_і\\_постгуманізм](http://uk.wikipedia.org/wiki/Трансгуманізм#Гуманізм,_трансгуманізм_і_постгуманізм)

6. В. Табачковський. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності. Київ: Парапан, 2005.



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



## **РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ В СОЦІАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯК ФАКТОР ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Теорія і практика демократії виступає провідною теорією сучасної політичної науки. Демократичний мейнстрім охоплює всі країни світу і спрямовує людство на демократичні трансформації як процес подолання проявів нерівності, несправедливості, дискримінації, насильства і ворожнечі.

Демократичне суспільство базується на принципах захисту прав людей, незалежно від віку, статі, раси, національності, релігійних поглядів, місця проживання. Даний принцип розповсюджується на групу людей з особливими потребами – інвалідів. В такому аспекті, ставлення у країні до потреб і інтересів людей з інвалідністю відображає рівень демократичності і гуманізації, визначає якісні показники соціальної політики держави даної країни. Одночасно, рівень соціального захисту інвалідів та їх включення в життя суспільства є показником рівня соціальної інклюзивності даної групи населення.

Соціальна політика як важливий компонент і фактор розвитку демократичного суспільства інтегрує всі види діяльності держави, політичних партій, громадських організацій, бізнесу по управлінню соціальною сферою суспільства, забезпеченню матеріальних і культурних потреб його членів, а також регулюванню процесів соціальної диференціації суспільства, у тому числі доходів економічно активного населення і безробітних громадян, що дозволяє кожному членові суспільства реалізовувати його найважливіші соціально-економічні права, насамперед право на рівень і якість життя, необхідні для нормального відтворення і розвитку особистості [1].



Досвід розвинених країн Європи засвідчує, що саме інклюзивний підхід у втіленні соціальної політики найефективніше забезпечує вирішення складних проблем демократичного суспільства зокрема найуразливіших груп - осіб з обмеженими можливостями. Прийняття низки документів зокрема Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), 4 основних директиви ЄС проти дискримінації та запобіганню гендерної нерівності:

- Директива Ради № 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 року щодо забезпечення виконання принципу рівності осіб незалежно від расового чи етнічного походження;
- Директива Ради № 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальної системи рівного ставлення у сфері зайнятості й професійної діяльності;
- Директива Ради № 2004/113/ЄС от 13 грудня 2004 року про реалізацію принципів рівних можливостей і рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях доступу та постачання товарів і послуг;
- Директива Європейського парламенту та Ради 2006/54/ЄС від 5 липня 2006 року про реалізацію принципів рівних можливостей і рівноправного поводження щодо чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості (зі змінами).

Важливим кроком у формуванні принципів інклюзивної політики щодо інвалідів стало прийняття (2006) Конвенції ООН про права інвалідів - «це міжнародний договір про права людини, який визначає, що всі інваліди повинні користуватися всіма правами людини та основними свободами.» [2]. В Конвенції наголошується, що інваліди як і інші громадяни мають рівні права щодо участі у політичному, економічному, культурному, цивільному та соціальному житті. Ратифікація хартії, директив та Конвенції Європейським союзом сприяли забезпеченню реалізації основних прав усіх категорій людей з обмеженими можливостями шляхом прийняття базового законодавства для реалізації сприятливої соціальної політики та різноманітних економічних, політичних, соціальних та культурних програм [3].



Представляє інтерес Стратегія щодо інвалідності на 2010-2020 роки ЄС, яка спрямована на розвиток Європи без бар'єрів та розширення можливостей людей з обмеженими можливостями надавши їм можливість користуватися своїми правами та повно брати участь у суспільстві та економіці. Дана Стратегія реалізує цілі та дії в сфері політики щодо інвалідності на рівні ЄС, та підтримана державами-членами. Вона зосереджена на заходах у восьми пріоритетних сферах: доступність, участь, рівність, зайнятість, освіта та навчання, соціальний захист, здоров'я та зовнішні дії. В результаті реалізації даної стратегії було досягнуто таких результатів, як:

*Закон Європейської доступності* , який встановлює вимоги доступності для продуктів і послуг, а також Положення про права пасажирів з обмеженою мобільністю;

*Директива про доступність мереж* , яка буде робити публічні сайти доступними для всіх. Вони є великими кроками до кращої доступності;

*карта інвалідності ЄС* проекту, що робить його легше для людей з обмеженими можливостями подорожувати по цим державам - членам. Він був проведений пілотно у 8 державах-членах і зараз перебуває під оцінкою перед продовженням;

положення програми *Erasmus +* для забезпечення кращої мобільності для студентів з обмеженими можливостями;

*директива охорони здоров'я* ;

освітні ініціативи для людей з обмеженими можливостями, включаючи *Європейське агентство з особливих потреб та інклюзивної освіти* , а також конкретну навчальну групу з питань інвалідності та навчання протягом усього життя; зовнішні заходи, такі як фінансування щонайменше понад 400 проектів, пов'язаних з обмеженими фізичними можливостями у понад 100 країнах, головним чином у партнерстві з громадянським суспільством, а також на підтримку зусиль урядів-партнерів щодо впровадження та моніторингу UNCRPD;





супровідний план дій, що містить 100 дій у всіх восьми областях, які охоплені стратегією [4].

Ратифікація Україною Конвенції в 2009 році сприяла створенню відповідної законодавчої бази та зміні відношення до людей з обмеженими можливостями. Наступним кроком стало прийняття Закону про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні (2012). Закон визначає дискримінацію як «ситуація, у якій окрема особа й/або група осіб через расу, колір шкіри, політичні, релігійні й інші переконання, стать, вік, інвалідність, етнічне або соціальне походження, національність, сімейний стан, місце проживання, мовні або інші особливості, які існували або існують, а також можуть бути реальними або уявними, зазнали чи можуть зазнати обмежень у будь-якій формі, установлених цим законом, за винятком тих випадків, коли таке обмеження має юридичну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними й об'єктивними.» [5].

Отже, українське суспільство має свою політику щодо інвалідів, яка поступово розвивається. Однак, рівень соціального захисту даної групи населення є поки що недостатнім і потребує збільшення уваги з боку держави, її соціальної політики до потреб, інтересів проблем людей з інвалідністю.

Європейський досвід свідчить про те, що важливим чинником підвищення ефективності інклюзивної політики щодо людей з особливими потребами виступає її політико-правове регулювання. Воно включає вдосконалення законів і правових основ інклюзивної політики, а також підвищення рівня бюджетної підтримки інклюзивної політики, створення і діяльність відповідних управлінських структур, державний та громадський моніторинг ефективності їх діяльності.

В цілому, рівень демократизації та гуманізації сучасних суспільств визначається ефективністю інклюзивної політики як політики щодо людей з інвалідністю, які мають особливі потреби.



## Література

1. Крюков О. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. Актуальні проблеми державного правління. 2010. № 1. С. 31-37.
2. Конвенція про права інвалідів від 13 грудня 2006 р. : станом на 16 грудня 2009 р. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_g71/conv](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71/conv)(дата звернення: 25.12.2019).
3. The EU framework on the rights of persons with disabilities. URL: <http://www.edf-feph.org/eu-framework-rights-persons-disabilities>(дата звернення: 25.12.2019).
4. European disability strategy 2010-2020: European Commission: Employment, Social Affairs and Inclusion. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en> (дата звернення: 25.12.2019).
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17/ed20140530> (дата звернення: 25.12.2019).



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



## **СОФІОЛОГІСТИЧНИЙ МЕТОД ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ: ОСНОВНІ ЗАСАДИ, СУТЬ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ В КЛЮЧІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ НАУКИ**

Завдяки дисертаційному дослідженню за темою «Художньо-філософський феномен поезії Михайла Ореста» можна заявити про початок нової світоглядної грані в літературознавчій практиці, яка може послужити багатьом науковцям для роботи з поетичним словом.

Суть нововведення полягає в тому, що вдалося розвинути та показати новий вид наукової інтерпретації поетичних текстів. Він ґрунтується на максимальному заглибленню в думки поета, на прискіпливому спогляданню на кожне слово, на кожен настроєвий відтінок, на кожну деталь у середовищі життя та душі ліричного персонажа. Новий вид тлумачення підносить кожен порух пера досліджуваного автора на надбуттєвий рівень. Адже кілька думок, створених на основі однієї творчої, доводять абсолютну істинність та непересічну вагомість авторських роздумів. Автор натхненно роздумував над створенням назви для винайденого та застосованого виду інтерпретації поетичних текстів і, перебравши у свідомості сотні слів з різних, сучасних та древніх мов, перетлумачуючи значення та визначення навколопоетичної термінологічної бази, знайшов необхідне означуване слово. Новостворений метод інтерпретації художньо-поетичних текстів називатиметься софіологістичним (від грецької σοφία – мудрість і λόγος – слово).

Отже, софіологістичний метод тлумачення ґрунтується на відкритті провідної думки у творі, на основі якої відбувається заглиблення у текст, внаслідок чого всі думки досліджуваного суб'єкта підлягають деталізованій обробці та відповідному висновку. Так, можна сказати, реалізується заглиблення в душу автора. Все, що він відчуває, чим живе і що прагне



висловити, знаходить свій відгомін у інтерпретації. Завдяки такому методу вдається досягнути майже неможливого – воскресити авторський дух. По суті, кожна думка постає як ключова для усвідомлення. Завдяки цьому відкривається абсолютний світогляд автора, притаманні лише йому внутрішні переживання, приховані мотиви його творчої діяльності.

Герменевтичний метод інтерпретації є універсальним методом, по суті, у контексті інтерпретації художніх текстів його варто назвати словом-синонімом самої інтерпретації. Тому неможливо створити метод літературно-художньої інтерпретації, в який не ввійшли б концептуальні засади герменевтики. Оскільки герменевтика є мовою інтерпретації, софіологістичний метод інтерпретації її використовує, але слово, підібране для мовлення, належить до увиразнено власного науково-теоретичного бачення та є відокремленим інтерпретаційним елементом. Новому методу властиві свої, чітко обґрунтовані та первинно утверджені канони, що робить його повністю автономним.

Софіологістичний метод є дуже складним, адже, по суті, потрібно зуміти мислити авторським розумом. Тобто, кожна притаманна деталь (у розумінні автора) має бути виявленою, продемонстрованою та обґрунтованою дослідником. Звичайно, зазначеним методом досліджується лише філософська лірика, тому інтерпретатор повинен володіти власною далекозорою філософською думкою. Так він зможе поетичний текст покласти у грані увиразнено наукового, укріплюючи науково-філософськими роздумами його зміст.

Завдяки софіологістичному методу вдасться продемонструвати для реципієнтів кожен потенційно незбагненний їм думку, оприсутнити кожен уявний деталь, максимально широко відкрити двері до душі автора. На основі названого методу можна вирішити багато порушених філософських та літературознавчих проблем, позаяк пізнання незрозумілого – це шлях мудрості.

Софіологістичний метод інтерпретації – це наукова концепція, яка передбачає віднайдення та обґрунтування кожної вагомості авторської думки.



Завдяки цьому вдається досягнути глибинну природу творчості досліджуваного автора та довести його феноменальність.

Основне науково-теоретичне підґрунтя методу:

- дозвіл на застосування метафор для підсилення значення та означення інтерпретованого поетичного тексту, для побудови цілісної наукової картини;
- філософське переосмислення матеріалу, осмисленого автором у творі;
- розгляд авторської думки як основного джерела пізнання в процесі освоєння тексту;
- ототожнення авторського розмислу з наполегливим пошуком морально-естетичних цінностей людської природи і людського буття;
- демонстрація архітектури авторського роздуму в контексті перевтілення у роздум вченого;
- художній твір розцінюється як вищий морально-етичний світоглядний елемент розуму;
- основа розвитку наукових суджень про природу творчості досліджуваного об'єкта формується на основі філософських догм, витворених свідомістю дослідника;
- намагання максималізовано заглибитись у первинну сутність ліричного «я» для утвердження та підтвердження моделі внутрішнього авторського світу;
- віднайдення, оприсутнення та виявлення для реципієнта думок, прихованих у змісті філософсько-поетичного тексту;
- текст та його наукова інтерпретація стають взаємодоповнюючими, взаємозалежними та взаємотворними елементами в теоретичній базі онтології.

Софіологістичний метод тлумачення поетичних текстів відрізняється від уже існуючих насамперед тим, що він, по суті, передбачає абсолютизоване обґрунтування кожної висловленої автором думки. Тобто, завдяки новітній інтерпретаційній моделі не лише вдається розкрити утаєний сенс рядків, а й у процесі невинних роздумів пояснити мотив міркування автора. Так його ж власна лірична думка здобуває новий рівень. Вона проходить аргументований



шляху у процесі пізнання. Поезія знаходить вічність, доводячи, що простір слова – безмірний.

Софіологістичний метод спрямований на максимальне наближення реципієнта до сприйняття творчості автора та його духовного ядра. Дійсність, властива письменнику, набуває нових деталізованих рис. Вони вливаються у загальний контекст твору, перебуваючи в чіткій асоціації зі змістом, та демонструють виразне співвідношення мислення автора та мислення дослідника. Таким чином, вдається досягнути своєрідної метафізичної формули: дійсність твору = дійсність тексту + дійсність тлумачення.

Софіологістичний метод ґрунтується на мисленні дослідника, який, перебуваючи на місці спостерігача авторської творчості, поволі перетворюється на співучасника творення його поетичного світу. Вчений, можна сказати, доводить епохальність творчого прояву. Філософське осмислення відбувається не лише в межах конкретного часу, воно стає охоплювати увесь історичний процес загалом. Таким чином вдається довести, що слово не підвладне часу, адже воно відповідає усім часовим рамкам буття.

Новий метод дає поштовх до осмислення та переосмислення значної кількості філософських поетичних текстів. Кожне слово і кожна думка стають основою наукового дослідження, завдяки чому вдається простежити, осмислити та обґрунтувати долю твору, долю автора і долю буття.

Софіологістичний метод увиразнює високе покликання митця, доводить надвагомість кожної висловленої думки, пояснює бачення автором тих чи інших подій та явищ, показує світогляд «зсередини» ліричних героїв твору.

Згідно софіологістичного методу (як і усталилось у літературознавстві), сам процес тлумачення має відбуватися на рівні, не нижчому за рівень досліджуваного тексту. Також, досліднику дозволяється використовувати метафори, якщо вони увиразнюють та удосконалюють зміст тлумачення.

Для прикладу практичного застосування методу можна взяти вірш «Світ бачити є невимовно мило...» [1, с. 269] німецького класика поезії Йоганна Вольфганга Гете, який на українську переклав Михайло Орест:





Світ бачити є невимовно мило,

Ще ліпший – світ поетів; їхні житла –

Поля багатобарвні; срібно-біло

На них, вночі і вдень, палають світла.

Сьогодні все для мене є чудове:

Гляджу сьогодні я крізь скло любови.

Грунтуючись на власних світовідчуттях, автор у творі «Світ бачити є невимовно мило...» демонструє світогляд кожної особистості, яка має поетичний таланти. Бути поетом – означає бачити світ зіницями творчості. Є речі, які надихають, є й такі, які пригнічують. У будь-якому разі, кожен світогляд, як і кожен поетичний світ, є неповторимим за своєю первинною суттю. Поезія доводить існування гармонії, музики, вічності. Вона постає відблиском душі свого творця. Автор підкреслює, що світ – це краса, яка виринає з усіх доступних погляду куточків («Світ бачити є невимовно мило»). Проте, краса у світосприйнятті поетів є гіперболізованою, тому постає як надкраса («Ще ліпший – світ поетів»). Вони живуть на Землі, проте їхні думки блукають попід небесами («їхні житла – поля багатобарвні»). Поетична душа змінюється відповідно до настроєвих відтінків, передаючи свою енергію в слово. Життя дарує їй відчуття прекрасного («срібно-біло На них, вночі і вдень, палають світла»). Зрозуміло, що автор у контексті вірша постає ліричним «я». Він натхненний. Крила йому дарує відчуття любові. Вона змінює його зір («Сьогодні все для мене є чудове: Гляджу сьогодні я крізь скло любови»).

Тобто, першим рядками змальовується квінтесенція провідної думки твору. Вона поволі переходить у наступні, які доводять її та доповнюють, створюючи таким чином справдешню атмосферу самої поезії та істинне усвідомлення суті інтерпретованого художнього тексту. Так вдається відчутти та збагнути все, що заклав у творі сам автор.

Завдяки використанню софіологістичного методу інтерпретації вдається не тільки розтлумачити, розвинути висловлену автором думку, а й укріпити та утвердити її. Вона постає у вияві абсолютної могутності.



Отже, поезія Михайла Ореста відкриває нові безкраї грані для пізнання поетичного слова в контексті софіологістичного методу інтерпретації.

### **Література**

1. Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / Упор. та авт. передм. С. Павличко. Київ : Основи, 1995. 526 с.





*Ірина Гуменюк,  
студентка 2 курсу інституту філології  
(новогрецька філологія)  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка*

## **ГРЕЦІЯ В ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ ОСТРОЗЬКОГО КНИЖНИЦТВА: ВОЛИНСЬКІ АФІНИ**

Українсько-грецькі культурні зв'язки доволі часто ставали об'єктом зацікавлення багатьох сучасних науковців, зокрема А. Савенка, Н. Терентьєвої, М. Бахтіна, Л. Терещенко-Кайдан, С. Гуменюк, С. Шуміло та ін., адже до цього спонукають багатовікові дружні стосунки представників наших культур, укорінених у православну традицію. Ще Давня Русь обрала собі Візантію за вектор духовного пошуку. Грецька мова вже тоді стала однією з найбільш пріоритетних іноземних мов для освіченої верстви населення, а у XVI-XVII ст., коли на наших теренах з'являються перші вищого типу навчальні заклади ця традиція ще глибше укорінюється.

Отож, метою нашої розвідки буде з'ясувати українсько-грецькі культурні та духовні зв'язки, що були пов'язані з Острозькою слов'яно-греко-латинською академією. Цю академію прийнято вважати першою на східнослов'янських землях вищою і науковою установою. Заснована вона була у 1576 у році князем Василем-Костянтином Острозьким і мала православне спрямування. Сучасники та дослідники за тісні українсько-грецькі культурні зв'язки називали її навіть «Волинськими Афінами». У цьому навчальному закладі та у створених при ньому друкарні та науково-літературному гуртку, працювали не лише відомі українські вчені, а й чимало інтелектуалів з Греції, Росії, Білорусії, Волощини, Польщі, Болгарії, Сербії, вихованці університетів Кракова, Падуї, Венеції. Нас, насамперед, цікавитимуть представники грецького походження.



Відомо, що активну життєву позицію щодо обстоювання православ'я на наших землях у цей період мали полемісти, які мали духовний досвід перебування у афонських обителях: Іван Вишенський, Іов Княгиницький, Ісаакій Борискович, ієромонах Афанасій та інші [1].

Дослідники згадують постать ієромонаха Кипріяна, що був відомим перекладачем з грецької на церковнослов'янську мову творів Іоанна Златоуста та Макарія Єгипетського. Перекладач Кипріан був учасником антикатолицького Берестейського собору. Він також став одним з організаторів зустрічей зі східними патріархами. Народився він в Острозі, навчався у Венеції, був на Афоні, де вивчив грецьку мову та знайшов багато друзів-греків, насельників афонських монастирів. Згодом Кипріан закінчив ще й Падуанський університет. В Острозі він зайнявся перекладацькою і поетичною творчістю. Під час Берестейського собору Кипріан був перекладачем. За його редакцією в Острозі 1610 р з'являються «Бесіди і житіє преп.. Макарія Єгипетського «Біседы и житіє преподобнаго и Богоносного ѿтца нашего Макарія Єгипетскаго». С. Гуменюк підкреслює, що на дружні зв'язки зі Святою горою вказує нам ще й постать ієромонаха Афанасія, який також повернувся з Афону де, ймовірно, не лише вивчив грецьку мову, а й осягнув основи східнохристиянського подвижництва. У записках Межигірського монастиря його названо спадкоємцем святоафонських духовних традицій.

Діяльність ще одного викладача і церковно-культурного діяча «волинських Афін» Кирила Лукаріса також тісно пов'язана з Острозьким центром та розвитком освіти в Україні. Він отримав освіту у Венеції та Падуї. Навчаючись там, здобув необхідні знання з давньогрецької, італійської та латинської мов. Разом з Кипріаном та Гаврилом Дорофєєвичем став викладачем та перекладачем у Острозькому культурно-освітньому центрі. Він не став осторонь Берестейського православного собору, який осудив унію. Після навчання на богословсько-філософських курсах у Віттенберзі та Женеві виконував різні доручення Олександрійського патріарха Мелетія Пігаса. В



Острозі пробув до 1602 р., виїхав до Олександрії, після смерті Мелентія став Олександрійським патріархом (1603), а в 1608 р. – Константинопольським патріархом. К. Лукаріс приділяв велику увагу розвитку освіти в Україні. Він закликав українців до злагоди та взаємної поваги. Лукаріс закликав розвивати і рухати науку, займатися самоосвітою, залучати до себе як помічників і наставників тих, хто прагне до знань. Дослідники називають послідовником Максима Грека, свого співвітчизника, що також мав афонський досвід, який багато потрудився для утвердження православ'я на теренах східної Русі.

Неоцінним, на наше переконання, також є внесок у православну духовну культуру діяльності Никифора Парасхеса, який доклав багато зусиль для того, щоб під час католицької експансії було збережено основи православної традиції на наших землях. Відомо, що Никифор Кантакузен здобув освіту у Падуанському університеті, був викладачем і вченим - доктором наук «еллинскихъ и грецкихъ». Певний час він служив у Венеції в грецькій церкві святого апостола Марка. На запрошення К. Острозького Никифор був направлений константинопольським патріархом до «волинських Афін», де зайнявся викладацькою діяльністю. Польська влада безпідставно звинуватила його в шпигунській діяльності на користь турецького султана і на цій підставі Никифора ув'язнили у Магдебурзькій фортеці, де й він помер від голоду. Канонізований УПЦ та Білоруською ПЦ.

Білоруська дослідниця В. Теплова, що найретельніше досліджувала постать Никифора Кантакузина та його діяльність, пов'язану з Острозькою академією, зауважує, що він фактично «визначив хід і рішення Собору православних, спочатку вивівши його з розгубленості, надав канонічний характер Собору. Саме Никифор з його величезним досвідом і розумом зумів організувати православних і провести засідання православної сторони так, що рішення православного Собору отримали законну силу» [2].

Найвідомішим виданням Острозького культурного центру, безперечно, стала «Біблія сирѣчь книги Ветхаго и Новаго Завѣта по языку словенску», видрукувана в Острозі 1580-1581pp. У першій передмові до неї



видавці підкреслюють, що вели цілеспрямовані пошуки біблійних книг для друку, а також запевняють читача у твердих намірах слідувати грецькому перекладові «72 толковників», отож на титульному листі підкреслено, що друкована Біблія слідує «елико мощно» грецькій Септуагінті [3, с.18].

Відтак, можна зробити висновок наскільки важливими були для острозьких книжників зв'язки з православними церковними діячами грецького походження, спілкування з ними. Не можливо не погодитись із сучасним дослідником Ф. Шерраром [4]., який називає християнство матрицею інтелектуального та культурного життя Європи, адже його можна співвіднести з нормою, за допомогою якої слід оцінювати характер подій і змін у нашому житті, воно особливо підкреслює дію Творця у часі і його зв'язок з конкретними подіями і особистостями.

Отже, варто наголосити на великій значимості для становлення української культури грецьких і афонських взаємовпливів та важливості високого духовного авторитету православних подвижників, які сприяли становленню освітніх закладів вищого типу, зокрема і «волинських Афін», тобто Острозького культурно-освітнього центру, стверджували приклад стояння в істині, писали полемічні твори, займались книговидаванням, перекладацькою справою, рішуче впливали на формування духовного світу українського народу.

### Література

1. Гуменюк С.М. Містична практика ісихії в Україні XVI-XVII ст. Гуманітарний вісник Запорізької Державної інженерної академії. Збірник наукових праць. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 53. – С. 154-166.
2. В.Теплова. <http://sobor.by/nikifor.htm>
3. Гуменюк С.М. Острозький православний традиціоналізм: світоглядні засади та орієнтири. Рівне: НУВГП, 2013 р. -192с.
4. Philip Sherrard. Athos, the Mountain of Silence. London: Oxford University Press, 1960. Athos: The Holy Mountain. London: Sidgwick& Jackson, 1982; Woodstock, NY: Overlook Press, 1985





**Оксана Сарнавська,**  
*кандидат філософських наук,  
доцент кафедри українознавства  
Національного університету  
водного господарства  
та природокористування (м. Рівне)*

**Олександра Авдєєва,**  
*студентка Національного університету водного  
господарства та природокористування,  
ННІЕМ, 1 курс, група РК-11*

## **ЛЮДИНА, СВОБОДА, ЦІННОСТІ У ФІЛОСОФІЇ НІЦШЕ**

Фрідріха Ніцше знають усі, за його крилатими фразами: «Те, що нас не вбиває – робить нас сильнішими», «Якщо довго дивитися у безодню, безодня починає дивитися на тебе».

Хоча насправді Ніцше не знає ніхто. Він сам писав: «мене почнуть розуміти лише через 200 років по моїй смерті».

Перш за все, цей німецький філософ – особистість неоднозначна. Його інтерпретують по-різному. Одні вважають, що він «сонце» німецької філософії і філософії в цілому. Інші ж відверто звинувачують його у фашизмі, нацизмі і не бажають сприймати його творчість до сих пір.

Справді, його «заповіді» життя шокують. Він каже нам: «падаючого – підштовхни». Це для нас дивно, адже за нормами моралі, та і просто з позицій людяності і доброти, ми маємо допомагати слабким, знедоленим, потребуючим нашу допомогу. А Ніцше вважає, що допомагаючи слабким, ми самі стаємо такими. Він вражає й іншим. Він каже: Бог помер, і це ми убили його. Навіть для нашого сучасного суспільства ця фраза здається надто жорстокою.

Для початку поговоримо про його ідею надлюдини. «Надлюдина – сенс землі. Що таке мавпа відносно людини? Сміховисько або болісна ганьба. І тим же має бути людина для надлюдини: сміховиськом або болісною ганьбою.



Справді, людина – це брудний потік. Треба бути морем, щоб прийняти в себе брудний потік і не зробитися нечистим.. Надлюдина – це море, де може потонути наше велике презирство».

Ідея людини за Ніцше – це носій абсолютно нових ідей, принципів і позицій, людина, наділена «волею влади» (воля до влади, на думку Ніцше, притаманна всьому живому, всі хочуть підкорювати і керувати, просто різні люди наділені нею в більшій чи меншій мірі); надлюдина безжалісна перш за все і понад усе до себе, має мати внутрішній стержень і чітку мету. Ця людина точно знає, чого вона хоче, і ніхто не може її переконати і нав'язати свою думку, вона не повинна йти за загальноприйнятими моральними нормами, вона звільнена від співчуття і милосердя. Що ще важливо, надлюдина не повинна мати почуття совісті.

Але з іншого боку, у своїй книзі «Так говорив Заратустра» Ніцше писав, що основні критерії надлюдини – це духовна творчість, повна концентрація волі влади, тобто організованість і зосередженість на певній цілі; яскрава індивідуальність, внутрішній світ і невідокремленість суспільній масі; постійний саморозвиток і оптимістична життєва позиція. Тому, по суті, його ідея може бути сприйнята не негативно. Ніцше також каже, що надлюдини ще не існує, її потрібно виростити, і він не знає, коли вона з'явиться.

Друга ідея – ідея переоцінки цінностей. У своїй книзі «Антихрист» він тотально критикує християнство, і вважає, що кожна людина має повністю його переосмислити.

Наприклад, фраза «Полюби ближнього свого, як самого себе» зовсім не влаштовує Ніцше. Він запитує: чому я маю полюбити свого ближнього, який може бути неприємним, нерозумним. Він каже, що якщо я і маю полюбити когось взагалі, то скоріше полюблю дальнього свого, бо чим далі на відстані я тримаю людину, тим менше я бачу її пороків, тим менше вірогідності, що я в ній розчаруюсь і тим краще я її сприйматиму.

Ніцше негативно сприймає і ідею християнського милосердя. Він каже – співчуючи, ти слабшаєш сам. Більше того, він вважає, що підтримуючи



хворих, помираючих людей, людина підтримує те, що самою природою приречене на зникнення.

Тому, сам того не знаючи, Ніцше піднімає одну з найбільших і найскладніших проблем сучасності, сучасної моральності, сучасної етики і ставить питання: що ми маємо робити щодо людей, які не можуть самі себе реалізовувати і виживати?

Звучить неоднозначно. З одного боку, справді допомагаючи іншим, ми беремо на себе тяжку відповідальність, ми перебираємо на себе обов'язок. Адже, давайте будемо чесні самі з собою – допомагати нужденним – це не пожертвувати кілька гривень, а це допомогти їм в житті і допомогти стати сильними конкретними вчинками. В такому разі теорія Ніцше має сенс.

З іншого ж боку, є багато людей в скрутних ситуаціях, які роблять нереальні речі, незважаючи на своє положення. Наприклад, Стівен Хокінг, видатний фізик-теоретик, повністю паралізований. Тоді як же ми повинні ставитись до нього з точки зору Ніцше? Як на мене, справа в тому, що Ніцше критикує надлишкову сентиментальність і слабкість духу, а сам Стівен Хокінг, хоч і не може жити повним життям без обмежень, є прикладом волі до життя і влади над обставинами.

І чи маємо ми СПІВЧУВАТИ Стівену, який переборов життєві труднощі, чи повинні ним захоплюватись. Думаю, він сам вибрав би друге, і точно не хотів би від нас жалю і співчуття.

Третя ідея Ніцше – ідея смерті Бога.

Висловлювання «Бог помер. І це ми його вбили!» З'явилося в книзі «Весела наука», написаній у 1881-1882 роках.

З одного боку, як на мене, це показує Ніцше як неатеїста. Адже не може померти те, чого ніколи не існувало. Він каже, що Бог-людина помер якраз від рук людей, які посприяли його розп'яттю, всіляко принижували цього Бога.

І ще, каже Ніцше, Бог помер другий раз – у наших серцях. Коли ми говоримо про церкву, ми втратили Бога у своєму серці. Ми замінили Бога на ритуал. Ми замінили його культом. І наші стосунки з Богом давно переросли з



області духовного, щирого, живого в область радше економічну, корисливу. Ми хочемо проявляти моральність, милосердя і благочестя, бо думаємо, що нам це якось «зарахується», що ми підростемо в очах наших оточуючих і здаватимемось кращими.

А з іншого боку, напевно, Ніцше не вважав, що особистісний Бог коли-небудь жив, а потім помер у буквальному сенсі, і смерть Бога слід просто розуміти як моральну кризу людства, під час якої відбувається втрата віри в абсолютні моральні закони, космічний порядок.

Ніцше пропонує, знову ж таки, переоцінити цінності та виявити більш глибинні пласти людської душі, ніж ті, на яких засноване християнство.

Підсумовуючи, можу сказати, що Ніцше будує свою філософію як філософію майбутнього, філософію тієї людини, яка живе не вчорашнім днем, а яка проектує себе у майбутнє. Ви можете самі обирати, з якої сторони дивитися на Фрідріха Ніцше, але ми напевне знаємо, що його внески в філософію надзвичайно великі, і на мою думку, його творчості місце і у сучасності.



## **ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ПОГЛЯДИ В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ ПРАЦЯХ М.СРІБЛЯНСЬКОГО ТА А. ТОВКАЧЕВСЬКОГО**

Українська літературно-естетична думка кінця XIX – перших десятиріч XX ст. інтенсифікована функційною дією герменевтичної системності, що аргументується передусім найбільш знаковими текстами. Думається, що наведену тезу переконливо доводять літературно-критичні тексти М. Сріблянського та А. Товкачевського.

М. Сріблянський засвідчує зразки герменевтичного мислення у праці «Боротьба за індивідуальність». Прикметно, що це виявляється в площині герменевтичної системності. Аспект герменевтики індивіда співдіє із констатацією найголовнішої риси справжньої гуманітаристики – її глибини, яка забезпечує належне поцінування літературно-мистецьких явищ у їх процесуальності: «Думка пішла в глибини і почала виносити відтіль самоцвіти індивідуальної творчості, що підносить самовідчуття людини» [1, с. 213]. Момент герменевтики індивіда абсолютно виправдано трактується як магістральний у знаковій структурі функціонування історико-літературного процесу: «Те, що заповнило нашу літературу, виплило з дійсного життя, і тепер вже це факт, що шукання основ індивідуального самозначення – домінуючий мотив нашого художнього письменства» [1, с. 213]. Автор проникливо трактує ефект антидогматизму в його проекції на загальний стан літературного розвитку: «Я вже... дав... характеристику розлому в інтелігентській сучасній душі, його причини і форми виявлення, *його протест проти нівеляційних напрямів життя...*» [1, с. 213] (Курсив наш. – Б. К.). І далі: «І тому минулий рік я вважаю роком перелому, роком зречення старих позицій, роком остаточного розвіяння нівеляційних теорій і ілюзій в нашому мистецтві» [1, с. 213]. Найголовніше, що антидогматизм витлумачується в органічному зв'язку з



аспектом герменевтики індивіда, що засвідчує їхню діалогічну взаємодію в межах герменевтичної системності.

М. Сріблянський, говорячи про індивідуалізм, витлумачує його своєрідним чином. А саме: в аспекті герменевтики індивіда, з урахуванням ефекту системності. Він зазначає: «...індивідуалізм не є презирство до маси, а лише небажання бути аморфною масою, що презирство до юрби не є *синонімом презирства до людськості*, що юрба – це є психологічний тип, категорія мислення, об'єднуюча аморфну, інертну масу, що тільки вегетує» [1, с. 214]. І далі – поглиблення зазначених герменевтичних особливостей: «Презирство до юрби» це є презирство до нівеляційних тенденцій, до міщанської тупості і жорстокості, до утертості і шаблону, до невиразності» [1, с. 214]. Як бачимо, йдеться про органічну співдію герменевтики індивіда з антидогматизмом, що узгоджується з розгортанням процесів герменевтизації.

Критик спеціально акцентує на аспекті герменевтики індивіда, розширюючи останній до меж міжособистісної співдії: «Це – *юрба*, яку ненавидить наше нове мистецтво і його представники, а все протилежне – любить. Протилежність юрби – *людину*, оту світлу, веселу, добру, етично і естетично розвинену істоту, творчу, поривчасту, рухливу, свідому своєї гідності і своїх прав супроти людей» [1, с. 214]. Отже, мається на увазі значно ширшу площину, а не власне індивідуалізм як такий. Людина в своєму герменевтичному вимірі постає у смисловому зіставленні з іншими її подібними.

Своєрідним апофеозом герменевтичного мислення М. Сріблянського в його системності можуть поставати міркування критика про специфіку функціонування тодішнього історико-літературного процесу: «Чи ж може бути не плідним ґрунт – *людина* з інтересами її духу? Тому і квітки у нас є. Вся література зацвіла, а бур'ян в'яне в тіні зелено-шумних корон високих рослин. Бур'янові теж треба світла. І поки він мав ґрунтом – гнусності наших часів, а сонцем – нівеляційний шаблон «творчості» – він буяв. Іменно – буяв, пишаючись на виднокрузі і забиваючи молоді рослини. Але тепер – не те!» [1,





с. 214]. Таким чином, маємо знову ж таки співіснування аспекту герменевтики індивіда з антидогматизмом.

А. Товкачевський у ключі герменевтичної системності осмислює проблеми культури в однойменній статті. Констатується органічний зв'язок культурних цінностей з людиною, що виявляється у зверненні до герменевтики індивіда та кваліфікування її в узагальненому плані. Він зазначає: «Культура як об'єктивна цінність – абстракція: дійсної культури не можна мислити окремо від людини. Культура – це сама людина як особа, як індивідуальність» [2, с. 239]. Йдеться про діалогічну співдію аспекту герменевтики індивіда та антидогматизму в межах герменевтичної систематики, їхнє значення для розгортання мислительних процесів.

Спостерігається конкретизація зазначених особливостей: «Культура не в механічному прийнятті певних цінностей, а в органічному: треба всмокотати в себе певну цінність так, щоб вона творила одно ціле з живою істотою, щоб її не можна було мислити без живої людини – тільки тоді цінність стає дійсною цінністю» [2, с. 239]. І далі: «Ні ідеї, ні твори мистецтва, ніякий витвір людського духу самі по собі не суть цінності і через те в сумі не творять культури. Вони цінні тільки через те, що служать «нарицательным» йменням для імен власних, і цінні тільки для своїх носителів» [2, с. 239]. Припускаючись не зовсім виваженого тлумачення специфіки культури на діяхронному рівні, А. Товкачевський виправдано виступає з антидогматичних позицій, заперечуючи штучну накинєність культурних цінностей для певної нації чи окремої особи: «Для мене вищою культурою може бути тільки моя культура, піднята до вищого щабля розвитку. Вища культура це те, чого я не маю, але хотів би мати. Для даної нації вищою культурою може бути тільки здійснення її національних ідеалів, а не ідеалів, накинєних згори» [2, с. 240]. Як бачимо, спеціально акцентується на глибинній національній належності, котра органічно узгоджується з настановами онтологічної герменевтики.

Отже, в аналізованих текстах простежується існування герменевтичних концепцій, які слугують свідченням існування своєрідного герменевтичного



«світопогляду» їхніх авторів, хоча первісно базуються на сприйнятті та продумуванні літературно-мистецьких явищ. Це досягається завдяки системному характерові їхнього герменевтичного мислення, представленого органічною діалогічною співдією таких найголовніших чинників, як аспект герменевтики індивіда, розширений до сфери відношення, антидогматизм, власне тлумачне начало тощо.

### Література

1. Сріблянський М. Боротьба за індивідуальність. Антологія української літературно-критичної думки першої половини XX століття / упоряд. Віра Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. С. 194–215.
2. Товкачевський А. Проблеми культури. Антологія української літературно-критичної думки першої половини XX століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. С. 233–241.



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



**Світлана Гуменюк ,**  
кандидат філософських наук,  
доцент кафедри українознавства  
Національного університету  
водного господарства  
та природокористування (м. Рівне)

**Юлія Сидорук**  
студентка Національного університету водного  
господарства та природокористування,  
група РК-11

## **УКРАЇНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

У сучасному світі найвпливовішим вектором мистецтва залишається кінематограф, адже масове, доступне мистецтво, яке може мати елементи високого мистецтва, надзвичайно популяризується у постмодерну добу. Ми знаємо, що існують щирі і теплі французькі комедії та романтичні мелодрами, знаємо, що існує індійський кінематограф, і що найкрутіші фантастичні і не тільки фільми створюються в Америці, та на жаль ми мало що знаємо про український кінематограф.

Варто згадати імена українських кіномитців, серед яких Олександр Довженко, Юрій Іллєнко, Дзига Вертов, Леонід Осика, Кіра Муратова, Ігор Савченко, Віктор і Борис Івченки, Микола Мащенко, Володимир Денисенко, Віктор Іванов, Вадим Іллєнко, Володимир Дахно, Леонід Биков, Роман Балаян, Олесь Янчук, Дмитро Мілютенко, Гнат Юра, Наталія Ужвій, Наталія Наум, Мар'ян Крушельницький, Богдан Ступка, Костянтин Степанков, Ада Роговцева, Лесь Сердюк, Лариса Кадочнікова, Людмила Єфименко, Іван Гаврилюк, Ольга і Наталія Сумські, щоб зрозуміти, що український кінематограф має своє неповторне обличчя, яке у вирі світової кіноіндустрії



не зійде на манівці, не розчиниться у ефірі, а цілком може претендувати на визнання інтелектуально вибагливих глядачів.

За мету нашої розвідки візьмемо спробу хоча б почасти дослідити проблеми нашого кінематографу, перспективу розвитку українського кіно, звісно ж, не нехтуючи інформацією про його здобутки та втрати.

У 1990-х, коли розпався Радянський Союз і розпочалась економічна криза, українське кіно починає переживати занепад. Кількість глядачів в кінотеатрах зменшується від 552 млн в рік в 1990 році до 5 млн. — в 1999 році. Натомість впевнено розвивається телебачення. На початку 1990-х з телевізійних екранів активно транслюються телесеріали. Популярність мали «Роксолана», режисера Бориса Небієрідзе, «Острів любові», режисера Олега Бійми. За часів незалежності України було знято 190 фільмів які вийшли в кінопрокат. З 2004 року українські режисери активно починають знімати кіно, але майже всі фільми знімалися російською мовою і у більшості випадках навіть у співробітництві з Росією. Так, наприклад, із 136 фільмів створених в Україні в 1990-х роках 82 були російськомовними. 2010 рік стає відправною точкою в українському кінематографі. Саме в 2010-х роках відбувається поступове збільшення обсягів кіновиробництва в Україні. Завдяки розвитку технологій та зменшенню витрат збільшується кількість короткометражних фільмів. В український кінематограф прийшло нове покоління кіномитців. З'являються колективні проекти українських режисерів «Мудакі. Арабески», «Україно, goodbye!», «Вавилон 13». Того ж року активними учасниками всього цього дійства стають кінофестивалі, зокрема «Молодість», Одеський міжнародний кінофестиваль, Docudays UA, Wiz-Art, «Відкрита ніч», «86» та ін.

Варто наголосити на тому, що важливим кроком до успіху нашого вітчизняного кіномистецтва став також закон «Про державну підтримку кінематографії в Україні», який було прийнято у 2017 році. Він збільшив можливості держави фінансувати виробництво фільмів. Восени 2018 року було розпочато формування Ради з державної підтримки кінематографії. Саме цей



орган прийматиме рішення про напрямки розподілу державної фінансової підтримки у галузі кіно, передбаченої новим законом.

За останні 10 років 13 фільмів заробили в українському прокаті понад 10 млн грн. касових зборів:

1. «Я, ти, він, вона» (2018, комедія) – 60 млн 874,5 тис. грн, 678,3 тис. глядачів;
2. «Скажене весілля» (2018, комедія) – 54 млн 918,9 тис. грн, 657,7 тис. глядачів;
3. «Викрадена принцеса» (2018, мультфільм) – 36 млн 407,1 тис. грн, 496,3 тис. глядачів;
4. «Секс і нічого особистого» (2018, комедія) – 23 млн 845,5 тис. грн, 261,8 тис. глядачів;
5. «Слуга народу – 2» (2016, комедія) – 23 млн 729 тис. грн, 338,7 тис. глядачів;
6. «Dzidzio, перший раз» (2018, комедія) – 22 млн 289 тис. грн, 273,4 тис. глядачів;
7. «Кіборги» (2017, бойовик про війну на Донбасі) – 23 млн 217,9 тис. грн, 326,2 тис. глядачів;
8. «Свінгери» (2018, комедія) – 22 млн 166,2 тис. грн, 276,8 тис. глядачів;
9. «Dzidzio Контрабас» (2017, комедія) – 22 млн 161,2 тис. грн, 311,2 тис. глядачів;
10. «Сторожова застава» (2017, пригодницьке фентезі) – 19 млн 84 тис. грн, 276 тис. глядачів;
11. «Поводир» (2014, історичний про сталінські репресії) – 14 млн 149,4 тис. грн, 362,4 тис. глядачів;
12. «Незламна» (2015, історичний про Другу світову війну) – 14 млн 20,5 тис. грн, 276,4 тис. глядачів;
13. «Микита Кожум'яка» (2016, мультфільм) – 11 млн 304,4 тис. грн, 203,5 тис. глядачів.



Саме фільм «Скажене весілля» встановив новий рекорд касових зборів. Крім цього, права на створення локальної версії було продано у Румунію та Литву.

Ще однією гордістю вітчизняного кіномистецтва є український 3D-анімаційний фільм-фентезі, «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила», який зібрав у прокаті 36 млн. гривень. Це - стовідсотково український продукт, озвучений англійською мовою. Цей фільм був створений анімаційною студією Animagrad, що заснована та функціонує на Україні.

2019 року на екран вийшов спільний українсько-американський художній фільм українського режисера Ахтема Сеїтаблаєва та Джона Вінна. Стрічку знімали англійською мовою, але для українського прокату всю стрічку було дубльовано українською мовою. В українському кінопрокаті фільм зібрав понад 35,3 млн. гривень.

Фільм «Захар Беркут» було знято за мотивами однойменної повісті Івана Франка. У процесі зйомок взяли участь міжнародні акторські команди з України, США, Казахстану, Великої Британії та Монголії.

Велику популярність в Україні також має неігровий кінематограф, який почав ще розвиватися за часів радянського союзу. Так, наприклад, на Міжнародному Лейпцизькому фестивалі документального та анімаційного кіно (DOK Leipzig) у 2016 році відбулася світова прем'єра нового фільму найповажнішого українського документаліста Сергія Буковського «Головна роль», а у 2018 році нагороду DOK Leipzig здобула стрічка Аліни Горлової «Явних проявів немає», яка оповідає історію жінки, що повертається з війни до мирного життя, долаючи посттравматичний стресовий розлад.

Хіба ці факти не можуть свідчити про швидкий темп розвитку українського кінематографу? Україні вже поволі вдається виборювати достойне місце на світовому ринку і зацікавлювати не лише вітчизняного глядача, але й ще більш вибагливого - світового. В Україні мешкає дуже багато талановитих людей, які намагаються вплинути на розвиток українського кіно і, не зважаючи на важке економічне становище, небайдужі українці шукають кошти і шляхи для реалізації власних ідей на великих екранах, шукають можливості співпраці з





західними країнами і чекають підтримки від нас, адже, якщо українці не поважатимуть вітчизняне кіномистецтво, то годі тоді чекати на світове визнання.

### Література

1. Український кінематограф доби Незалежності України.  
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Український\\_кінематограф\\_доби\\_Незалежності](https://uk.wikipedia.org/wiki/Український_кінематограф_доби_Незалежності)
2. Інтернет-портал «Твоє місто»: ТОП-13 українських фільмів
3. Сергій Васильєв. Інтернет-портал delo.ua : Український кінематограф сьогодні: є підстави для оптимізму.





## **ДУША В ДУХОВНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ**

Проблему душі можна віднести до тих питань, які завжди викликали інтерес у дослідників впродовж всієї історії філософії. Дане питання особливої актуальності набуває у кризові періоди життя будь-якого народу, коли першочерговою проблемою постає проблема духовності, світоглядної зрілості й моральності людини. Адже саме тоді, коли радикальні зміни у багатьох сферах життєдіяльності людини мають значний вплив на духовно-моральне самовизначення індивідів, досить гостро постають питання особистісного осмислення нових тенденцій у суспільстві, визначення власних світоглядних установок, усвідомлення місця і ролі вищих ціннісних інтенцій особистості у процесі суспільної трансформації [1]. За таких обставин проблема духовності набуває важливого статусу у житті будь-якого народу.

Вітчизняні вчені здійснили значний внесок у філософсько-релігійне обґрунтування проблем духовності та духовного світу особистості на рівні надбань світової філософської думки. Так, в українській традиції ця проблема розгортається від часів Сковороди до сучасних українських дослідників (Шинкарук В., Табачковський В, Горський В). Однак, слід відмітити, що дана проблематика сягає своїм корінням ще до часів Княжої доби. Адже саме після 988 р. на Русі світоглядна орієнтація зміщується в духовний світ людини. Саме у цей час християнський світогляд стає панівним, відігравши провідну роль у формування філософського мислення, де значну роль у формуванні ідей справила Біблія, перекладні твори Святого Письма, твори «отців церкви». Відповідно до цього формувались і певні моральні норми, вимоги, цінності, орієнтації та ідеали.



Д. Чижевський звертається до характеристики національного типу на основі досліджень вітчизняного філософського доробку. Так, аналіз творчої спадщини Г. Сковороди, М. Гоголя, П. Куліша, П. Юркевича як типових представників національної філософської традиції приводить Чижевського до формулювання концептуального підходу «філософії серця», що «характерна для української думки» [2]. Відмітимо, що якщо у період Княжої доби серце постає як емоційний центр людини, що прослідковується у казках, приказках, легендах та повір'ях, то вже у зрілій формі філософську концепцію серця розглядають як вираз душі, як онтологічну основу буття людини, як осереддя її душевного та духовного життя, як прояв всієї сутності людини.

Вітчизняна традиція «філософії серця» класичної зрілості набуває саме у працях П. Юркевича [3], який піддає критиці ті підходи, які визначають мислення та розумову діяльність людини як основу душі. Адже така позиція заперечує все ціннісно-смісловне та моральне у людини. А відтак, філософ стверджує, що відбувається заміна внутрішнього, душевного стремління до добра іншими словами механічного і байдужого прийняття рішень, тобто «холодного» сприйняття явищ навколишнього світу.

Варто відмітити, що почуття та вчинки духовно-тілесного характеру, які зароджуються саме у серці людини, надають їй тих індивідуальних та особливих ознак, які визначають її як особистість, а не як загального представника живої духовної істоти, де розумовій діяльності людини відводиться лише місце вершини, а не кореню духовного життя. З цих позицій, П. Юркевич виступає проти ідеї автономії людського розуму, проти інтелектуалізму нових часів, тобто раціональної основи сутності людини. Мислитель підкреслює, що розум виконує посередницьку функцію між цілісним єством душі та зовнішніми чинниками впливу на неї.

Здійснюючи дослідження взаємозв'язку індивідуальних та загальних характеристик розуму, Юркевич також акцентує увагу над переважанням позицій праведності над розумністю. З цих позицій, проблема ідеї у філософії Юркевича займає визначальну позицію у напрямі гармонійного поєднання



розуму (мислення) та буття людини. Необхідність ідеї, філософ порівнює з непереборним стремлінням людського духу через підкорення чуттєвого свавілля до свободи, що базується на моральних засадах, а також прагненням людини від часткового визначення свідомості до повноцінного, змістовного духовного пізнання.

Підсумовуючи вищенаведене, відмітимо, що проблема душі має глибокі витоки у вітчизняній духовній культурі, вона є у великій мірі відображенням духовних, ціннісних, культурних та моральних орієнтирів українського суспільства, які формувалися на основі християнської традиції. Виходячи з цих позицій, визначальна роль у духовному житті українського народу відводиться філософській концепції про душу та серце. Саме цей підхід має гуманістичний характер, про що свідчить важливість й неповторність кожної людської індивідуальності та свобода її самовизначення на основі вищих морально-ціннісних аспектів життя.

Таким чином, традиція української філософської думки свідчить про те, що типовою рисою національного душевного складу є саме його «сердечність». Вважаємо, що завдяки феномену душі забезпечується цілісне особистісне існування, що впливає на формування самобутності українського народу. Отже, розглянута концепція про душу має неабияку актуальність і в наш час структурних змін. Все вищенаведене засвідчує затребуваність подальшого осмислення та достеменного вивчення даних досліджень у напрямі подолання негативних тенденцій сучасного духовно-морального порядку та підвищенні ролі ціннісно-сміслових орієнтирів українського суспільства.



*Дарія Хробуст,*  
*студентка Київського університету права*  
*НАН України*

## **ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

На сьогоднішній день, формування ефективної ринкової економіки у нашій державі передбачає існування взаємної відповідальності учасників господарських правовідносин, важливою складовою якої є юридична відповідальність.

Серед науковців питанням юридичної відповідальності учасників господарських процесуальних правовідносин у своїй праці приділяли увагу Я.В. Грель, О.М. Єрмакова, Н.О. Чечиної, А.В. Юдіна, А.М. Забродський, О.Ю. Фонова, та ін.

Юридична відповідальність - це вид соціальної відповідальності, що полягає в застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм. Тому, для початку варто дослідити питання існування господарської процесуальної відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності.

Виникнення даного питання пов'язане з тим, що деякі вчені вказують, що «строго процесуальної відповідальності бути не може, а існує звичайна матеріально-правова відповідальність за порушення процесуальних законів, аналогічна тому, як існує кримінальна відповідальність, наприклад, за злочини проти правосуддя, які пов'язані з грубим відступом від процесуального закону» [1, с. 224-225].

Досліджуючи дане питання, слід звернути увагу на рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року No 7-рп/2001 [2], яким Суд роз'яснив, що положення пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України треба розуміти так, що ним безпосередньо не встановлюються види



юридичної відповідальності. За цим положенням виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, а також діяння, що є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями як підстави кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, та відповідальність за такі діяння. Зазначені питання не можуть бути предметом регулювання підзаконними нормативно-правовими актами. [3, с. 646-647]

Таким чином, даною правовою позицією Конституційний Суд України підтримав позицію науковців, які зазначали про існування не лише тих видів відповідальності, які перелічені у названій нормі Конституції України, а також надав змогу законами передбачати й інші, крім названих п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, види відповідальності.

Враховуючи наведене вище, ми вважаємо, що об'єднання норм, що встановлюють заходи процесуального примусу, які передбачені ст. 132-135 ГПК України, в новий самостійний вид юридичної відповідальності – господарську процесуальну відповідальність, є обґрунтованим та правомірним. До таких заходів, відповідно до законодавства, належать попередження, видалення із зали судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом та штраф.

Передумовами настання господарської процесуальної відповідальності для учасників таких правовідносин є: існування норми господарського процесуального права, що є встановленими державою правилами поведінки, що регулюють порядок здійснення господарського судочинства.

Господарське процесуальне правопорушення, за скоєння якого передбачена процесуальна відповідальність, може проявлятися у двох формах: невиконання господарського процесуального обов'язку або зловживання суб'єктивними процесуальними правами.

До господарської процесуальної відповідальності можуть бути притягнені тільки учасники господарського процесу. Громадяни, які присутні у залі судового засідання при розгляді справи та які не є учасниками господарських процесуальних правовідносин, порушуючи встановлений





порядок, мають притягатися до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Отже, на нашу думку, господарська процесуальна відповідальність – встановлені нормами господарського процесуального права і забезпечені державним примусом заходи впливу на правопорушника у вигляді покладання на нього обтяжного (додаткового) обов’язку або некомпенсуємого позбавлення прав майнового чи особистого характеру по здійсненню певних господарських процесуальних дій чи застосування інших заходів державного примусу за здійснення протиправних господарських процесуальних дій (бездіяльності). Господарська процесуальна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, саме тому з метою забезпечення єдності її застосування, вона повинна мати легальне визнання і визначення у господарському процесуальному законодавстві України.

#### Література

1. Лукьянова Е. Г. Теория процесуального права / Е. Г. Лукьянова. – М. :Норма, 2003. – 240 с.
2. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року No 11-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар / В. Я. Тацій, О.В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. –Х. : Право, 2012. –1128 с.



**Богдан Мирко,**  
*аспірант кафедри кримінального права та процесу  
Київського університету права  
НАН України*

## **ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА ПРОВОКАЦІЮ ПІДКУПУ**

Існування у Кримінальному кодексі України складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України, досить часто ставало предметом гострих дискусій як серед науковців, так і представників законодавчого органу влади.

З одного боку аргументи зводяться до необхідності внесення змін до статті 370 закону про кримінальну відповідальність України шляхом її викладу в новій редакції та віднесення до спеціального виду зловживання службовим становищем, з іншого ж боку — взагалі до декриміналізації норми через наявність у ній всіх ознак, на думку деяких осіб, окремого виду підбурювання до вчинення одного із злочинів, передбачених ст.ст. 368, 369 КК України [1].

Не є однозначною із цього й позиція законодавця, де серед законопроектів у Верховній Раді України різних скликань у різний час перебувало два протилежних за змістом законопроекти про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо скасування статті 370 № 1690 від 31.12.2014 та про встановлення відповідальності за провокацію злочину №4999 від 15.07.2016.

Втім, у науковому середовищі здебільшого таких поглядів не розділяють, наводячи при цьому свої доводи щодо обґрунтованості правової природи провокації підкупу як злочину, що має власні, відмінні від інших характеристики.

Аналізуючи склад злочину, передбачений ст. 370 КК України, слід зазначити, що сучасну назву статті та диспозицію норми закону про кримінальну відповідальність в актуальній редакції визначено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення



національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18.04.2013 № 221-VII [2].

За нормативним визначенням провокація підкупу – це дії особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Як правило, *основним безпосереднім об'єктом* даного складу злочину є суспільні відносини, що забезпечують сталу діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, юридичних осіб як публічного, так і приватного права, а також осіб (фізичних та юридичних), наділених повноваженнями щодо надання публічних послуг.

*Предметом* злочину, передбаченого ст. 370 КК України, є неправомірна вигода, визначення якої наведено у примітці до ст. 364-1 КК України, та якою прийнято вважати грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

*Об'єктивна сторона* провокації підкупу знаходиться свій прояв у вчиненні дій з підбурювання особи до пропонування, обіцянки чи надання неправомірної вигоди або ж прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди.

Важливим фактором при встановленні в діях винної особи ознак цього складу злочину є наявність початку реалізації однієї з будь-яких вище форм об'єктивної сторони до виникнення в спровокованої особи наміру на одержання такої вигоди.

*До способів* вчинення провокації підкупу в науковій літературі та правозастосовній практиці прийнято відносити поради, пропозиції, прохання, примус, рекомендації, погрози тощо.



Із суб'єктивної сторони даний склад злочину характеризується наявністю вини у формі прямого умислу та мети, направленої на викриття особи, як пропонувала, обіцяла, надала неправомірну вигоду або прийняла пропозицію, обіцянку про її надання чи одержала таку вигоду.

Суб'єкт складу злочину, передбаченого ст. 370 КК України, є спеціальним – службова особа як публічного, так і приватного права, а за ч. 2 цієї статті суб'єктом злочину може бути тільки працівник правоохоронного органу.

Окремої в цій частині уваги заслуговує питання щодо кваліфікації дій осіб, які не є службовими особами та вчиняють провокаційні дії, спрямовані на штучне створення умов для одержання особою та/або особами неправомірної вигоди, а також кримінальної відповідальності за одержання спровокованою особою неправомірної вигоди.

Якщо, на жаль, на перше питання відповіді законодавцем дотепер не надано, а представниками правоохоронних органів в такому разі дії осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності, у кожному конкретному випадку кваліфікуються як підбурювання до вчинення одного із злочинів, передбачених ст.ст. 368, 368-3, 368-4 або 369 КК України, то у випадку з правовою оцінкою дій спровокованої особи, яка одержала неправомірну вигоду, у деякій мірі простіше.

Так, абз. 3 п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 № 5 встановлено, що у випадку коли давання або одержання хабаря відбулося у зв'язку з провокацією, це не виключає відповідальності тих, хто його дав або одержав [3].

Проте важко уявити ситуацію, коли на практиці одночасно з притягненням до відповідальності винної у провокації підкупу особи за ст. 370 КК України буде повідомлено про підозру в одержанні неправомірної вигоди спровокованій нею особі.



Окремим важливими питанням, яке підлягає комплексному дослідженню в аспекті наявності ознак провокації підкупу в діях особи, яка відповідно до ст. 272 КПК України з урахуванням положень ст. 43 КК України виконувала спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, як через визначені нормативні вимоги для проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, так і у зв'язку з тактичними особливостями її здійснення.

Видається, що у такому випадку важливим критерієм для правильного визначення підстав та меж кримінальної відповідальності за провокацію підкупу є встановлення чітких для правозастосування дефініцій в нормах закону про кримінальну відповідальність, які б були позбавлені можливості для їх подвійного трактування та в цілому сприяли утвердженню на законодавчому рівні принципу правової визначеності, як одного із елементів верховенства права.

#### Література

1. Бантишев О.Ф. Провокація хабара як спеціальний вид співучасті у злочині [Електронний ресурс] / О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2008. - Вип. 19. - С. 105-112.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII // Відомості Верховної Ради України від 07.03.2014. — 2014.— № 10, стор. 673, стаття 119.
3. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 р. // Юридичний вісник. — 2002. — № 28 (368).



## **ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬ ОСОБЛИВО ВІДПОВІДАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ**

Дієва протидія злочинності є одним із першочергових завдань, які стоять на шляху становлення України як демократичної та правової держави, яка прагне стати членом європейського співтовариства. Помітне місце в цьому процесі займає саме протидія злочинам, які вчиняються службовими особами. Шкода, яка заподіюється в результаті таких дій, знаходить своє вираження не лише в матеріальних втратах, а й в порушенні охоронюваних законом прав та інтересів людей, їх тотальної недовіри до органів державної влади, що врешті-решт призводить до негативних економічних наслідків, збільшуючи нерівність та уповільнюючи розвиток держави в цілому.

Корупційні правопорушення, які виражаються, як будь-яке зловживання службових осіб та осіб, які уповноважені виконувати функції держави або місцевого самоврядування, своїм службовим становищем у власних інтересах чи/або третіх осіб, залишається однією з найбільших проблем сьогоденної України та є темою для постійних дискусій як для української, так і для міжнародної спільноти.

В цьому контексті службові особи, які займають особливо відповідальне становище, на нашу думку, у зв'язку з тим, що останні мають більший, порівняно з іншими службовими особами та особами, які уповноважені виконувати функції держави або місцевого самоврядування, обсяг повноважень, їхні рішення мають більшу важливість та масштабність це дає їм ширші можливості для зловживань. Саме тому, внаслідок вчинення злочинів таким службовими особами, суспільна небезпека є істотною, оскільки





заподіюється чи створюється загроза заподіяння значно серйознішої шкоди об'єкту правової охорони.

У кримінальному законодавстві України перелік осіб, які відносяться до категорії «службових осіб, що займають особливо відповідальне становище» дається у примітці 3 ст. 368 Кримінального кодексу України. Крім того у зазначеній примітці містяться посилання на інші нормативні акти, зокрема на Закон України «Про державну службу» та Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування», які виступають допоміжним (уточнюючим) джерелом для визначення спеціального суб'єкта.

В результаті аналізу вказаних норм, є підстави для висновку, що в цілому, службова особа, яка займає особливо відповідальне становище, є спеціальним суб'єктом злочину, якому властиві певні спеціальні (специфічні) ознаки. Серед них-насамперед, можна виділити ті, що характеризують цю службову особу, як загального суб'єкта злочину, - це ознаки, що вказують на те, що аналізований суб'єкт є фізичною особою, є осудним та досягнув віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [1].

Одночасно слід зазначити, що спеціальний суб'єкт злочину, окрім загальних ознак, володіє особливими (спеціальними) властивостями, притаманними певній категорії осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння.

Так, службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, властива і низка характерних ознак, що не лише вказують на відмінність її від загального суб'єкта злочину, а й виокремлюють особливості цього різновиду спеціального суб'єкта злочину порівняно з іншими. Ці ознаки стосуються функцій та обов'язків, що виконує службова особа, а також її зв'язку із підприємствами, установами чи організаціями, від імені яких вона заразом діє.

Умовно перші можна назвати функціональними, а другі - посадовими.

Так, до функціональних ознак, на нашу думку, можна віднести такі: здійснення функцій представника влади; зв'язок з діяльністю підприємства установи чи організації; місце здійснення обов'язків службової особи.



Серед посадових ознак службової особи можна виокремити такі ознаки, як здійснення зазначених функцій та обов'язків постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням [2].

Аналізом чинного кримінального закону встановлено, що вказівка на службову особу, як суб'єкта злочину передбачена більш ніж в 70 статтях, що містяться в різних розділах Особливої частини Кримінального Кодексу України. Однак, службова особа, що займає особливо відповідальне становище є суб'єктом злочинів за які передбачено кримінальну відповідальність лише у статтях 368, 368-5 та 382 Кримінального Кодексу України.

Таким чином, в чинному Кримінального кодексу України чітко визначено службові особи, що займають особливо відповідальне становище, несуть кримінальну відповідальність за вчинення діянь, які визначаються, як «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», «Незаконне збагачення» та «Невиконання судового рішення» [3].

Одночасно з цим, слід зазначити, що у чинному Кримінальному кодексі України відсутні правові норми, які б передбачали кримінальну відповідальність саме службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, за зловживанням владою або службовим становищем.

На даний час кримінальна відповідальність службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, і близько не співвідносна з обсягом їх повноважень, а також із шкодою, яку вони можуть завдати державним або приватним охоронюваним законом інтересам внаслідок вчиненням злочину, який передбачений ст.364 КК України.

Нормативно-правове регулювання кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, зводиться до зрівняння розміру їх кримінальної відповідальності з кримінальною відповідальністю інших службових осіб, обсяг функцій яких не є настільки відповідальним.



На нашу думку це негативно впливає на ефективне функціонування держави та її апарату, тому що саме від оптимальної діяльності вказаних службових осіб, тобто тих, які займають особливо відповідальне становище, у вирішальній мірі залежить стабільність державного устрою і суспільного ладу.

Підсумовуючи можна сказати, що природнім та логічним, в такій ситуації, видається, що кримінальна відповідальність таких службових осіб повинна бути диференційована залежно від змісту їхніх повноважень. Для викорінення зловживань владою з боку саме службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, на нашу думку, доцільно індивідуалізувати кримінальну відповідальність за вчинення цими службовими особами злочину, який передбачений частинами першою або другою статті 364 Кримінального кодексу України, у розмірі, який є співвідносним з обсягом їх повноважень, а також із шкодою, яка може бути завдана в результаті таких діянь.

#### Література

1. Анісімов В.І., Багрій-Шахматов Л.В. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина. Х.: «Одиссей», 2003. 582 с.
2. Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія. Львів: ЛДУВС, 2008. 303 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 28.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.01.2020).



## **ДО ПИТАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Останніми роками в Європейському Союзі, як і в Україні, спостерігається зростання рівня злочинності, пов'язаної із вчиненням домашнього насильства. У деяких країнах, наприклад у Франції, це явище є загальнодержавною проблемою.

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству на загальнонаціональних рівнях в окремих країнах Європейського Союзу, а саме у Великобританії, Франції та Польщі.

Так, у Франції кримінально-правова протидія домашньому насильству здійснюється наступним чином. Відповідно до секції 3 глави 2 титулу 3 книги 1 Кримінального кодексу Франції вчинення злочину щодо подружжя чи партнера є обставиною, що обтяжує покарання для всіх злочинів. Дане положення поширюється також на партнерів, які живуть із постраждалою особою за угодою громадянської солідарності, на колишнє подружжя, на партнерів, які живуть разом, за умови, що правопорушення вчинене тоді, коли пара перебувала разом або після розлучення, і вчинене внаслідок стосунків між кривдником і постраждалою особою. Відповідно до ст.222-18-3 КК Франції карається також погроза будь-яким способом вчинити злочин проти подружжя, співмешканця, партнера, який живе з кривдником згідно з угодою громадянської солідарності. Ст.222-31-1 та 222-31-2 КК Франції передбачають відповідальність за такий вид сексуального насильства в сім'ї як інцест, вчинений відносно неповнолітніх. Так, вчинення цього злочину тягне за собою позбавлення батьківських прав [2].

Крім цього, як до, так і після ув'язнення, можливим є виселення кривдника з дому. До розгляду справи законодавство уможливорює припинення співжиття



кривдника та потерпілого і заборону будь-яких контактів між ними (ст. 138-9 Кримінального процесуального кодексу Франції).

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству у Польщі. Відповідно до Кримінального кодексу Польщі від 6 червня 1997 року домашнє насильство є злочином. Так, ст. 207 Кримінального кодексу Польщі, яка міститься у Розділі XXVI «Злочини проти сім'ї і опікунства», встановлює, що той, хто завдає фізичної чи психологічної шкоди найближчій особі або іншій особі, яка постійно чи тимчасово перебуває у відносинах залежності від винуватця, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі строком від 3 місяців до 5 років. Якщо винуватець діяв із особливою жорстокістю, то строк покарання у вигляді позбавлення волі становить від 1 до 10 років. Якщо постраждала особа намагається покінчити життя самогубством унаслідок дій винуватця, то строк покарання у вигляді позбавлення волі становить від 2 до 12 років [3].

Про домашнє насильство може повідомити будь-яка особа на підставі підозри, на підставі чого здійснюється розслідування. До обов'язків працівників поліції відноситься проведення з особою, щодо якої існує підозра, що вона вчиняє домашнє насильство, роз'яснювальної бесіди про кримінальну відповідальність за домашнє насильство та пояснення необхідності поводити себе відповідно до закону і правил суспільного співжиття.

Крім цього, в червні 2010 року у Польщі був прийнятий Закон щодо протидії злочинам в сім'ї. Закон щодо протидії злочинам в сім'ї запровадив такий запобіжний захід, як виселення особи, яка вчинила домашнє насильство із спільного із жертвою житла, якщо є вагомі причини вважати, що кривдник може знову вчинити насильницький злочин щодо потерпілого. Нововведенням стало також створення освітніх програм, спрямованих на перевиховання осіб, які вчинили насильницький злочин щодо члена або членів своєї сім'ї. Закон встановлює процедуру вилучення особи із сім'ї соціальним працівником, якщо життя або здоров'я дитини знаходиться в небезпеці. Рішення приймається спільно з працівниками поліції, лікарем, медсестрою або фельдшером.



Соціальний працівник зобов'язаний повідомити суд з сімейних справ про прийняття такого рішення протягом 24 годин від його прийняття, а суд потім приймає рішення про подальшу долю дитини. На основі Закону щодо протидії злочинам в сім'ї, було створено «блакитну лінію», за якою можна негайно повідомити поліцію про вчинення домашнього насильства, внаслідок чого поліція разом з прокуратурою негайно усувають кривдника зі спільного помешкання; якщо дитина зазнає жорстокого поводження, то вона може бути негайно вилучена навіть без рішення суду. У цьому випадку дитина утримується в лікарні, «тимчасовій сім'ї», а протягом 24 годин суд розглядає це питання та визначає подальші дії; якщо особа була засуджена за злочин проти дитини, але звільнена від відбування покарання, але продовжує вчиняти злочини проти дитини, то така інформація негайно повідомляється суду і особа направляється для реального відбування покарання [1, с.101-103].

На нашу думку, у системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Франції позитивним є визнання вчинення злочину щодо подружжя чи партнера обтяжуючою обставиною щодо всіх злочинів, можливість виселення кривдника з дому як до, так і після ув'язнення, криміналізація інцесту та погроз вчинення злочину щодо подружжя, співмешканця, партнера, який живе з кривдником згідно з угодою громадянської солідарності. У системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Польщі позитивним є створення «блакитної лінії», можливість негайного вилучення без рішення суду дитини, яка зазнає жорстокого поводження. Вважаємо за доцільне включення аналогічних норм і у кримінальне законодавство України.

У системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Великобританії особливої уваги заслуговує так званий «Закон Клер». Так, людина може звернутися в поліцію, щоб перевірити чи має партнер «наси́льницьке минуле». Поліція зобов'язана провести за такими запитами спеціальну перевірку та за її результатами проінформувати заявника [1, с.39].





На підставі аналізу досвіду кримінально-правової протидії домашньому насильству у Великобританії, Франції та Польщі вважаємо за доцільне включення у законодавство України норм щодо визнання вчинення злочину щодо подружжя чи партнера обтяжуючою обставиною щодо всіх злочинів, можливості виселення кривдника з дому як до, так і після ув'язнення, можливості негайного вилучення без рішення суду дитини, яка зазнає жорстокого поводження, криміналізації інцесту та погроз вчинення домашнього насильства, можливості перевірки партнера на насильницьке минуле.

### Література

1. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка, В.В. Муранова та ін. / За заг. ред. А. О. Галай. Київ: КНТ. 2014. 160 с.
2. Code pénal. URL: [https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=A0F3FAD8A018BB1EB9389A88ED747D96.tplgfr25s\\_2?idSectionTA=LEGISCTA000006165281&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180321](https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=A0F3FAD8A018BB1EB9389A88ED747D96.tplgfr25s_2?idSectionTA=LEGISCTA000006165281&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180321) (Last accessed: 24.10.2019).
3. Kodeks karny. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (Last accessed: 24.10.2019).



## **ПРОБЛЕМА ЗЛОЧИННОСТІ І ТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ**

Злочинність - історично мінливе, соціальне та кримінально-правове явище, що являє собою систему злочинів, скоєних у відповідній державі (регіоні) за той чи інший період часу. Злочинність вважається найнебезпечнішим видом «соціальної патології» [3].

Тероризм-політика, заснована на систематичному застосуванні терору, з метою впливу на суспільну свідомість, на прийняття рішень органами державної влади, пов'язане з залякуванням населення і / або іншими формами протиправних насильницьких дій.

Тенденції, що характеризують світову злочинність

- професіоналізація злочинності;
- структурні зміни, пов'язані із зростанням організованої злочинності;
- інтелектуалізація злочинності;
- посилення корисливої спрямованості злочинності (в основному в Україні);
- збільшення витонченості, озброєності та технічної оснащеності злочинності;
- зростання частки тяжких злочинів, що супроводжуються насильством і знищенням матеріальних цінностей [2].

Шляхи вирішення злочинності у сучасному світі:

- невідворотність і суворість покарання;
- досягнення неvigідності вчинення злочину;
- технічна оснащеність протистоять органів;
- міжнародне співробітництво;
- зацікавленість суспільства.



Потрібно зауважити, що тероризм є чумою XXI ст., оскільки потенціал тероризму особливо виріс з 60-х років XX століття, коли цілі регіони світу були покриті зонами і вогнищами активності різних за своєю орієнтацією терористичних організацій і груп. Сьогодні в світі налічується близько 500



нелегальних терористичних організацій.

Тероризм в будь-яких його проявах все більше загрожує безпеці багатьох країн і їхнім громадянам, тягне за собою величезні політичні, економічні та моральні втрати, робиться сильний психологічний тиск на суспільство, чим далі, тим більше забирає життів ні в чому не винних людей.

Країни, які найбільше постраждали від тероризму в 1994-2018 роках [1].

Вважаємо за потрібне навести деякі відомі терористичні акти.

11 вересня 2001р. США, в хмарочоси Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку і в будівлю Пентагону врізалися три літаки, керовані терористами.

24 червня 2004 р. – Ірак в іракських містах Мосул, Баакуба, Багдад і Ель-Фаллуджа прогрімилі кілька вибухів. Загальна кількість жертв терактів досягла 100 осіб. У числі загиблих три американські солдати.

11 квітня 2011 р.- Мінськ, теракт на станції «Жовтнева» мінського метро. Бомба вибухнула у другому вагоні на пероні. Потужність вибухового пристрою



склала близько 5 кг в тротиловому еквіваленті. В результаті вибуху постраждали майже 200 осіб, 12 людей загинули. У Мінську 13 квітня, оголошено Днем жалоби.

Щодо терактів в Україні, то потрібно згадати наступні [4]:

Вибух на зустрічі з Наталією Вітренко. Кількість постраждалих: 47 осіб. 2 жовтня 1999 року під час президентської виборчої кампанії в ході зустрічі кандидата в президенти Наталії Вітренко (ПСПУ) з виборцями в Кривому Розі стався вибух гранати. Була поранена сама Вітренко, а також кілька десятків учасників зустрічі. Вага зарядженої гранати - 310 г, середня дальність кидка гранати 40-50 м, час горіння запала - 3,2-4,2 сек. Мабуть, терористи були настільки далекі від військової справи, що не здогадувалися про небезпеку, що загрожує їм самим. Адже вони перебували в безпосередній близькості від місця вибуху.

27 квітня 2012 року в Дніпропетровську сталося чотири вибухи з інтервалом в 15 хвилин на трамвайних зупинках в центрі міста. Кількість постраждалих: 31 особа. Вибухівка була закладена в урни. В результаті поранення отримали 31 особа, з яких 10 дітей. Після НП в місті прибрали всі бетонні урни. Президент України доручив силовикам якомога швидше розкрити злочини. Незабаром ГПУ, СБУ, МВС відрапортували: виконавці знайдені і взяті під варту. Їх четверо (Віктор Сукачов, Віталій Федоряк, Лев Просвірнін, Дмитро Рева), жителі Дніпропетровська. Сукачов навіть викладав в місцевому університеті. Метою вибухів, заявили силовики, було залякати всіх і потім отримати гроші (вимагали \$ 4,5 млн.) За те, щоб теракти не тривали. Відзначимо, що після теракту в мережі з'явилися анонімні листи, в яких бандити погрожували вибухами по всій Україні.

Вибухи у вінницьких маршрутках, кількість постраждалих: 22 особи. У травні 2003 року в трьох вінницьких маршрутках сталися вибухи. В останній раз бомбу зловмисник проніс в поліетиленовому пакеті і потім залишив в салоні під сидінням. В результаті вибухів опіки різного ступеня тяжкості і численні рвані рани тіла отримали двадцять два чоловіки, двоє з яких померли.



Кожен постраждалий в залежності від тяжкості травм отримав від 3 до 6,2 тисячі гривень. Після другого і третього терактів в місцеву пресу надійшли анонімні листи, автор яких бере на себе відповідальність за вибухи, загрожує новими і вимагає велику суму грошей. Так чи інакше, ні замовників, ні виконавців терактів не знайшли. Чоловіків, яких затримали за фотороботу, відпустили через нестачу доказів. Висували версії, що причина вибухів - «розборки» між маршрутниками [4].

Вибухи на Троєщинському ринку, кількість постраждалих: 11 осіб. 20 серпня 2004 року на Троєщинському ринку Києва пролунали два вибухи: в урні для сміття і на візку прибиральниці. В результаті вибухів в лікарню потрапили 11 осіб, з них двоє - у важкому стані. Незабаром одна з потерпілих померла в лікарні швидкої допомоги. Четверо підсудних, нібито пов'язаних з Українською національною асамблеєю Едуарда Коваленка, визнані винними в скоєнні теракту і засуджені до 14 років позбавлення волі. До слова, навколо цього теракту було багато політичних чуток, але суд політмотиви відкинув, залишивши лише расистські (постраждали багато громадян Бангладешу, Пакистану, В'єтнаму).

Теракт в православному храмі, кількість постраждалих: 9 осіб. 28 липня 2010 року в Свято-Покровському храмі УПЦ МП в Запоріжжі стався вибух саморобного вибухового пристрою фугасного типу. В результаті вибуху черниця місцевого монастиря загинула, ще 8 осіб отримали поранення і травми. Злочин викликав серйозний резонанс. Президент В. Янукович зажадав від правоохоронців якнайшвидшого розкриття. Через тиждень очолював на той момент МВС Анатолій Могильов заявив про затримання підозрюваних в організації вибуху. Всім трьом в якості запобіжного заходу на період досудового слідства було обрано утримання під вартою, яке тягнеться вже третій рік. Практично відразу ж після цього ряд правозахисників і представників громадських організацій (в тому числі з числа екс-співробітників правоохоронних органів) почали робити заяви про те, що «справа паламарів» сфабрикована. Заяви про те, що в матеріалах справи немає жодних доказів, крім



показань самих підозрюваних, які далися «під психологічним впливом» продовжують озвучуватися досі.

У «Рейтингу тероризму» Україна - на 56-му місці, і для списку з 158 країн це досить високо. Примітно, що в останні роки збільшилася кількість анонімних дзвінків про замінування шкіл, вокзалів та інших громадських місць. Анонімів знаходять в 100 з 100 випадків. А ось терористів, як бачимо, не завжди [4].

Отже, проблема злочинності і тероризму в сучасному світі стає все більш актуальною і болючою. В результаті в країнах гинуть тисячі людей, і не по одному з напрямів поки не видно значних зрушень до скорочення. Боротьба з такими явищами вкрай складна і тривала.

#### Література

1. Кримінологія / О.С. Стеблинська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 126 с.
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
3. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. – К.: Національна академія управління, 2010. – 496 с.
4. Топ-5 самых кровавых терактов в украине (фото) URL: <http://www.bagnet.org/news/raitings/210039> (дата звернення





## **ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННИХ ПРОЯВІВ У ЦИГАНСЬКИХ ТАБОРАХ**

Обрана тема є досить актуальною в умовах розвитку сучасного громадянського суспільства. Адже цигани становлять значну частину населення нашої країни, вчиняють злочини, що залишаються, як правило безкарними. Саме тому, необхідно розглянути особливості проявів злочинності у циганських таборах з точки зору кримінології.

Через необхідність суміщення кочового способу життя і отримання засобів для існування цигани часто порушують національні законодавства, учиняючи не тільки адміністративні правопорушення, а й кримінальні. У зв'язку з цим, виникає необхідність у ретельному вивченні «циганської» злочинності кримінологами і криміналістами та науковцями у сфері оперативно-розшукової діяльності [1, с. 327].

Цигани – це нащадки декількох індійських каст, що проживали на північному заході Індії, яку покинули з військових та економічних причин. Заняттям циганських каст було: торгівля, різного роду ремесла (особливо ювелірне і ковальське), пісні, танці, ворожіння, жебрацтво, більшість із них вели кочовий спосіб життя, за рахунок чого розселені по всій земній кулі [2].

За вражаючою статистикою, близько 75% українських ромів віком до 30 років є неписьменними. Такі цифри прекрасно ілюструють динаміку здичавіння цього етносу за 20 років незалежності. «У нас так кажуть: у справжнього цигана є два шляхи, – розповідає Олексій, циганський барон із Запоріжжя. – Або красти, або співати. Звичайно, в житті все не так однозначно, але велика частка істини в цьому є» [2].



В Україні розрізняють окремі циганські групи за професійною діяльністю; способом життя; мовою чи діалектами; географічними ознаками; релігією; рангом в ієрархічній структурі; рівнем самосвідомості й почуттям етнічної виключності; етнонімами [3, с. 42].

«Більшість циган заробляють різними шахрайствами, – констатує суспільствознавець Андрій Струтинський. – Це правда, яку слід визнати. Вони звикли бути такими собі паріями, які оббирають суспільство, отримуючи натомість від нього ненависть та презирство. Треба погодитися, що такий стиль життя – свідомий вибір більшості ромів, які просто не уявляють, що жити можна якось інакше. Це аж ніяк не заперечує й того, що значна їхня частина в багатьох країнах, і в Україні зокрема, прекрасно займалася і займається сільським господарством або іншими суспільно корисними справами і не має нічого спільного з криміналітетом. На мій погляд, головна причина «ромського синдрому» – важкі соціальні умови, у які з прадавніх часів був поставлений цей етнос. Цигани хотіли вижити і звикли робити це всіма дозволеними й недозволеними способами. Недозволеними, на жаль, набагато частіше» [4].

У суспільстві існує стереотип, згідно з яким роми – це лише дрібні злодюжки, кишенькові злодії, професійні жебраки, ворожки тощо. Однак циганська злочинність стає дедалі розгалуженішою, жорстокішою та різноспрямованою. Чимало їхніх родин замішані в наркобізнесі, торгівлі зброєю, людьми і перетворилися на справжні мафіозні клани [4].

Основою циганського співтовариства є так званий табір, хоча в сучасних умовах найчастіше він уже не є табором у прямому значенні цього слова. Наразі це щось на кшталт певного клану, що об'єднує або одну, або кілька родин у міцну, вертикально інтегровану структуру, на чолі якої стоїть барон. Кожен табір спеціалізується на певній діяльності, найчастіше кримінальній, хоча є й винятки, звісно [4].

Безпосередньо роздрібною торгівлею наркотиками займаються або жінки, або люди не циганської зовнішності, які працюють за відсоток якомога далі від



місця проживання табору. Торгують переважно ацетилованим опієм і коноплею, хоча трапляються і героїн, і амфетаміни [4].

Помічено також зростання цікавості ромів і до торгівлі людьми та нелегальної еміграції. За останній рік правоохоронці ліквідували кілька груп з Одеської та Миколаївської областей, які вербували інвалідів та осіб з обмеженою працездатністю на «високооплачувану роботу» в Росію, яких потім нещадно експлуатували у якості жебраків. На Закарпатті організована циганська злочинність уже давно промишляє переправою нелегалів-співвітчизників та представників інших національностей за кордон у країни ЄС [4].

Необхідно усвідомити: українська спільнота буде реагувати на злочинний спосіб життя циган, так чи інакше. Там, де є свавілля до народу - там завжди є реакція. Або організована реакція, яка здійснюється силовими структурами. Або у вигляді громадянської прямої дії, до якої вдається правий рух. Або якщо поліції байдуже, а правим обрублюють можливість для діяльності - реагує простий народ, як вважає за потрібне, без огляду на закон. Є різкий подразник - є відповідь на нього. Інакше не буває.

### Література

1. Михайлов М. А. Ганс Гросс об обычаях и преступном поведении цыган в странах Европы конца XIX века / М. А. Михайлов // Міграційні процеси в Україні і світі : історико-юридичні аспекти : матеріали XIV Міжнар. історико-правової конф. (м. Балаклава, 4–7 верес. 2005 р.). – Сімферополь : ДіАйПі, 2006. – 430 с. – С. 327–331.

2. Севрук Володимир Геннадійович. Протидія організованих злочинності циганських етнічних угруповань на території України URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua](http://www.irbis-nbuv.gov.ua) > [irbis-nbuv](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis) > [cgiirbis](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis) 64

3. Зіневич Н. О. Цигани в Україні: формування етносу і сучасний стан / Н. О. Зіневич // Український історичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 41–52.

Ромський синдром: українські цигани приречені на кримінал. URL: <https://tyzhden.ua/Society/33394>



## **КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗЛОЧИНЦЯ**

Насильство проти людини, як негативне соціальне явище, є не лише кримінально-правовою проблемою, а й, значною мірою, – філософською та соціокультурною. Особа злочинця становить для кримінології самостійний інтерес, бо вона не просто відображає певні зовнішні умови, а є системою внутрішніх ознак, дослідження яких дозволяє виявити суб'єктивну сторону вчиненого кримінального правопорушення.

Насильницькі злочини – це злочини, спрямовані на заподіяння шкоди певній особі чи суспільству шляхом застосування фізичного чи психічного насильства щодо неї безпосередньо чи щодо інших осіб або речей, які мають для неї значення, серед них я хотіла би виділити злочини проти статевої свободи та характеристику особи злочинця в даному злочині.

Кримінологічне дослідження особи злочинця, винного у статевому злочині, є особливо важливим, оскільки саме статеві злочини найбільше залежать від «внутрішніх» причин. Особистість як предмет кримінологічного пізнання є тією необхідною ланкою в механізмі вчинення статевого злочину, яка розкриває можливості для розробки рекомендацій із запобігання [1; с.4].

Аналіз кримінальних справ показав, що статеві злочинності зумовлені такими факторами, як алкоголізм, садизм, хуліганство, психоемоційна розбещеність. Із засуджених за зґвалтування 87% у момент здійснення злочину перебували в стані алкогольного сп'яніння, 13% у стані наркотичного сп'яніння. Для них типовими є ранній сексуальний досвід, надмірна зацікавленість сексом, легкість обговорення сексуальних питань і встановлення ранніх вербальних контактів.



Найважливішою умовою формування особистості гвалтівника є те, що в більшості випадків є негативні сімейні умови, до яких зазвичай відносять алкоголізм батьків, скандали між ними, фізичні покарання підлітків, а також усунення дітей від будь-якої активної діяльності. Все це призводить до виховання жагучості, підвищеної збудливості, нестриманості, нездатності подолати життєві труднощі в критичній ситуації.

В літературі характеризуючи якості особистості злочинця, винного у вчиненні примушування до вступу у статевий зв'язок, розподіляють на такі групи, а саме: соціально-демографічні ознаки, морально-психологічні ознаки, соціально-рольові ознаки, кримінально-правові ознаки. При аналізі даних злочинів слід мати на увазі, що більша частина не відображена в офіційній статистиці

Під морально-психологічними особливостями особистості злочинця, винного у вчиненні примушування до вступу у статевий зв'язок, розуміється відносно стабільна сукупність індивідуальних якостей, що визначають типові форми реагування й адаптивних механізмів поведінки, система уявлень про себе, міжособистісні відносини й характер соціальної взаємодії [2].

Отже, хоча частіше особа, яка вчиняє примушування до вступу в статевий зв'язок має гарну репутацію, сім'ю, матеріальне забезпечення, але не це головне, головне як ця особа все це сприймає. Так, можна визначити найбільш розповсюджений портрет суб'єкта даного злочину, а саме це: особа чоловічої статі, віком від 30 до 55 років, має вищу освіту, одружена, а також має таку посаду, яка дозволяла б вчинювати тиск на підлеглих або матеріально залежних осіб, але все одно незадоволена своїм соціальним статусом, сімейним життям та має ряд комплексів, а також є сексуально розбещеною.

Щодо розбещення неповнолітніх, то ці злочини відносять до злочинів середньої тяжкості та тяжких злочинів. За поширеністю досліджуваний злочин займає третє місце серед статевих злочинів, поступаючись лише зґвалтуванню (ст.152 КК) та насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 КК). Розпусні дії у вигляді розбещення викликають питання



щодо психічної повноцінності особи, дії якої входять у протиріччя із сталими суспільними нормами статевого виховання та недоторканності неповнолітніх [3, с.124].

На думку Шевціва З.М. виникнення девіації (система дій і вчинків, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки) спричиняють наступні фактори: 1) біологічні: (генетичні відхилення, які передаються через спадковість); психофізіологічні, пов'язані з впливом на організм людини техногенних катастроф; фізіологічні (дефекти мови, непривабливості); 2) психологічні, які включають наявність психопатології та акцентуації окремих якостей характеру; 3) соціально-педагогічні, викликані дефектами шкільного, сімейного і громадського виховання; 4) економічні, пов'язані з соціально-економічною кризою; 5) морально-естетичні, викликані соціально-культурними змінами у суспільстві, переорієнтацією цінностей [4].

До соціально-психологічної властивості особи, яка вчинила злочин проти морального і фізичного розвитку неповнолітніх осіб, можна віднести неадекватну реакцію на подразники навколишнього середовища, проявлення ознак озлобленості, жорстокості щодо жертви. Крім цього, злочинець володіє здібністю знаходити спільну мову з дитиною, спілкуватися з нею.

Дослідження, проведене в Центрі вивчення психологічних залежностей і здоров'я показало, що існують характерні зовнішні ознаки для педофілів. І першою з таких характерних особливостей - невисокий зріст. Педофіли в середньому десь на два сантиметри нижчі за звичайних людей. Невисокий зріст може з'явитися ознакою неправильного розвитку головного мозку людини, ще до народження, що, як вважають вчені, і можливо назвати як причину збоченого статевого потягу до дітей. До речі ж, у невисоких людей, частіше спостерігаються і розумові розлади.

Наступна характерна ознака педофілів, це лівша - лівшами педофіли бувають втричі частіше звичайного. При цьому невірно буде, зрозуміло,





вважати будь-якого низькорослого лівшу педофілом, але ймовірність цього досить велика.

Таким чином, кримінологічний портрет особи, яка вчинила злочин проти морального і фізичного розвитку неповнолітніх, становлять такі ознаки: це особа чоловічої статі, вік 25-45 років, має середню або професійно-технічну освіту, немає постійного місця роботи або не працює, не має власної родини, є фізично та психічно здоровою особою.

Доречно помічає О.В. Губанова, що вибір дитини як сексуального об'єкта може бути пов'язаний як із невпевненістю у чоловічій статевій ролі, у вдалості статевого контакту через відсутність можливої негативної оцінки діяльності девіантна, так і з досить низькою загальною самооцінкою індивіда у плані успішності придушення опору жертви і реалізації статевого акту [5, с.7]. Вибір неповнолітньої жертви злочину - це, безсумнівно, домінування злочинця над жертвою.

Отже, підсумовуючи можна з упевненістю сказати, що серед гвалтівників є як дуже молоді люди, нездатні до зрілих сексуальних контактів, так і старі - ізольовані, самотні, не мають умов для нормальної статевої активності, знедолені та соціально непристосовані, не вміють будувати своїх стосунків. Нерідко буває так, що гвалтівник у своїх колах вважається людиною з відмінною репутацією, не викликає ніяких побоювань. Винуватцями різних сексуальних зловживань щодо дітей дуже часто є люди, які самі колись зазнали такого роду насильства. На жаль, найчастіше це хтось із знайомих - сусід, друг батьків, вихователь. Буває так, що гвалтівником стає найближчий родич.

### Література

1. Ларченко М. О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині. : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: 12.00.08 - 2009. - 28 с.
2. Антонян Ю. М. Психология преступника и расследования преступлений [ Электронный ресурс ] / Ю. М. Антонян, М. И. Еникеев, В.Е. Эминов. - М. : Юность, 1996. - 335 с. - Режим доступа : [http://www.pravo.vuzlib.net/book\\_z1786\\_page\\_4.html](http://www.pravo.vuzlib.net/book_z1786_page_4.html).



3. Губанова О. В. Особистість гвалтівника : щодо статі злочинця / О. В. Губанова // Право України. - 2007. - № 6. - С. 122-125.
4. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності [Текст] : навч. посіб. / З. М. Шевців ; [рец.: Р. В. Павелків, С. В. Лісова, М. М. Філоненко]. - К. : Центр учб. л-ри, 2012. - 246 с
5. Губанова О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання зґвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим): автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. В. Губанова. - Сімферополь, 2008. - 21 с.





## **ФІШИНГ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Проблема фішингу є дуже актуальною в віртуальному світі, а саме кіберзлочинність. Враховуючи основні види злочинів, таких як вбивство або крадіжка, кіберзлочинність нове явище, а тому є максимально незрозуміле для населення. Найчастіше, для людей інтернет – це спосіб отримання необхідної інформації. А в світі кримінології інтернет – це необмежені можливості для шахраїв у вчиненні своєї діяльності.

На мою думку, фішинг є одним із найпопулярніших та найнебезпечніших видів кібершахрайства. В літературі можна знайти поняття фішингу та принципи його роботи. Фішинг – це новий вид шахрайства, метою якого є виманювання у користувачів мережі Інтернет персональних даних клієнтів сервісів із переведення або обміну валюти, інтернет магазинів. Наразі, фішинг є одним із найпоширеніших способів злочинності в Інтернеті, з платіжними картками, спрямований на одержання конфіденційної інформації про реквізити картки та інші персональні дані.

В Україні існує такий вид мобільного фішингу як спонукання абонентів до «добровільного» переказу грошей зі свого рахунку на особовий рахунок іншого абонента-шахрая. Найчастіше жертвами такого злочину стають особи, які мають недостатній інтелектуальний розвиток, недосвідченість у користуванні мережею Інтернет, довірливість та неуважність.

Фішинговий сайт - це веб-ресурс, який спеціалізується на виманюванні реквізитів платіжних карток під виглядом надання неіснуючих послуг (поповнення мобільного рахунку, переказів з картки на картку). Фішинговий сайт дуже складно відрізнити від справжнього, але відмінність його від справжнього сайту може бути лише в одній букві або цифрі в адресному рядку. Досить часто використовують акційні повідомлення. Наприклад, «переведення



коштів з картки на картку без комісії», «надішліть ваші персональні дані протягом двох днів і ви отримаєте безлімітний Інтернет». Все це може слугувати підставою для того, щоб стати жертвою злочину.

Зробивши аналіз на шахрайський сайт заходить близько 15-30 тисяч відвідувачів. Я вважаю, що небезпечність цього злочину полягає в тому, що особа самостійно надає доступ до своїх файлів, своєї інформації.

Виникає необхідність виявити засоби запобігання фішингу. А саме найактуальнішою є проблема вішингу, що полягає у виманюванні реквізитів банківських карток і переказом коштів на карту злодіїв. Щоб не потрапитися на гачок до шахраїв необхідно ніколи і ні за яких обставин не повідомляти термін дії платіжної картки і тризначний код безпеки CVV2/CVC2 на зворотному боці картки, а також код підтвердження операції з банківського sms-повідомлення; ніяка уповноважена особа не мають права телефонувати громадянам із вимогою назвати термін дії платіжної картки і тризначний код безпеки CVV2/CVC2 на зворотному боці картки, а також одноразовий пароль підтвердження операції фішинг є досить поширеним злочином, про який знає невелика частина населення.

Таким чином, можна зробити висновок, що існує сенс в розробці нового програмного обладнання та антивірусних програм, а нам усім треба бути уважними, пильними та обережними, тому що найчастіше люди взагалі не уявляють собі, яким чином їх обвели навкруги пальця.

### Література

1. Нікітська О. В. Методи запобігання фішингу та його різновиди // О. В. Нікітська/ Вісник Академії адвокатури України. – 2017.
2. Пивоваров В. В., Терещенко К. В. Шахрайство із банківськими картками: окремі питання віктимологічної профілактики // В. В. Пивоваров, К. В. Терещенко /Карпатський правничий часопис. Серія: Юридичні науки.- 2015.
3. Сабадаш В. П. Фішинг як найбільш розвинений вид шахрайства в Інтернеті // В. П. Сабадаш/ Університетські наукові записки. - 2006.



## **ЖІНОЧА ЗЛОЧИННІСТЬ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ**

Злочинність – негативне соціальне явище, яке має високу ступінь суспільної небезпеки. Проблема жіночої злочинності довгий час не відігравала першочергову роль в порівнянні з чоловічою, адже частка злочинів, вчинених особами жіночої статі, була невеликою в загальній структурі злочинності.

При згадці слова «жінка» має виникати асоціація так званої «берегині сімейного вогнища», проте в реаліях сьогодення не тільки чоловіки можуть бути схилені до вчинення злочину.

З початку 90-х рр. спостерігається помітна криміналізація населення України жіночої статі. Якщо у 1992 р. – першому році державної незалежності – було притягнуто до кримінальної відповідальності 29 тис. жінок, то у 1996 р. – понад 59 тис., тобто вдвічі більше. Згодом ці показники почали зменшуватися і вже у 2000 р. це 46 тис., у 2001 р. – понад 38,5 тис., у 2005–2006 рр. – відповідно 33 478 і 28 057, у 2007 р. – 27 256, у 2011 р. – близько 30,5 тис. жінок, які вчинили злочин [1].

Важливо, що дане явище прийнято розглядати як певне виключення із загальної злочинності. Оскільки статистичні дані не виділяють жіночу злочинність в окрему категорію, а фіксують лише виявлену кількість осіб жіночої статі, які скоїли злочин [2].

Відмінністю від чоловічої злочинності може слугувати сфера вчинення злочину. Здебільшого вчиняються:

-сфера, у якій жінка виконує професійні функції ( обман покупців, розкрадання майна, привласнення);



-сфера побуту, де жінок штовхають до злочину негативні обставини шлюбно-сімейних, родинних і сусідських стосунків (вбивство, нанесення тілесних ушкоджень).

Також важливим чинником, який провокує жінок на вчинення протиправних дій є поширення в характері жінок чоловічих рис, які в результаті спонукають їх до вживання алкоголю, наркоманії та тютюну.

Здебільшого, вчинення злочину передуює якась дія психологічного характеру, адже працюючи на рівні з чоловіками, у поєднанні з виконанням жінками сімейних обов'язків - це призводить до негативних наслідків; відчуття втоми нервового перенапруження призводить до психологічного зриву, що тяжко тягне за собою можливість здійснення злочинних діянь.

Сучасні дослідники до головних причин жіночої злочинності відносять: соціально-політичну ситуацію в країні (зростання безробіття, гендерна політика); недоліки правового регулювання праці жінок, сімейне життя й побутову сферу (сімейні конфлікти, втягнення до злочинної чи іншої протиправної діяльності); несприятливі процеси у сфері жіночої культури (підміна її сурогатами на зразок фемінізму, емансипації тощо [3].

Отже, жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу.

Підсумовуючи вищезгадане, можна зробити висновок, що проблема жіночої злочинності є неймовірно актуальною в наш час, адже злочинна поведінка жінок негативним чином впливає на атмосферу у сім'ї і на суспільство в цілому. Вона є своєрідним індикатором морального здоров'я суспільства, духовності, ставлення до базових загальнолюдських цінностей.

Вирішення даної проблеми можливе лише в комплексі з протидією злочинності в цілому. До ефективних методів слід віднести: створення сприятливих умов для жіночої праці та відпочинку; охорону материнства; профілактику запобігання пияцтва, наркоманії, проституції; забезпечення фінансової та соціальної допомоги з боку держави.





А ще найголовніше, жінка повинна відчувати інший життєвий статус – передусім матері і дружини.

### Література

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. – Х. : Право, 2014. – 440 с.
2. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / [Г. Н. Горшенков, П. А. Кабанов, Г. Л. Касторский и др.] ; под ред. Д. А. Шестакова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 353 с.
3. Подільчак О. М. Деякі аспекти детермінації жіночої злочинності / О. М. Подільчак // Проблеми законності / відп. ред. В. Я. Тацій [та ін.]. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2006. – Вип. 82. – С. 184–189.





**Валерія Цируль,**  
*Київський університет права*  
*Національна академія наук України*  
*студентка 4 курсу*

## **ЛАТЕНТНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВАНДАЛІЗМОМ**

Дослідження латентності злочинів у світі кримінології є досить актуальною темою, особливо в сьогоденні, коли відбувається її стрімкий розвиток. Термін “латентний” (від лат. *latentis*) має семантичне значення “прихований, невидимий”, тобто той, що не виявляє себе видимим. Латентна злочинність — це частина злочинності, яка складається зі злочинів, які були вчинені, але не були зафіксовані в загальнонаціональній кримінально-правовій статистиці.

Існування такого поняття в сучасному світі дещо псує розуміння про реальну суспільну небезпечність та масштаби злочинності та є причиною невірогідних відомостей у прогнозуванні злочинності, розробці методів щодо запобігання, їх протидії та ін. Якщо досліджувати латентність злочинів, пов'язаних із вандалізмом, то, передусім, необхідно дати визначення цьому поняттю для подальшого розуміння самої проблематики.

Об'єднуючи тлумачення багатьох країн світу можна зробити висновок, що термін «вандалізм» — це навмисне, свідоме псування або руйнування культурно-історичних пам'яток, інших матеріальних і культурних цінностей, приватних або суспільних об'єктів майна; це також насильницький акт, спрямований на спричинення шкоди, і здійснює своє поширення лише на речі матеріального світу; можна провести паралель між терміном «вандалізм» з терміном «агресія», адже генезис першого, класифікація його видів, а також інших елементів його соціальної, політичної, психологічної, правової характеристики мають подібність з аналогічними елементами характеристики другого.



Вандалізмом також заведено вважати механічні пошкодження, підпали, вибухи із застосуванням різноманітних засобів, включаючи найпростіші й закінчуючи найсучаснішими, що використовують новітні досягнення технічної індустрії.

Визначення рівня латентності у цій сфері є значущим при створенні необхідних заходів запобігання та протидії злочинності. При оформленні статистичних даних стану злочинності застосовуються: соціологічні, логіко-математичні та економічні методи. Серед наведених існують анкетування, масові опитування населення, експертні оцінки, матеріали преси.

Виявити вчинення протиправних дій такого агресивного характеру стає дедалі складніше, оскільки з огляду на статистичні дані, які були засновані, безпосередньо, на різних методах опитування, можна заявити лише про те, що більшість громадян не готові брати на себе відповідальність у вирішенні даного питання.

Отже, виходячи з зазначеного можна зробити висновок, що питання латентності злочинів пов'язаних із вандалізмом є досить важливим сьогодні, адже всестороннє вивчення цієї проблеми дасть змогу виявити не лише причини та наслідки латентності, а також визначити її рівень або не допустити її зростання в майбутньому. І потрібно пам'ятати, що наша безпека в наших руках.

### Література

1. Словарь иностранных слов 1989. – 624 с.
2. Оболенцев В. Ф. Новый метод у вивченні латентної злочинності / В. Ф. Оболенцев // Проблеми розвитку юридичної науки у новому столітті: (До міжнародного дня науки за мир і розвиток): тези наукових доповідей та повідомлень учасників наукової конференції молодих учених (м. Харків, 25–26 грудня 2002 р.). – Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2003. – С. 152–154.
3. Бабенко Л. В. Латентність як кримінологічна проблема / Л. В. Бабенко // Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-виклад. складу, присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту “Одес. юрид. акад.” Та 165-річчю Одес. школи права, 20–21 квіт. 2012. – Одеса: Фенікс, 2012. – Т. 2. – С. 330–332.



4. Бочарова К. А. Латентність злочинів, пов'язаних з вандалізмом (за результатами кримінологічного дослідження) / К. А. Бочарова // Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Харків, 9 грудня 2016 р.). – Харків : Право. – 2016. – С. 210–212.

5. Бачинін В. А. Філософія права : словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – Київ : Ін Юре, 2003. – 408 с.





## **УКРАЇНСЬКА ДУХОВНО- АКАДЕМІЧНА ФІЛОСОФІЯ ХІХ СТ. ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ**

Духовно-академічна філософія є важливим етапом розвитку філософської думки України. Тому аналіз здобутків цієї епохи є необхідною умовою для розробки основних актуальних проблем української філософії та її історії, а також усунення численних прогалин у вивченні історії вітчизняної філософії, що стоять на перешкоді відтворення її адекватного і цілісного образу.

Зміст духовних процесів в Україні впродовж всього ХІХ століття неможливо зрозуміти сьогодні без парадигми духовно-академічного філософування. Одразу ж треба відзначити те, який зміст ми вкладаємо в поняття «духовно-академічне філософствування». В цілому, духовно-академічне філософування являло собою складне та розгалужене культурно-історичне явище, яке розвивалось в рамках православної традиції і своїм генетичним корінням сягало далеко за межі давньо-слов'янської релігійно-філософської культури.

У цьому плані варто сказати, що саме в межах професійно-академічної філософії найбільш повно відтворювались досягнення філософської науки, тобто йшло інтенсивне оволодіння останніми на той час здобутками західної філософії і насамперед її категоріальним апаратом, напрацьовувався досить високий рівень тогочасної професійної філософської науки, в її межах розглядались найбільш актуальні проблеми та здобутки як природничих наук, так і духовного життя суспільства і формувався певний рівень філософської культури. І нарешті, без цілісного осмислення професійно-академічної філософії неможливо оцінити стан філософської культури України ХІХ-поч. ХХ ст.



Необхідно зауважити, що київська академічна традиція XIX ст. не раз ставала предметом спеціальних історико-філософських досліджень О. Абрамова, А. Арістової, Е. Гайдадима, В. Думцева, С. Єлістратова, І. Кондратьєвої, Н. Куценко, Л. Кудрик, І. Кузнєцова, С. Кузьміної, М. Лука, Н. Мозгової, В. Плужник, Ю. Рождественського, Р. Пітча, О. Сарапіна, А. Тихолаза, М. Ткачук, В. Федулової, І. Фицика та багатьох інших. Значну увагу дослідники приділили аналізу спадщини О. Гілярова, С. Гогоцького, В. Зеньковського, О. Козлова, П. Ліницького, О. Новицького, П. Юркевича, Г. Якубаніса та ін. Причому до аналізу були залучені не лише друковані праці та рукописи філософів Київської духовної академії та Університету Св. Володимира, а й архівні джерела, освітянські документи, матеріали філософської і богословської періодики. На відміну від західноєвропейської традиції, де академічна філософія виявляє себе фактично як філософія університетська, українська академічна розглядається у складі двох її компонентів – як філософія університетська і духовно-академічна водночас.

Філософи, що зростали у стінах православних духовних академій, не мислили іншої філософії, ніж така, що побудована на засадах християнського теїзму, на розумінні Абсолюту як “живого” Бога, Творця і Промислителя, свободної і свідомої особистості. Філософське умоспоглядання проростало тут з релігійного коріння, маючи своєю підвалиною православне віровчення. Духовно-академічна філософія розуміє самий філософський шлях чистого мислення як піднесення до невичерпної скарбниці Одкровення, знаходячи у Посланні від Творця і Промислителя ключ до “таїн про Бога, світ і людину”).

Так, О.Новицький, який був першим професором Київського університету Св.Володимира (до цієї посади він працював у Київській духовній академії), вважав, що філософія має своїм змістом загальні форми та закони буття, є наукою чистого мислення, відображає єдність розуму та намагається надати цілісність позитивним наукам. Заслугу Канта О.Новицький вбачав у тому, що той примирив думку і буття, однак не зумів примирити знання та віру (на думку О.Новицького, Гегель теж не зумів зробити останнє). Релігія, вважав



мислитель, вища за філософію. У розвитку філософської думки вчений виділяв три фази: 1) філософія розвивається в межах релігії, але розглядає загальне з нею своїм особливим чином; 2) філософія відокремлюється від релігії; 3) філософія знову повертається до релігії, намагаючись поєднати віру із довірою до розуму [3]. У релігійній свідомості примиряються протиріччя, що існують у думках, щезають тривоги серця. Релігія може ставити суто філософські питання, але не може їх вирішувати. Зв'язок філософії та релігії О.Новицький бачив у спільності їхніх об'єктів бачення (світ, Бог), а також у спільній справі філософії та релігії – у поступовому здійсненні ідеї людини. Відмінність існує в способі сприйняття світу, формах знання та рівні їхньої достовірності. Релігія існує, головним чином, у переконаннях серця, філософія, як наука чистого мислення, – в поняттях розуму[3].

Натомість С. Гогоцький розглядає філософію як умоглядно-моральну науку, безперервний процес зусиль думки з метою підвести до єдності та чіткого усвідомлення того, що міститься як дане в різних формах нашої свідомості та життя. Виникнення філософії пов'язував з активністю свідомості. Філософія, стверджує Гогоцький, перебуває в стані постійного розвитку, якому притаманна послідовність, поступовість змін, спрямованість і здійснення певного родового життя[2]. Проблему співвідношення філософії та релігії Гогоцький вирішує з позиції концепції двох істин (віри та розуму). Релігійні твори ґрунтуються на вірі та відвертості, що є опорою для життя самого розуму, тоді як філософські твори цілком присвячуються дослідженням і пошукам основ зовнішнього переконання в самій натурі душевного життя і в законах мислення. Істина для С. Гогоцького являє собою гармонію мислення і буття, а її критерієм є узгодженість внутрішнього життя, одухотвореного релігією.

Водночас П. Юркевич вважає, що мислення не вичерпує собою всієї повноти духовного життя людини, так само як досконалість мислення не може визначити всіх досконалостей людського духу. Наші думки та слова спочатку не образи зовнішніх предметів, а образи чи вияви загального почуття душі,





породження нашого сердечного настрою. Саме в «серці» людини міститься основа того, що притаманне її уявленням, почуттям і вчинкам особистості, виражає душу саме цієї, а не іншої людини, і набуває особистісного спрямування, стаючи проявами не загальної духовної істоти, а живої, конкретної людини [4].

О.Гіляров вважав, що цілісне світорозуміння можна створити лише на основі духовного начала як начала діяльного; матеріалізм для цього не є придатним, оскільки пояснює світ із мертвого начала. При цьому О.Гіляров стверджував, що люди живуть більше серцем, ніж розумом, тому велике майбутнє може мати лише та філософська система, яка не йде проти вимог серця [1].

Для розуміння суті «філософії серця» Юркевич робить два принципово важливі висновки: 1) «серце» може виражати, знаходити та розуміти такі душевні стани, які за своєю ніжністю, духовністю та життєдайністю недоступні абстрактному знанню розуму; 2) поняття й абстрактне знання розуму відкривається або дає себе відчувати та помічати не в голові, а в «серці»; в цю глибину воно мусить проникнути, щоб стати діяльною силою [4].

### Література

1. Гіляров А.Н. Руководство к изучению философии / А.Н. Гіляров. – К., 1916.
2. Гогоцкий С.С. Введение в историю философии / С.С. Гогоцкий. – К., 1871.
3. Лук М.І. Етичні ідеї в філософії України другої половини XIX - початку XX ст. - К.: Наукова думка, 1993. 145 с.
4. Орест Новицький: штрихи до життєпису // Магістеріум. – Вип. 65 : Історико-філософські студії. – К. : НаУКМА, 2016. – С. 73–84.
4. Юркевич П.Д. Идея// Философские произведения. М., 1990.



**Максим Головка,**

*студент I курсу*

*Рівненського інституту*

*Київського університету права*

*НАН України*

## **СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ**

Актуальність дослідження політичного дискурсу обумовлена передусім його специфікою, оскільки на сьогодні це поняття вимагає наукових уточнень та коректив, а також потребою його узгодженості представниками різних наук, які проявляють інтерес до вивчення цього феномену. Однак, зважаючи на систему механізмів та технологій політичного спілкування, які здійснюють вплив на політичну реальність України, існує очевидна потреба аналізу цих процесів з метою запобігання можливим спробам маніпуляцій суспільною свідомістю під час здійснення політичної комунікації.

У перекладі з англійської *discourse* означає “мова, міркування, розмова, бесіда”, у французькій мові слово *discours* означає “діалогічна мова, публічний виступ”, у латині він мав значення “пояснення, доказ, аргумент у суперечці, логічне міркування”. У словнику німецької мови Якоба і Вільгельма Гримальді, що був опублікований у 1860 р. це слово функціонує у двох значеннях: “1) діалог, бесіда; 2) мова, лекція”. У лінгвістичній науковій літературі, слово дискурс вживається як синонім слова текст, під яким розуміється не тільки специфічний продукт мовної діяльності, а й будь-яке явище дійсності, що має знакову природу і певним чином структуроване.

Уперше теорія політичного дискурсу репрезентується представниками кембріджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. XX ст. Їх заслугою є те, що уперше досліджується лінгвістичний контекст суспільної думки. Вартують уваги також праці Т. ван Дейка, Р. Барта, М. Фуко, Ю. Хабермаса, а також М. Ільїна, Є. Шейгала, О. Баранова, Г. Почепцова, у



яких проводиться думка про широкі можливості політичного дискурсу впливу на аудиторію з допомогою мови, що постає у ролі найважливішого засобу формування певних поглядів та переконань та можливість впливу автора усного або письмового повідомлення з метою вносити когнітивні зміни у картину світу адресата та регулювати його диспозиції і діяльність. За такої комунікації політик свідомо продукує висловлювання, які спрямовані на те, щоб викликати певну реакцію у реципієнта. У праці “Археологія знань” Мішель Фуко використовує поняття “дискурсивні практики” та “дискурсивні формації”. “Словник політичної термінології” фіксує наступне визначення: “Дискурс – вид мовної комунікації, орієнтований на обговорення й обґрунтування будь-яких аспектів дій, думок і висловлювань її учасників”. Відтак, мовний вплив здійснюється за допомогою комунікативних стратегій і тактик, суть яких полягає в операції над знаннями адресата, над його ціннісними категоріями, емоціями, волею.

Комунікативної стратегією вважаємо сукупність заходів щодо реалізації комунікативних намірів мовця з урахуванням умов, за яких протікає комунікація. Реалізація тієї чи іншої стратегії відбувається за рахунок тактик, які являють собою конкретний етап реалізації комунікативної стратегії. Кожен етап реалізується з допомогою набору певних прийомів, що визначають використання тих чи інших мовних засобів.

Існують різні підходи щодо класифікації стратегій та тактик. Ми беремо за основу класифікацію, запропоновану О.Л. Міхальовим [2]. Вона дозволяє всебічно розглянути основні стратегії, які використовуються політиками для побудови промов та максимальної реалізації далекосяжних цілей. Так, автор виокремлює три основні стратегії політичного дискурсу:

- 1) стратегія на пониження;
- 2) стратегія на підвищення;
- 3) стратегія театральності.

Проаналізуємо кожен з вищеназваних стратегій більш детально.



Стратегія на пониження спрямована на дискредитацію політичного противника.

Вона передбачає використання таких тактик, які імпліцитно і експліцитно виражають негативне ставлення до опонента. Прагнення послабити позиції противника або висловити негативне ставлення до ситуації здійснюється шляхом викдекількох тактик:

1. Тактика аналіз - «мінус» являє собою негативний опис ситуації, що базується на негативному ставленні до неї.
2. Тактика звинувачення полягає в приписуванні кому-небудь провини, описі ситуації і опонента в негативному світлі. Промовець намагається викрити противника, розкрити його негативні якості і наміри.

Як приклад, фрагмент політичних дебатів між Зеленським та Порошенком:

*«І в мене тоді запитання до пана Зеленського: а скажіть, будь ласка, коли ваш партнер, який обікрав Україну, маючи обґрунтовані підозри правоохоронних органів України та світу, на 30 мільярдів в "Укрнафті", вивівши 160 мільярдів з "ПриватБанку" коштів вкладників, а ще 41 мільйон доларів з рахунків "ПриватБанку" заплатив вам особисто, на ваші таємні офшорні рахунки. А як ви йому руку тиснете? І чи йому не буде руки рубати? І відповідь дуже проста – оце є яскрава обгортка. А всередині сидять соратники Азарова, соратники Януковича, всередині сидить п'ята колона, всередині сидять росіяни та олігархи-втікачі. І мені виявляється дивним, що ми ще не маємо результатів президентських виборів, а вони вже підняли голови і вчора вже пішли за "ПриватБанком". І от я вам кажу, спільними зусиллями, ми не дозволимо їм це зробити. А я буду чекати, пане Володимире, коли ви вашим партнерам і собі будете рубати руки».*

3. Тактика безособового обвинувачення є ситуацією, при якій обвинувачений відкрито не називається. Промовець може виставляти ситуацію в негативному світлі, проте не називає винного в цьому.

Як приклад, фрагмент інавгураційної промови Володимира Зеленського:

*«Дозвольте мені процитувати одного американського актора, який став класним американським президентом: «Уряд не вирішує наших проблем. Уряд і*



*є нашою проблемою». І я не розумію наш уряд, який тільки розводить руками й каже: ми нічого не можемо зробити. Неправда. Можете. Ви можете взяти аркуш, взяти ручку і звільнити свої місця для тих, хто буде думати про наступні покоління, а не про наступні вибори! Зробіть це. І люди оцінять» .*

3. Тактика викриття полягає в звинуваченні опонентів, але не голослівно, як в тактиці звинувачення, а з використанням аргументів і фактів, що підтверджують винність якого-небудь особи. Відмінною рисою даної тактики є вказівка на конкретну провину, яка приписується говорить опонент

Як приклад, відповідь Зеленського на запитання Петра Порошенка:

*"Я не ваш опонент, я - ваш вирок. Я багато разів був в АТО. Від кого я ховаюся? Від яких повісток? Я публічна людина і мене змогли знайти і дати в руки повістку? Ви знову брешете. Я ніколи в житті не говорив з Путіним. А я знаю, скільки разів ви починаючи з 2014 говорили з Путіним по телефону. я не був в Росії з початку війни, і це брехня знову. Що стосується головнокомандувача. Зараз війна. ви мені задаєте питання, на які відповідати повинні ви . Чому війна досі не закінчена? Ось такий ви головнокомандувач ".*

4. Тактика образи є звинувачення і приниження супротивника, при цьому дана тактика відрізняється явною емоційним забарвленням, яка замінює використання фактів і доказів.

Як приклад, образливі слова Петра Порошенка на адресу Володимира Зеленського під час дебатів:

*«Ви самі сказали, що ви кіт у мішку. Але ви не кіт у мішку — ви мішок! А у вашому мішку сьогодні чорти і коти, включаючи олігархів та колишніх регіоналів, які загрожують моїй країні!».*

5. Тактика загрози полягає в залякуванні опонента, передрікання йому покарання у майбутньому.

Як приклад, розмова Зеленського з лідером добровольців:

*"Я прийшов тобі сказав, ви зброю відведіть. Ти мені переводиш стрілки. Ти мені взагалі не можеш ніякі ультиматуми озвучувати", - заявив Зеленський.*



*На репліку Дениса, що "люди передали президенту інформацію про акції протесту в Україні" та про бажання учасників зустрітися з ним, Зеленський відповів: "Хто мені передав? В Україні вчора пройшов дощ, ось що мені передали".*

*Денис пояснив, що ветерани передали очільнику Миколаївської області листа з вимогою зустрічі з президентом.*

*"Він мені передав, я прочитаю. Послухай, я президент цієї країни. Мені 42-й рік. Я ж не лох якийсь. Я тобі прийшов і сказав - зброю прибери. А ти мене не переводь на акції. Я хотів побачити в очах розуміння. А побачив хлопця, який вирішив, що перед ним якийсь лопух стоїть і переводить мене на іншу тему,я тебе попередив, наступний раз розмовляти вже не буду", - сказав Зеленський.*

6. Тактика презентації полягає в поданні будь-якої особи в позитивному світлі.

7. Відведення критики – ця тактика полягає у приведенні аргументів, які дозволили б виправдати ті чи інші вчинки. Хто говорить намагається дистанціюватися від факту участі в тій чи іншій негативній ситуації, прагне виправдати себе в очах аудиторії.

8. Тактика спонукання – провокує аудиторію до вчинення тієї чи іншої дії, намагаючись переконати в правильності своєї точки зору. Це пояснюється тим, що для спонукання кого-небудь до дії, політику необхідно представити себе в максимально вигідному світлі, вселити довіру аудиторії, щоб її представники проголосували за нього.

Як приклад, фрагмент з інавгураційної промови Володимира Зеленського:

«І сьогодні я звертаюсь до всіх українців у світі. Нас 65 мільйонів. Так, не дивуйтесь – нас 65 мільйонів. Тих, кого народила українська земля. Українці в Європі та Азії, у Північній та Південній Америці, в Австралії і в Африці. Я звертаюсь до всіх українців на планеті!

Ви нам дуже потрібні. Усім, хто готовий будувати нову, сильну та успішну Україну, я з радістю надам українське громадянство. Ви повинні їхати в Україну не в гості, а додому. Ми чекаємо на вас. Сувенірів з-за кордону не потрібно, привезіть, будь ласка, свої знання, досвід і ментальні цінності» [8;0]





9. Тактика розмежування полягає в побудові опозиції «свої-чужі», яка характерна для політичного дискурсу. Політик, який використовує цю тактику, прагне показати потенційному виборцю, що він не має відношення до негативних подій, відсторонюючись від діяльності недостойного опонента. Використання опозиції «свій» - «чужий» дозволяє політику протиставити себе своїм опонентам.

Отже, у сучасному політичному дискурсі України використовуються різні стратегії і тактики, що нині формують іміджевий статус кожного політика.

### Література

1. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия. М.: Флинта: Наука, 2006. 134 с.
2. Михалева О.Л. Политический дискурс. Специфика манипулятивного воздействия. М.: Либроком, 2009. 256 с.
3. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. М.: Эксмо, 2000. 864 с.
4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua>
5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nash.live/news>
6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lb.ua/newhttps://lb.ua/news/2019>
7. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news>
8. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/speeches>
9. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ua.krymr.com/a/ukrainskie-moryaki-v-rossijskom-pleny/29710928.html>





## **ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

Домінуючою тенденцією розвитку світової цивілізації у ХХІ ст. є перехід до нового типу соціальної організації суспільства, що має інформаційну і мережеву природу, – відкритого інформаційного суспільства. Наслідки інформатизації, що набула глобального характеру, зачіпають всі форми життя суспільства, стають усе більш значимими, а, як зафіксовано в Окинавській Хартії глобального інформаційного суспільства, інформаційно-комунікаційні технології стають одним з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства ХХІ століття [1, с. 94]. Необхідно відзначити, що розвиток глобальних інформаційних комунікацій і потужних систем підтримки рішень актуалізують поняття «імідж». Позитивний імідж стає вкрай важливим не лише для прибуткових організацій. Державним структурам він забезпечує підтримку громадськості, бізнесу, а також ЗМІ. Діяльність з формування, підтримки і оптимізації іміджу необхідна також й для регіонів, країн та світу в цілому.

Отже, процес створення іміджу – це неперервний процес удосконалення стилю і філософії, створення нових атрибутів і покращення старих, перегляд старих ідей та пошук нових підходів. Його важливість досягає глобальних масштабів і є однією з найважливіших цілей сучасних підприємств (установ, організацій, компаній тощо) для підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та послуг. З огляду на тенденції суспільних інформаційних впливів на сучасний розвиток України окремі питання державної інформаційної політики і технологій, зокрема маніпулятивних, розглядали у своїх працях І.Арістова, Г.Почепцов, В.Цимбалюк та інші науковці. Дослідженням окремих аспектів проблематики знайшли досить



ґрунтовне відображення у працях Ф. Котлера, У. Аренса, І. Альошиної, О. Феофанова, А. Елвуда, Г. Почепцова, О. Песоцької, К. Бове, В. Ільїна, Е. Попова, А. Семенова, Е. Маслової, Ж.-Ж. Ламбена, І. Гончарової та ін. Ключові моменти створення позитивного іміджу проаналізовано у наукових працях К. Болдинга, А. Семенова, В. Сизоненко, В. Лозниці, Ю. Тулєєвої, В. Зазикіна, Л. Орбан-Лембрика, Е. Гофмана та ін., проблемам інформаційної безпеки присвячені роботи В.Ліпкана, О.Литвиненка, А.Марущака та ін.

З розвитком інформаційної революції особливе значення при формуванні зовнішньополітичного іміджу держави мають засоби масової комунікації, що використовують сучасні інформаційні технології. Саме тому важливу роль при формуванні зовнішньополітичного іміджу покликана грати державна інформаційна політика, а також розвиток міжнародних зв'язків з громадськістю, публічній дипломатії. Особливе значення при цьому відводиться інформаційним іміджевим компаніям, які є комплексними, заздалегідь запланованими і погодженими діями у сфері політичних комунікацій за певною програмою, спрямовані на формування позитивного іміджу держави.

Формування іміджу припускає, в першу чергу, роботу впливу на сприйняття різних цільових аудиторій. Тому імідж розглядається як результат свідомого використання соціально-політичних ресурсів і інформаційних технологій з чіткою ідентифікацією ідей і сенсів [2, 21].

Досвід історії недвозначно свідчить про те, що політичні структури і групи, що мають можливість впливати на суспільну свідомість, фактично формують світогляд широких кругів населення, визначають напрям і кінцева мета суспільного розвитку. Кінцевою метою політичної інформації є не інформування і передача нейтральних відомостей, а формування заданого відношення аудиторії до тієї або іншої ідеї, особи, події, факту.

Будучи активними учасниками міжнародного політичного життя, багато держав створюють мережу інформаційних агентств, завданням яких є пропаганда певної думки про державу як усередині країни, так і за її межами.



Покращувати імідж держави у світі потрібно насамперед через покращення іміджу органів влади всередині країни. Він формується через розвиток рівних для всіх за можливостями, незалежно від політичних поглядів, ринкових відносин цивілізованої конкуренції, але з пріоритетом для вітчизняних суб'єктів підприємництва через економічні механізми державного управління, наприклад створюючи сприятливі умови для зниження рівня корупції, зняття адміністративних бар'єрів, підвищення рівня правової та інформаційної культури державних чиновників, передусім перших керівників усіх гілок влади.

Для позитивного сприйняття у світі України відповідним компетентним органам держави необхідно опрацьовувати та впроваджувати власні ефективні засоби вияву намірів негативного інформаційного впливу на суспільну думку за кордоном.

Для цього необхідне розширення української культурної присутності за межами держави, просування українських освітніх послуг, залучення до співпраці зарубіжних ділових та наукових кіл, ЗМІ, розвивати центри української культури за кордоном, забезпечувати посилення позицій українських ЗМІ у світовому інформаційному просторі для формування об'єктивного сприйняття України у світі, для вжиття більш дієвих заходів щодо відбиття інформаційних загроз її суверенітету, як прояву національної безпеки. Складовою формування міжнародного іміджу України має бути також активне просування до світового простору інформації про: ресурсні економічні потужності держави, насамперед виробничі, науково-дослідні та науково-технологічні; освітні можливості, рівень кваліфікації робочої сили; туристичний потенціал; спортивні досягнення; географічне розташування та транзитний потенціал тощо. Для цього можливо розглянути питання щодо створення громадського вебпорталу.

Для фінансування заходів, спрямованих на покращення іміджу держави, цілком слушною є пропозиція щодо створення “Фонду формування іміджу України”, який функціонуватиме на засадах приватно-державного партнерства.



Запропоновані та інші заходи мають бути закріплені законодавчо та реалізовуватися в національній стратегії формування позитивного іміджу України на урядовому рівні. Реалізація державної інформаційної політики повинна відбуватися за допомогою сукупності правових механізмів та організаційних заходів, у результаті застосування яких має бути досягнуто позитивний ефект: гармонізація інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній діяльності; недопущення незаконного розповсюдження, застосування і порушення цілісності інформації.

Сучасний стан суспільного розвитку, а також ситуація, що склалася в українському та світовому інформаційному просторі, потребують посилення ролі держави у процесі забезпечення доступу громадян України до оперативної, об'єктивної інформації, гарантування захисту національного інформаційного простору від негативних інформаційних впливів.

#### **Література**

1. Абдраимов М.Д. Механизмы формирования образа государственного лидера на международной арене: автореф. дис... канд. полит. наук : спец. 23.00.04 – Политические проблемы международных отношений и глобального развития. М., 2008.
2. Аникин Л. Политика модернизации и информационное общество: социокультурный аспект // Власть. 2012. № 6. С. 94-98.,



## **ФІЛОСОФІЯ СЛОВА КИЄВОРУСЬКОГО КНИЖНИЦТВА: МОТИВИ, ОБРАЗИ, ІДЕЇ**

Історико-філософське дослідження філософської думки Київської Русі дає змогу глибше осягнути її ідейну та духовну невиснажуваність, оскільки донині ми говоримо про неї як феномен, що потребує уваги науковців. Нез'ясованими на сьогодні залишаються проблеми, пов'язані з особливою місією Слова в українській інтелектуальній традиції та його ролі у виникненні найперших паростків української державності. У Київській Русі Слово було знаряддям формування культурної та релігійної ідентичності, а писемність осмислювалась як сакральне ремесло.

Філософія Слова києворуського книжництва ставала об'єктом дослідження у працях С. Бондаря, В. Горського, М. Ільїна, В. Колесова, Ю. Степанова, О. Хархордіна, А. Юганова, Ф. Дворніка, О. Замалєєва, В. Дмитриченка, М. Козлова, Г. Федотова, І. Шевченка та ін.

В. Горський переконливо доводить, що саме культура Київської Русі була тим природним ґрунтом, на якому зростала українська філософська традиція [1, с. 68]. Відстежуючи семантику давньоруського сприйняття слів «філософ» та «філософія», він робить висновок про те, що ці терміни, які народилися в античній культурі, не обмежувались для давньоруської свідомості лише ототожненням з «еллінською мудрістю», а формували ширше розуміння філософії як любомудрія. Як пише Світлана Гуменюк, «нині безумовним є те, що духовна спадщина Київської Русі є стрижнем історико-культурологічних та історико-філософських розвідок, центром яких стає духовний вимір вітчизняної культури. Беззаперечний авторитет книжних повчань та православного церковного передання, шанобливе ставлення до Слова, – усе це позначилось на



повноті української, російської та білоруської культур. Наскрізними у духовному просторі Київської Русі є такі визначальні риси києворуського книжництва, як пріоритет святоотцівського та церковного передання, сприйняття філософії не як абстрактного теоретизування, а як практичної моралі, ідея особистісного начала, феномен Чуда, ідеал святості та проблема смиренномудрія» [2] Дослідження цих проблем, на думку дослідниці, дає змогу істотніше сприйняти глибину філософських повчань києворуських книжників.

Як розуміли Слово давні українці, яке воно мало значення та інтерпретацію в дохристиянській Україні співвідносно до світової філософської думки? Відомо, що в Стародавній Греції, філософська думка якої вже тоді побутувала у Давній Україні, існував культ слова. Його вага привела до розквіту полісного життя, становлення і розвитку античної демократії. Французький дослідник давньогрецької культури Жан-П'єр Вернан зазначав, що при афінській демократії «слово» стає головним політичним інструментом, ключем до впливу в державі, засобом управління і панування над людьми. Греки сакралізують владу слова: сила переконання (peitho) дійсно перетворюється на формули деяких релігійних обрядів або висловлювань царя, що проголошує право чи закон. Слово прирівнюється до Божества і в християнській філософії. Євангеліє від Івана розпочинається словами: «Споконвіку було Слово і з Богом було Слово і Слово було Бог. З Богом воно було споконвіку. Ним постало все, і ніщо, що постало, не постало без нього. У ньому було життя, і життя було світло людей» (Іоан. 1: 1-4). Отже, коли мова йде про «Слово про Ігорів похід», слово можна безперечно вважати важливим інструментом, вагомим засобом впливу на свідомість давніх українців. Воно ставило собі за мету відродити давню славу своїх предків, згуртувати і об'єднати країну перед загрозою нападів зовнішніх ворогів. Давні українці добре відчували силу і вагу слова, особливо усного і, особливо, пісенного. Уже зазначалось, що «Слово про Ігорів похід» було не тільки записане, але й, очевидно, мовлене, краще сказати співане. Його слухали так само, як пізніше





пісні і думи українських кобзарів, тих колишніх порубаних і осліплених козаків, котрі, не будучи в змозі взяти в руки шаблю, воювали далі словом і співом. В українській літературі можна знайти багато прикладів, у яких слово розуміється як Божий дар. Його відчуття і переживання мають велику силу і вплив на людські емоції і розум. Так, Т.Г. Шевченко пише: «Ну щоб здавалося слова, Слова та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, Як їх почує!»

«Слово про закон і благодать» Іларіона за своєю формою – це пристрасна проповідь, це звертання переконаного проповідника до тих, що моляться, які якби об'єднуються в єдине ціле. Проповідь ця призначалася для проголошення в Софійському соборі. У самому тексті «Слово» говориться про те, що Іларіона слухали князь Ярослав Мудрий і його дружина. Рух історії відтворюється в «Слові про закон і благодать» у вигляді картини переможної боротьби світла розуму над темрявою невігластва. Навіть саме введення християнства на Русі тлумачиться Іларіоном значною мірою як акт інтелектуальний, в результаті якого народ було приведено «у розуміння істини», в ньому засяяло «світло розуму». Невипадково образ Руської Землі змальовується у «Слові про Закон і Благодать» у вигляді найвищого ідеального суспільства.

Велич князя Володимира, що ввів християнство на Русі, на думку Іларіона, передусім полягає в тому, що розум його «вищий розуму земних мудреців». Володимир, роз'яснює «Слово», велич Бога «тільки від благого розуміння і від розуму гострого утямив». «Твір Іларіона, — говорить В. Горський, — по суті перша пам'ятка давньокиївської культури (яка дійшла до наших днів), що стверджує ідею єдності і величі «землі Руської», «що знана і чувана є в усіх чотирьох кінцях землі». Ніби оглядаючи з височини єдиним зором всю «землю Руську», Іларіон прагне вписати її в загальний контекст всесвітньо-історичного поступу» [1].

В умовах наростання роздробленості Русі і зовнішньої небезпеки наприкінці XII — початку XIII ст. пристрасно пролунало «Слово» і «Моління» Данила Заточника, який закликає князя до зваженої політики, захисту слабких і знедолених, нагадує про те, що народ — джерело князівського багатства і





могутності, сміливо проголошує абсолютний пріоритет розуму над фізичною силою, знання над хоробрістю, мудрості над войовничістю, він звеличує духовність, стверджує самоцінність мислячої людини: «Я, княже, ні за море не ходив, ні від філософів не навчався, та був як бджола — припадав до різних квітів, збираючи мед у щільники. Тож і я по книгах багатьох збирав солодощі словесні й розум. І зібрав їх, наче у міх води морські» [4].

### Література

1. Горський В. Біля джерел: нариси з історії філософ. культури України / Вілен Горський. – К. : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2006. – 262 с
2. Гуменюк С.М. Ідеал смиренномудрія як інтенція киеворуської культури // Філософські ідеї в культурі Київської Русі: збірник наукових праць. – Київ, 2013. – Вип. 5. – С.165-178.
3. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать // Історія філософії України: Хрестоматія. — К., 1993.
4. Слово Данила Заточника, еже написа своєму князю Ярославу Володимировичю, за вид.: Моление Даниила Заточника / Памятники литературы Древней Руси. XII век. — М., 1980. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr33.htm>
5. Поучение Мономаха [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.monomah.vladimir.ru/pouchenie.htm>.



*Катерина Сидорчук,  
студентка I курсу  
Рівненського інституту  
Київського університету права  
НАН України*

## **ГЕНЕЗА РЕНЕСАНСНОГО АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ: ВАРЛААМ КАЛАБРІЙСЬКИЙ**

Феномен людини сьогодні є однією із фундаментальних проблем філософії. Кантівське запитання «що є людина?» нині затримує глибинні основи філософського пошуку. Людина стає центральною проблемою сучасного антропологічного пізнання, у проблемному полі якого категорії людського буття, його сутність, принципи типології людини, форми її самовизначення тощо. У парадигмі антропоцентризму людина постає певним мікрокосмом, залишаючись водночас центром культурного та природного буття. Саме у людині і через людину існує та функціонує культура. У класичному вимірі антропоцентризм – це концепція, згідно з якою людина є центром і метою філософського пошуку, який стверджує винятковість людини як найвищої цінності. Антропоцентризм не випадково стає осердям Ренесансу і прокреслює нову магістраль європейської історії, її специфічного спрямування та зосередження, що дозволяє дослідникам трактувати її як поворотний момент у розвитку Європи.

Антропоцентризм виходить за межі своєї класичної інтерпретації, репрезентованої епохою Відродження. У XVIII-на поч. XXI століть формується нова «посткласична парадигма» антропоцентризму, що є свідченням актуальності означеної проблеми. У різних варіантах вона розгортається у працях представників філософської антропології – М. Шелера, Г. Плеснера, А. Гелена, Е. Ротхакера, Х.-Е. Генгстенберга, які переконують нас у тому, що саме людина і вся її повнота буття мають бути єдиним предметом філософського пошуку. Важливе місце відводили людині Б.П. Вишеславцев, С.Б. Кримський,



В.І. Іванов, П.С. Гуревич, М.К. Мамардашвілі, Ю.А. Жданов, П.П. Гайдено, В.С. Степін, Н.А. Мальцев, С.А. Смирнов.

Нині існує потреба з'ясувати генезу європейського антропоцентризму, оскільки саме вона дасть змогу виявити його природу та інтенції розвитку. У цьому плані важливо підкреслити, що біля витоків європейського антропоцентризму та гуманізму стояли Франческо Петрарка та Боккаччо, приватним учителем яких був Варлаам Калабрійський, котрий разом із Григорієм Акіндіном вступив у суперечку з ісихастом Григорієм Паламою. Згодом увесь західноєвропейський Ренесанс в особі Варлаама і Акіндіна був підданий анафемі, що свідчить про безкомпромісність цієї боротьби.

Варлаам Калабрійський, відомий вчений, та філософ-гуманіст епохи Ренесансу, ті гуманістичні кола до яких він належав, намагалися звільнитися від інтелектуальної дисципліни минулої епохи. Досить цінне дослідження філософського коріння позиції і вчення Варлаама проводить І.Мейєндорф «Вільгельм Оккам в XIV ст. був зобов'язаний своїм успіхом на Заході палкому бажанню пізньосередньовічного гуманізму за звільнення людської думки від середньовічних авторитетів, того звільнення, яке привело до протестантської реформації. Невідомо, чи був Варлаам безпосередньо знайомий з філософією номіналізму Оккама; у всякому випадку, в перших же своїх трактатах проти латинського богослів'я, яке ототожнювалось ним з “Фомою”, він, слідуючи саме номіналізму, відкидає латинське домагання на “богопізнання” і “докази” походження Святого Духа від Сина. До східного богослів'я його привів як раз його “апофатизм”, постійне ствердження непізнаваності Бога. Невипадково тому він з таким завзяттям почав коментувати Діонісія Ареопагіта, східного вчителя апофатичного богослів'я, авторитет якого і на Заході був широко визнаний.

Західноєвропейські гуманісти плекали ренесансний ідеал людини, вони вознесли її на небувалу висоту гордині, а Бога перетворили у чисту абстрактну ідею. Ідеал Відродження – людина, що прагне дорівнятися до Бога і посягає на його велич та могутність. Звідси – ренесансний титанізм, що постає



модифікованою формою антропоцентризму, який в епоху пізнього Ренесансу позначений мотивом падіння людини. Цей мотив найбільшою мірою озвучений у творах Альбрехта Дюрера (гравюра «Меланхолія») та Пітера Брейгеля (Падіння Ікара). А далі ми чуємо карнавальний регіт Рабле і їдкий сарказм Дж.Свіфта, тонку іронію Еразма Роттердамського і раціоналістично строгу сатиру Мольєра, гнівний гротеск Гойї і скептичну іронію Франса, інтелектуальну іронію Бернарда Шоу та інші види антропоцентричної метафорики, що переступила межі Ренесансу у новому образі.

Ще одним інструментом її творення стає романтична іронія, яку Гегель ототожнює із зловісним сміхом Мефістофеля. Шлях до фаустівської людини прокладає Гете. Завдяки йому фаустівська людина стала символом європейської культури. Посткласична парадигма європейського антропоцентризму формується в умовах світоглядного плюралізму, що певною мірою нівелює проблематику людини. У Ж. Батая людина набуває досвіду трансгресії, у Ж. Бодрійєра вона стає не більше, ніж симулякром, а у М. Фуко – тільки написом на піску, на якому вітер зітре навіть назву людини.

Важливо підкреслити парадигмальну відмінність української антропоцентричної домінанти від її європейського взірця. В українському філософському дискурсі вона співвіднесена із кордоцентричною настановою: серце є скарбницею духовних надбань людини, крізь нього пролягають шляхи усіх її трансформацій, воно постає незмінним місцем зустрічі людини із її Творцем. Центрована поняттям серця, українська антропологічна парадигма тяжіє до ісихазму.

Нині формується новий тип реальності, що потребує уточнення антропологічних координат.

#### Література

1. Баткин Л. М. Итальянские гуманисты: стиль жизни и стиль мышления. М.: Наука, 1978. Изд. на ит. яз. 1990.
2. Володимир Литвинов. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV- початку XVII століття.



3. Красиков С. В., Варлаам Калабрийский. Православная энциклопедия. — М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2003. — ISBN 5-89572-010-2.

4. Філософія: Навчальний посібник / В. А. Буслинський, П. І. Скрипка, В. Ю. Алексєєв, Л. М. Кусок, Тема 2. Історичний розвиток світової філософії, 2.3. Філософія епохи Відродження (XV–XIII ст.)

5. Бібліографія на тему гуманізму в Україні на 1650 назв з книги Володимира Литвинова «Ренесансний гуманізм в Україні».

6. Красиков С. В., Варлаам Калабрийский. Православная энциклопедия. — М. : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2003. — Т. VI. — С. 626-631. — ISBN 5-89572-010-2.





**Тетяна Лебедь,**

студентка I курсу

Рівненського інституту

Київського університету права

НАН України

## **ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕЙ ІСИХАЗМУ В ДУХОВНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ**

В історії духовної культури України релігійно-містична практика ісихазму займає особливе місце. Ісихазм (від грец. спокій, тиша) – це містична, аскетична течія східного християнства, про яку часом говорять, що вона становить один з полюсів православ'я; інший полюс — це вчення про «симфонію». Відома ще з часів Отців Церкви, проте канонічною визнана лише в 14 сторіччі завдяки зусиллям св. Григорія Палами. Суттю цієї доктрини є обоження людини — її повне єднання з Богом ще під час земного життя – аж до реальної трансформації – бути «богом за благодаттю, а не за сутністю». Засобом, що дозволяв досягнути такого стану, визнавалась умна молитва або ж Ісусова молитва «Господи Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мене грішного», яка ставала знаряддям об'єднання у синергії всіх його інтенцій-енергій, повним преображенням його суті. Така молитва очищає розум і серце та готує (але не приводить сама собою) подвижника до богоспоглядання. Зрозуміло, не йдеться про буквальне, фізичне споглядання, а про духовне, «внутрішнє» споглядання. Як писав св. Іоан Синаїт у Ліствиці: «Ісихастом є той, хто намагається вмістити у своєму тілі безтілесне». Ключовою є цитата зі Святого Письма: «Боже Царство всередині вас» (Лк. 17:21).

Підкреслимо, що поняття ісихазм позначає не тільки специфічний спосіб існування монашества, що виникає в кінці III – на поч. IV століття у Єгипті, Палестині та Малій Азії і полягає у повній ізоляції від світу задля творення Ісусової молитви. Це не тільки спокій і мовчання і тим паче не тільки система богословських понять, з допомогою якої стверджується можливість єднання з Богом. Це щонайбільшою мірою особисте божественне



самоодкровення, що дістало свій вияв у паламізмі, богословсько-релігійній течії, яка виникає у XIV столітті як результат полеміки Григорія Палами з Варлаамом, Акіндіном та іншими релігійними опонентами.

Багато сучасних філософів і мислителів минулого вважають, що релігійний містицизм є витокom і базою розвитку не лише філософії і науки, але ключовим чинником ціннісних і цільових трансформацій культури. Невипадково сучасні дослідники (С.Хоружий, О.Пліхтяк, Л.Теліженко, Б.Кадомцев, С.Курдюмов, І.Пригожин, Я.Любивий, Ю.Завгородній, Л.Конотоп), опираючись на досить-таки потужну аналітичну площину (О.Лосєв, П.Флоренський, В.Лосський, І.Мейєндорф, Г.Острогорський, Ф.Успенський, тощо) дедалі частіше апелюють до площини ісихазму з його невичерпним потенціалом преображення та обоження людини.

Аналізуючи історію містицизму і сучасні дослідження, присвячені цьому питанню, академік Г. А. Хлебніков констатує, що «сучасна західна людина, навіть свідомо іррелігійна, не лише несе в собі, але і виражає несвідомим, пригніченим, сублімованим і непрямим чином ревіталізовані міфічні і символічні структури архаїчного, що дає можливість зрозуміти деякий важливий сучасний модус людського існування» [3, с. 70-71]. Містичні практики репрезентують глибинні основи культури, релігії, філософії і науки, їх дослідження дозволяє виявити базові мотиви і ціннісні орієнтири розвитку різних сфер буття людини. Одним із звинувачень на адресу ісихастів з боку Варлаама Калабрійського було якраз звернення до символіки світла як Божого світла у своїй душі. Варлаам стверджував, що згідно з церковним вченням, Бог недосяжний і недоступний людським чуттям, а тому, якщо визнати Фаворське Світло не сутністю, а енергією, то виявиться, що Бог подільний.

Щоб захистити істину, Григорій Палама разом із афонськими подвижниками уклали «Святогорський томос», що являв собою спростування єресі Варлаама, в результаті чого Варлаам затребував відкритого церковного суду. У травні 1341 року у храмі Святої Софії відбувся Константинопольський собор, на якому єресь Варлаама була засуджена. Собор захистив положення





Григорія Палами про те, що Світло Фаворське не є ані сутність Бога, ані тварна речовина, а прісносуцна енергія Божественної сутності, відмінна від самої сутності, але невіддільна від неї, що у своїх енергіях Бог являє себе не тільки окремій людині, а й усьому світові. І хоча ці енергії є сотвореними і сприймаються чуттєво, у них присутній сам Бог, котрий сходить до людини як свого творіння, в результаті чого людина повністю преображається. Не випадково Д.І. Макаров у праці «Антропология і космологія св. Григорія Палами» [1, с.471] пише про те, що Святий внутрішня молитва будить це світло. На це звинувачення Палама відповідає наступним чином: "Людина виходить з молитви ніби запаленою» [2, с. 117].

Прикметно, що паламізм виступив каталізатором культурного піднесення у Візантії у XIV столітті. Так. Д.І. Макаров у праці «Антропология і космологія св. Григорія Палами» [1, с. 471.] пише про те, що Святий Григорій, говорячи про умну молитву, вказує на дію особливої благодаті і «те преображення і прагнення до божественного світла, яке він проповідував, є преображенням цілісним і всеохопним – не тільки душі, але й тіла, не тільки преображенням окремої особистості, а й у перспективі – просвітленням соціального, політичного, державного цілого». А тому особисте преображення людини здатне ініціювати преображення інших людей і навіть усього світу.

У духовній культурі України паламізм проявляє себе у творчості острозьких книжників, що дослідила у своїх працях С. Гуменюк, а також у працях Петра Могили та філософів Київської академічної школи XIX ст.

Проблема освоєння цього досвіду надзвичайно важлива, оскільки несе у собі відбиток змагань за людину.

### Література

1. Макаров Д.І. «Антропология і космологія св. Григорія Палами» СПб, 2003
2. Палама Г. Триады в защиту священно-безмолвствующих / пер., послесл. и ком. В. Вениаминова. М.: Канон, 1995. 384 с
3. Хлебников Г. А. Философская мистика и гностицизм: история и современность: аналит. обзор. М., 2009. 148 с



*Анна Іванова,  
студентка I курсу  
Рівненського інституту  
Київського університету права  
НАН України*

## **ПАІСІЙ ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ В ІСТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ**

Справжнє відродження України можливе лише через повернення до власної духовної спадщини, у якій чільне місце належить аскету-подвижнику, вчителю благочестя Паїсію Величковському, який привніс частку української культури на грецький Афон, у Молдову та Валахію і зумів у цих краях створити прецедент присутності українства, запровадити новоцерковнослов'янську мову та богослужбову практику та виховати цілу плеяду подвижників, гідних наступників своєї справи. Почерпнуті із писань святих отців знання та власний духовний досвід сприяли становленню його як аскета та практика ісихазму, мудрого керівника монастирської громади.

Значну частину свого життя Паїсій Величковський віддав переписуванню, перекладу і складанню нових творів. Він перекладав твори отців церкви, які ще були не перекладені, з грецької на новоцерковнослов'янську мову. З перекладної літератури П. Величковського до нашого часу дійшло близько 300 рукописних перекладів та виправлень. Багата духовна спадщина Паїсія Величковського зумовила значний інтерес до його постаті як церковних, так і світських дослідників.

Дослідженню життя та спадщини Паїсія Величковського присвячено праці С. Четверикова, А.-Е. Тахіаоса, С. Шумила, Є. Владимірова та ін. У бібліографічному списку про старця Паїсія Величковського, складеному професором А.-Е. Тахіаосом у 1993 р., налічується 166 книг і публікацій з означеної проблематики. Нещодавно вийшла книга про невідомі листи кошового отамана Війська Запорозького Петра Калнишевського і святого Паїсія Величковського, автором якої є Сергій Шумило. Зокрема, опубліковано



шість маловідомих листів прп. Паїсія. Також в книзі представлені рідкісні документальні свідчення з архівів України та Афона, що підтверджують факти настоятельства прп. Паїсія Величковського в Афонському монастирі Сімонопетра і обителі св. Костянтина.

Паїсій Величковський народився 21 грудня 1722 р. у Полтаві і походив із старовинної благочестивої і шанованої духовної родини. Батьки майбутнього старця були люди освічені й талановиті. Важливу роль у вихованні Петра зіграла матір, оскільки батько помер, коли Паїсію було чотири роки. Вже з дитинства він читає Біблію та твори святих отців. У віці 13 років вступив до Київського Братського училища, яке було початковим етапом Київської Академії, де провчився три роки. У навчанні мав значні успіхи, однак вважав, що у шкільній програмі занадто багато уваги приділяється античним язичницьким авторам, і необґрунтовано мало — писанням святих отців. Йому виповнилося 24 роки, коли разом з ієромонахом Трифоном відправився на Афон. Тут він провів 17 років. Це були роки духовного зростання і вибору подальшого шляху. На Афоні почала своє існування громада Паїсія, склалися основні принципи монастирського життя, які пізніше будуть впроваджені у створених ним монастирях.

Українське козацтво підтримувало тісні зв'язки з Афоном, звідти запрошували досвідчених наставників і старців, робилися щедрі пожертви на монастирі Афона, звершувалося паломництво (проща), а нерідко і самі козаки приймали на Афоні чернечий постриг і звершували подвиг в монастирях Святої Гори.

Треба особливо підкреслити, що наша тисячолітня духовна культура, традиція з часів хрещення Київської Русі, від преподобного Антонія Печерського і далі, формувалася значною мірою під впливом спадщини Афону як світового центру східного християнського аскетизму, чернецтва і містичної традиції. Важлими для нас є згадки про заснування запорожцями власного козацького скиту на Афоні, який вони назвали досить нетипово для Афону і Греції — «Чорний Вир». У 2015 році була здійснена невелика наукова експедиція на Афон, під час якої знайдено старовинний козацький скит. Самі



козаки називали свою обитель на Святій Горі «Духовним Запорожжям». Засновником скиту «Чорний Вир» був колишній бунчуковий Григорій Голубенко, який прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі та подався на Афон, де 1747 р. і заснував за допомогою запорожців «Чорний Вир». Цікаво, що згідно з архівними документами старець ієросхимонах Григорій (Голубенко) підбирав собі послушників для Афону теж на Запорозькій Січі. Як ми знаємо, ті козаки, що жили на Січі, ніколи не одружувалися, а на самій Січі, як і на Афоні, було заборонено перебувати жінкам. Запорожці вважали себе «лицарями Пречистої», а Божу Матір — покровителькою Січі. Так само і на Афоні ігуменею Святої Гори була Божа Матір. Афонські старці дуже впливали на воцерковлення і формування духовних традицій запорозького козацтва, через козацькі Трахтемирівський, Пустельно-Самарський та інші монастирі. Відомо, що окремі козаки здійснювали прощі на Афон, де намагалися подалі від військових буднів духовно підкріпитися. Саме таких, схильних до благочестя козаків, і підшукував собі для «Чорного Виру» афонський старець Григорій. Окрім ченців із Січі, туди приїздило чимало козаків, які хотіли побути на послуху, не приймаючи чернецтва. Відбувши спокуту чи послух, вони знову верталися на Січ.

Ктитором, тобто меценатом афонського скиту «Чорний Вир», а також Свято-Іллінського скиту, монастиря Сімонопетра на Афоні і монастиря Драгомірна в Румунії, інших обителей і храмів був останній кошовий Запорозької Січі Петро Калнишевський. Передавав він щедрі пожертви і до Гробу Господнього в Єрусалимі.

Нині найбільший інтерес викликає листування Паїсія Величковського з Петром Калнишевським. Фактично невідоме для наукової спільноти, воно є цінним джерелом, що суттєво доповнює відомості як про самого Паїсія, так і про останнього ватажка Запорозької Січі. Багато років праведний Петро Калнишевський спілкувався з преподобним Паїсієм Величковського, активно допомагав матеріально афонському братству старця Паїсія на Святій Горі.



Збережені листи преподобного Паїсія до праведного Петра Калнишевського доносять свідоцтва про чесноти Калнишевського, підтримку і повчання преподобного «христолюбивому війнству».

Крім того, опубліковані листи відкривають маловідомі факти взаємовідносин між цими двома праведниками. По суті, ці документи-свідчення спілкування двох подвижників і святих. Як відомо, Петро Калнишевський своє життя закінчив послушником у Соловецькому монастирі на 113 році життя, до цього пробувши близько 25 років в підземному висновку-затворі. Тому згадані документи можуть служити важливим доповненням до життєпису не тільки прп. Паїсія, а й святого праведного Петра Калнишевського, рішення про канонізацію якого прийнято Священним Синодом Української Православної Церкви минулого року (пам'ять 31 Жовтня / 13 листопада).

Шанування як святого останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського пророчо передбачав преподобний Паїсій Величковський. «В архівах було знайдено лист преподобного Паїсія Величковського до Петра Калнишевського. У 1772-му році, тобто за кілька років до арешту Калнишевського, старець Паїсій передбачав ватажку запорізьких козаків вінець небесний. Зокрема, дослідник Сергій Шумило знайшов і видав листування двох українських святих, в якій старець Паїсій Величковський, звертаючись до Петра Калнишевського казав: «Созидает Вам Христос храмину нерукотворену вечну на небесех, за украшение обителей украсит душу Вашу венцем неувядающим, за приодеянии нагих удов Христовых одет душа Вашу нетления одеждою и сподобит в Небесном Своем чертозе вечно наслаждаться божественныя своя славы». Цей фрагмент пояснює причини смиренної поведінки Калнишевського при арешті, під час 25-річного ув'язнення і після звільнення. Шість маловідомих листів прп. Паїсія Величковського до кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського опубліковані у недавній книзі Сергія Шумило «Преподобний Паїсій Величковський і Запорізька Січ». За словами Сергія Шумило, з листів відомо, що останній ватажок запорізьких козаків надавав матеріальну допомогу



афонському братству старця Паїсія на Святій Горі Афон і в Молдовалахії. Передавав він щедрі пожертви і до храму Гробу Господега в Єрусалим. Як повідомлялося, канонізація у лику місцевошанованих святих останнього кошового отамана Запорізької Січі святого праведного Петра Калнишевського відбулася 13 листопада 2015 року. Рішення про канонізацію було прийнято Священним Синодом Української Православної Церкви 23 грудня 2014 року.

Нині постать Паїсія Величковського викликає значний інтерес української історіографії та культурології, що засвідчує перспективу подальших досліджень та розлогої рефлексії.



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



## РОЗДІЛ 2

### Комунікативні стратегії сучасної лінгвістичної науки

*Лев Мінкін*

*доктор філологічних наук, професор,  
професор кафедри романської філології*

*Харківського національного педагогічного університету  
імені Г.С. Сковороди*

*Сніжана Лембік*

*кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри романської філології*

*Харківського національного педагогічного університету  
імені Г.С.Сковороди*

#### **ТЕРМІНИ СИСТЕМИ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП КОМУНІКАЦІЇ**

Виникнення та розвиток будь-якої галузевої термінології при наявності загальних закономірностей має свою певну специфіку. Французька термінологія сфери освіти є дуже цікавим об'єктом лінгвістичного дослідження, оскільки їй не приділяється достатньо уваги ані французькими науковцями, ані науковцями інших країн, у той час як освіта перебуває у безпосередньому контакті з суспільством і багато людей (французів, а тим більш іноземців) стикаються з труднощами при використанні та розумінні відповідних термінів та мають потребу у їхньому роз'ясненні. Постійні зміни складу термінології освіти на усіх етапах її розвитку, а також наявність специфічних властивостей адміністративно-освітніх термінів створюють широке поле для досліджень.

Як і усі інші великі організації, французька система освіти розробила свій власний словник, здатний дезорієнтувати непосвячену особу. Дослідники навіть кажуть про певний жаргон сфери національної освіти [1]. З точки зору





Е.Д. Хірша, педагогічні працівники та адміністратори використовують у письмових документах та в усному мовленні жаргон, що є малознайомим для батьків, абітурієнтів, інших осіб, бажаючих отримати інформацію. Коли вони стикаються з цим дивним жаргоном, то нерідко утримуються ставити додаткові запитання або сперечатися з освітянами через побоювання набути репутацію недосвідчених. Коли вони все ж таки наважуються на дискусію, освітяни використовують свій жаргон проти них, тобто можуть переконати, примусити змінити точку зору, тільки тому, що співрозмовник майже нічого не розуміє [4]. І хоча Е.Д. Хірш писав про американську систему освіти, складність та незрозумілість термінології є також рисою й систем освіти інших країн, включаючи Францію.

Терміни французької системи освіти нерідко є довгими та детальними, вони містять розгорнену характеристику організацій (Conseil national de l'évaluation du système scolaire et des établissements publics), закладів (établissement public à caractère scientifique, culturel et professionnel), посад (inspecteur d'académie-directeur académique des services de l'Éducation nationale), програм (programme personnalisé de réussite éducative), проектів (parcours individuel d'information, d'orientation et de découverte du monde économique et professionnel) і т.д.

Більшість термінів мають також скорочений варіант, аббревіатуру або акронім (аббревіатура, що вимовляється, як єдине слово, та може складатися не тільки з початкових літер компонентів складного терміну). Наприклад: ONSAEE – Observatoire national de la sécurité et de l'accessibilité des établissements d'enseignement, SESSAD – service d'éducation spéciale et de soins à domicile, ESENESE – École supérieure de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche, CCPE – Commission de circonscription préélémentaire et élémentaire, ASSED – ASSistant d'ÉDucation, AFFELNET – Affectation des Élèves par le NET. Також зустрічаються змішані аббревіатури, де використовуються літери та цифри: A2RNE – accessibilité et adaptabilité des



ressources numériques pour l'Ecole, UPE2A – unité pédagogique pour élèves allophones arrivants.

Але надмірне поширення аббревіатур призводить не тільки до економії місця та часу, мінімізації мовних та мовленнєвих зусиль у спілкуванні, воно також часто є причиною невдалої комунікації. Коли реципієнту невідоме значення повного терміна, то й аббревіатура йому не допоможе. Хоча іноді буває, що людина знає саме скорочений варіант, сприймає його як самостійний термін і не в змозі розшифрувати вихідну синтагму [2, с. 122].

Варто також додати, що серед аббревіатур зустрічається певна кількість омонімів, що також не полегшує їхнього розуміння не дуже обізнаною у сфері освіти особою. Наприклад: CE – Comité d'éducation / Conseil d'école, CFES – Certificat de fin d'études secondaires / Comité français d'éducation pour la santé.

Звісно, освітяни усвідомлюють, наскільки складною є їхня мова, що інтегрує педагогічну, політичну та адміністративну лексику [5, с. 3]. Глосарії аббревіатур регулярно викладаються на офіційних сайтах (наприклад, сайт Міністерства національної освіти Франції), списки термінів у їхньому повному та скороченому варіанті публікуються в офіційних документах та друкованих виданнях. Окремі фахівці (викладачі, адміністратори, юристи) також укладають невеликі словники на своїх сторінках у соцмережах, створюють спеціальні тематичні блоги, які користуються попитом та отримують вдячність користувачів, допомагаючи зорієнтуватися [3]. Проте, зважаючи на постійне оновлення поняттєвого апарату сфери освіти у Франції, ці словники завжди є неповними і проблема дослідження освітніх термінів залишається невирішеною.

#### Література

1. Cédelle L. Vraies et fausses perles du jargon de l'éducation nationale [Електронний ресурс] / L. Cédelle. – Режим доступу: [https://www.lemonde.fr/education/article/2015/05/16/vraies-et-fausses-perles-du-jargon-de-l-education-nationale\\_4634634\\_1473685.html](https://www.lemonde.fr/education/article/2015/05/16/vraies-et-fausses-perles-du-jargon-de-l-education-nationale_4634634_1473685.html)
2. Cusin-Berche F. L'abréviation dans le discours d'entreprise : l'ésotérisme des sigles / F. Cusin-Berche // Linx, n°27, Les Français Professionnels. – 1992. – P. 121-148.



3. Delmas J. Glossaire des sigles de l'Éducation Nationale. [Електронний ресурс] / J. Delmas. – Режим доступу: [<https://blog.julienelmas.fr/?glossaire-sigles-education-nationale>].
4. Hirsch E.D. The Schools We Need & Why We Don't Have Them / E.D. Hirsch. – Doubleday, 1996. – 336 p.
5. Rey O. Pilotes et pilotage dans l'éducation [Електронний ресурс] / O. Rey // Dossier de veille de l'IFÉ, n° 128, février 2019. – Lyon : ENS de Lyon. – Режим доступу: <https://f.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/1857/files/2019/02/128-fevrier-2019.pdf>





**ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАЗА ДАНИХ IATE  
(INTER-ACTIVE TERMINOLOGY FOR EUROPE)  
І ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ  
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Термінологія як універсальний засіб для опису всіх галузей знання і діяльності людини у XXI столітті постає як міждисциплінарна галузь знань, що невпинно розвивається в теоретичному і прикладному аспектах, забезпечуючи потреби сучасної фахової комунікації.

Подальшому розвитку методологічних парадигм сучасного термінознавства, розробленню актуальних теоретико-методологічних і практичних напрямів термінології, зокрема термінографічних, присвячено численні праці українських і зарубіжних дослідників (А. Вейча, М. Дзюби, В. Іващенко, І. Кочан, Г. Піхта, К. Роше, Л. Симоненко, К. Такеучі, Р. Теммерман, П. Фабер та ін.), а також матеріали міжнародних наукових форумів (наприклад, [2; 3] та ін.). Важливим завданням термінологів і термінографів у цифрову еру є створення онлайнових багатомовних термінологічних ресурсів, насамперед термінологічних баз даних, що, у свою чергу, актуалізує проблему їх застосування, а також навчання користувачів таких систем, оскільки використання термінологічних баз даних у навчальному процесі вищої школи виступає чинником створення високотехнологічного освітнього середовища, застосування інноваційних методик викладання, сприяє формуванню у майбутніх фахівців різних галузей професійних і загальнокультурних компетентностей, передбачених сучасними освітніми стандартами і зумовлених вимогами часу.



Мета статті – схарактеризувати одну з найбільших термінологічних баз даних IATE (Inter-Active Terminology for Europe) й окреслити можливості й перспективи її використання в навчальному процесі в закладах вищої освіти України.

IATE (Inter-Active Terminology for Europe) – це найбільша відкрита термінологічна база даних Європейського Союзу, яка містить майже 8 мільйонів термінів, поданих 26 мовами.

Проект було започатковано ще в 1999 році з метою «створення веб-платформи для всіх термінологічних ресурсів ЄС, для спрощення доступу до інформації та її стандартизації» [1]. Інституції та органи ЄС використовують IATE з 2004 року для систематизації, поширення і застосування термінології.

Поточна найновіша версія IATE запрацювала 7 листопада 2018 року після повного оновлення системи за допомогою сучасних технологій, новітніх стандартів розроблення програмного забезпечення, кращих практик використання та доступності ресурсу, а також його нового вигляду. Зараз численні вдосконалення та нові функційні можливості доступні для внутрішніх користувачів та широкого загалу, а міжінституційна термінологічна база даних ЄС продовжуватиме розвиватися в найближчі місяці та роки для задоволення потреб та побажань лінгвістів ЄС та всіх користувачів IATE [1].

IATE об'єднує всі наявні термінологічні бази даних перекладацьких служб ЄС в одну загальну міжвідомчу базу даних. До IATE імпортовано бази даних TIS Ради Європейського Союзу (The Council of the European Union), Euterpe Європейського парламенту (European Parliament), Європейської комісії Eurodicautom (European Commission), CDCTERM Європейського суду аудиторів (European Court of Auditors) та Euroterms Центру перекладів для органів Європейського Союзу (Translation Centre for the Bodies of the European Union).

Партнерами цього термінологічного проекту виступають Європейська комісія, Європейський парламент, Рада Європейського Союзу, Європейський суд, Європейський суд аудиторів, Європейський соціально-економічний комітет, Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк,



Комітет регіонів та Центр перекладів для органів Європейського Союзу. Веб-сайт термінологічної бази IATE від імені партнерів проекту адмініструє Центр перекладів для органів Європейського Союзу, штаб-квартира якого знаходиться в Люксембурзі.

Інтерфейс термінологічної бази містить загальнодоступну інформацію про кількість пошукових запитів за останній тиждень з усіх країн світу (на момент нашого звернення їх було 1 101 962, тобто приблизно 6 560 кожної години), кількість термінів, записів і модифікацій, кількість нових і вилучених термінів за тиждень.

IATE – багатфункційний лінгвістичний інструмент, який виконує довідкову, систематизувальну, унормовувальну, навчальну ролі. Хоча в системі немає української мови (терміни доступні лише офіційними мовами ЄС), вона може бути корисним сучасним ресурсом, застосування якого сприятиме формуванню належного рівня термінологічної компетентності студентів як філологічних, так і нефілологічних спеціальностей закладів вищої освіти України.

По-перше, IATE є зразком найновішого багатомовного онлайн-словника, що дає змогу викладачам-лінгвістам використати його як ілюстративно-операційний ресурс для ознайомлення з особливостями перекладних лексикографічних праць такого типу. Доступність платформи (наявність у постійному відкритому доступі) також дуже важлива для формування практичних навичок майбутніх користувачів ресурсу.

По-друге, в IATE систематизовано за галузями величезний масив термінології, який є потужним інструментом опанування майбутніми фахівцями спеціальних знань зі свого чи суміжних напрямів.

По-третє, IATE – надійне джерело стандартизованої, упорядкованої, перевіреної і постійно (буквально щоденно) оновлюваної, а отже, актуальної термінології, своєрідний термінологічний еталон, який варто застосовувати для перекладу, уточнення значень спеціальних одиниць тощо.



По-четверте, IATE можна використовувати як дидактичний ресурс – модель для побудови навчальних термінологічних баз, створення глосаріїв термінів тощо.

Отже, термінологічна база IATE (Inter-Active Terminology for Europe) – це один із найпотужніших сучасних онлайнових інформаційно-практичних ресурсів, застосування якого в навчальному процесі закладів вищої освіти сприятиме оновленню арсеналу методик викладання лінгвістичних та інших дисциплін, формуванню сучасних компетентностей, необхідних майбутнім фахівцям для успішної професійної кар'єри, розвитку високотехнологічного університетського освітньо-дослідницького середовища.

### Література

1. IATE (Inter-Active Terminology for Europe) URL : <https://iate.europa.eu/home>
2. Proceedings of the International Conference “Terminology of the New Century: Theoretical and Practical Aspects” (September 15-16, 2016) / Executive editor Lesya Malevych. Rivne: NUWEE, 2016. 455 p. URL : <http://ep3.nuwm.edu.ua/4821/>.
3. Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри : збірник наукових праць / відп. ред. Л.Д. Малевич. Рівне : НУВГП, 2016. 310 с.





**Майя Дзюба,**

*кандидат філологічних наук,*

*доцент кафедри українознавства*

*Національного університету водного*

*господарства та природокористування*

## **«ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ІМЕННІ ПАМ'ЯТНИКИ»:**

### **ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ**

На сучасному етапі розвитку науки спостерігаємо кардинальне переосмислення мови як об'єкта лінгвістичних досліджень: сьогодні цікавою є не стільки мова як система, а на насамперед аналізують людину в мові і мову в людині. Тобто антропоцентризм як напрямок стає невід'ємною частиною лінгвістики. Зміна наукової парадигми в лінгвістиці вимагає нових підходів і до вивчення природи терміна, і до принципів його кодифікації.

Вважаємо, що особливо цікаво з позицій антропоцентризму дослідити епонімічні мовні знаки – терміни, до складу яких увіходять епоніми, тобто власні назви на позначення конкретних носіїв імені, від яких утворено спеціальні мовні одиниці.

Поруч із традиційними функціями, притаманних кожному терміну як лексичній одиниці (номінативною, сигніфікативною, комунікативною, прагматичною, евристичною), відзначають меморіальну функцію епонімічних термінів – здатність увічнювати імена відомих учених, які зробили значний внесок у розвиток певної галузі науки.

Так, у підручнику „Сучасна українська літературна мова” про відономастичні назви сказано так: „Серед так званих *термінологічних іменних пам'ятників* (виділення моє – М.Д.), характерних для лексичного складу української літературної мови, переважають слова іншомовного походження, що мають як конкретно предметне, так і абстрактне значення... В історії науки відомі численні приклади свідомого термінологічного використання власних іменників [3, с. 243]. До метафоричної описової конструкції *термінологічні*



*іменні пам'ятники* вдаються як в українській, так і в зарубіжній науковій та науково-популярній літературі (див., напр., [4, pp. 268-279.]).

Теоретичний аналіз природи епонімічної номінації в термінології уможлиблює виявити низку несподіваних, на перший погляд, але при ближчому розгляді – цілком логічних характеристик епонімічної термінодеривації. Перш за все, це стосується «лінгвокультурної специфіки» термінів-епонімів. Ця проблема тісно пов'язана з розглядом природи терміна в антропоцентричному контексті і є багатовимірною: ступінь лінгвокультурного маркування терміна-епоніма може бути визначений з урахуванням того кута зору, під яким розглядають епонімічний компонент. Компоненти-оніми у спеціальній мові можна трактувати як вербалізатор певного культурно значущого кванта знання.

Епонімічним компонентам-складникам термінів властива енциклопедичність. Інтелектуальний потенціал власних імен – компонентів спеціальних назв – убачаємо в їхній здатності актуалізувати історичну, соціальну, культурологічну інформацію, увиразнювати зміст поняття. Зокрема, прізвище науковця, яке є компонентом епонімічного терміна, добре знайоме фахівцям і виступає в конкретній метамові своєрідним кодом, шифром, вказівкою на час, місце чи умови наукового відкриття, тому епоніми здатні відображати специфічні риси того чи того історичного етапу розвитку науки.

Закономірно, що найважливішим для епонімічних термінів є поняттєвий компонент, енциклопедичний (екстралінгвальний) компонент у складі цих найменувань утворюють епоніми. Така формально-семантична специфіка назв з компонентами-епонімами передбачає особливий підхід до лексикографування цих термінів, що полягає насамперед у потребі подання в складі словникових статей експліцитно вираженої інформації етимологічно-історичного характеру. Відсутність подібної інформації призводить до втрати науково-пізнавальної цінності епонімічних найменувань, применшує вагу словника епонімічних термінів і мету його створення.

Дослідження вітчизняних словників з різних галузей природничих наук потверджує обґрунтованість висновків про те, що сучасна українська



термінографія не має єдиного принципу кодифікації епонімічних найменувань, як і підходу до їхнього відбору в процесі укладання термінографічних праць.

Аналіз перекладних термінологічних словників дав змогу зробити висновок: незважаючи на те, що спеціальні одиниці з компонентами-власними назвами мають виразний інтернаціональний характер, трапляються випадки, коли в різних мовах склад компонентів-власних назв епонімічного терміна може бути різний або ж епонімічному терміну відповідає описовий. Наприклад, англійському варіанту *Adams-Stokes syndrome* (зі значенням „напад раптової втрати свідомості, з судомами, блідістю, що змінюється ціанозом і порушенням дихання” (мед.)) в українській мові відповідає термін *синдром Адамса-Морганьї-Стокса*; *Aschoff's body* (мед.) – *градулема Ашшофа-Талалаєва*; *anosognosia* (мед.) – *синдром Антона-Бабінського*; *German measles* (буквально: німецький кір, мед.) – *корова краснуха* [2].

На окрему увагу заслуговує питання про потребу створення в Україні словників епонімічних термінів: на противагу зарубіжному термінографічному доробку, представленому цілою низкою таких праць з різних галузей знань, у вітчизняній термінографії спостерігаємо лише поодинокі спроби лексикографування спеціальних епонімічних найменувань на основі медичної термінології.

Актуальним видається створення словника епонімічних термінів тлумачного типу, адже до негативних характеристик цих спеціальних найменувань найперше відносять складність їхнього запам'ятовування і розшифрування значень.

Потреба наявності в словнику посилання на носія епоніма зумовлена кількома чинниками. Насамперед, через відсутність даних про носія імені епонімічні терміни втрачають свою пізнавальну цінність, перестають бути джерелом додаткової інформації для фахівців-початківців, викликають труднощі у навчальному процесі. Крім цього, без додаткової інформації у користувачів словника виникають непорозуміння у випадках епонімічної омонімії. І насамкінець, історико-етимологічні коментарі доречні саме в



термінологічному словнику як матеріал для продуманих у перспективі рішень з питань стандартизації й упорядкування певної конкретної термінології [1, 111]. З огляду на вищесказане вважаємо за доцільне обов'язкову наявність експліцитно вираженого екстралінгвального компонента етимологічного й історичного характеру, який супроводжує епонімічні терміни у спеціальних словниках. Видання такого лексикографічного ресурсу посприє актуалізації меморіальної функції епонімів у мові, проілюструє досвід застосування епонімів у спеціальному дискурсі.

Отже, епонімічний термін, крім функцій терміна як одиниці знання, виконує важливі функції як знака культури – меморіальну (увічнення імен учених, які зробили значний внесок у розвиток певної галузі науки) та ідентифікаційну (визначення належності конкретного феномена тій чи тій культурі, певній спільноті, зокрема можливе й розташування цього феномена на шкалі «свій – чужий»). Тобто епонімічні терміни – мовні знаки, у яких людина виявляється як мовна особистість, що виступає як національно-культурний прототип носія наукової думки.

### Література

1. Герд А.С. Терминологический словарь среди других типов словарей // Современная русская лексикография 1980. – Ленинград, 1981. – С.106-112.
2. Новий англо-український медичний словник: Близько 75 тисяч термінів /За ред. Ривкіна В.Л., Бенюмовича М.С. – Київ : Арій, 2007. – 784 с
3. Сучасна українська літературна мова: підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; За ред. А.П. Грищенка. – К.:Вища шк., 1993. – 366 с.
4. Rutkiewicz-Hanczewska, Małgorzata *Proper names as monuments of culture* // Acta onomastica, 55, 2016



**Леся Малевич,**

*кандидат філологічних наук, доцент,*

*завідувач кафедри українознавства*

*Національного університету водного господарства*

*та природокористування,*

**Ольга Середюк,**

*студентка 2 курсу*

*Національного університету водного господарства*

*та природокористування*

## **УКРАЇНСЬКИЙ ФІНАНСОВИЙ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС:**

### **РІЗНОВИДИ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ**

Одним із найновіших напрямів досліджень у ХХІ столітті виступає інтернет-лінгвістика, предметом якої є специфіка функціонування природної мови в інтернет-середовищі. Сьогодні дослідники констатують виникнення особливого різновиду мови, який не належить цілком ні до усної, ні до писемної – мережевої мови (netlingo, netspeak, e-language, etalk, geekspeak, weblish, written speech, language centaur), яка є засобом комунікативної взаємодії в глобальному комп'ютерному просторі Інтернету. В українському мовознавстві для називання окресленого поняття теж уживають цілу низку термінів: мережна / електронна / комп'ютерна мова, мова Інтернету, мережевий / електронний / комп'ютерний / інтернет-дискурс тощо.

Актуальність дослідження феномену інтернет-дискурсу не викликає сумнівів. Різним аспектам проблеми присвячено лінгвістичні студії Н. Берон, О. Горошко, Н. Гудзь, Г. Тімблбі, Д. Крістала, Ю. Степанова, І. Фролової, С. Херрінга та ін. Дослідницькі завдання з вивчення інтернет-комунікації розв'язують крізь призму дискурсивного підходу, методологічною основою якого є антропоцентризм [2]. Український фінансовий інтернет-дискурс поки що не був об'єктом лінгвістичного аналізу.



Мета нашої розвідки – з'ясувати специфіку українського фінансового інтернет-дискурсу як нового типу науково-професійної комунікації, схарактеризувати його різновиди й характерні ознаки.

Сфера економіки є вагомим чинником формування та розвитку світової спільноти. Глобальні процеси у світовій економіці, зміни в національній економіці впливають на життя мільйонів людей. У сучасних умовах детального аналізу потребує, зокрема, фінансово-кредитна система – сектор економіки, що є активним суб'єктом інвестиційної діяльності в державах з ринковою економікою.

Фінансовий дискурс – це різновид економічного дискурсу, який становить певну інтерактивну взаємодію учасників спілкування у сфері фінансово-кредитних відносин.

Дискурс – це «мова в мові», що існує у текстах з особливою граматиною, особливим лексиконом, особливими правилами слововживання і синтаксису, особливою семантикою. Він постає як спеціальний набір мовних засобів, що існують у певному ситуативному середовищі – так званому особливому / можливому / альтернативному світі [3]. Одним із таких особливих / альтернативних світів може бути світ глобальної мережі Інтернет.

Український фінансовий інтернет-дискурс ми розглядаємо як українськомовне мережеве спілкування у фінансовій сфері, особливий тип вербальної науково-професійної комунікації у глобальній мережі Інтернет, яка формується за допомогою електронних засобів передавання даних та гіпертекстуальних механізмів, впливає на свідомість реальних та віртуальних (уявних) адресатів задля досягнення цілей адресантів.

Учасниками фінансового інтернет-дискурсу виступають юридичні і фізичні особи: держава, державні фінансові установи (Національний банк України, Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, Державна податкова адміністрація України, Головне контрольно-ревізійне управління України, Державне казначейство України, Митна служба України, Державний пенсійний фонд України тощо), фінансові інститути (страхові компанії,





комерційні банки, недержавні пенсійні фонди, фондові біржі), науковці, фінансисти-практики, журналісти, викладачі та ін.

Фінансовий інтернет-дискурс вирізняється такими характерними рисами, як інтерактивність; відкритість (необмежене наповнення текстами, жанрами, формами, мовними одиницями тощо); гібридність (поєднує елементи наукового, публіцистичного, офіційно-ділового, розмовно-побутового та художнього стилів і реалізується в письмовій / текстовій формі, базуючись на принципах усного мовлення); континуальність (не має просторово-часових обмежень); контекстуальність, тобто зумовленість ситуацією; предметна співвіднесеність, що виявляється, зокрема, в уживанні вузькоспеціалізованої термінології (*кредит, аваль, бюджет*), стійких зворотів (*припинити фінансування, виконання місцевих бюджетів, чисті активи*), специфічних професійних виразів (*ведмеді, бики, ведмежий тренд*), аббревіатур фінансово-економічної галузі (*НБУ, ОВДП, ПДВ*), іншомовних запозичень (*овердрафт, авізо, ф'ючерс*) тощо.

Відкритість як одна з характерних рис фінансового інтернет-дискурсу зумовлює і багатовимірність його класифікацій. Послугуючись типологією дискурсу В. Карасика [1], виділяємо два основні різновиди фінансового інтернет-дискурсу – інституційний (статусно орієнтований) та персональний (особистісно орієнтований, розмовний). Основним, безперечно, виступає інституційний дискурс, оскільки спілкування у сфері фінансів відбувається в рамках статусно-рольових відносин, коли наявна «мовленнєва взаємодія представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, що реалізують свої статусно-рольові можливості у рамках складених суспільних інститутів, число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку» [1, с. 280]. Проте інтернет створює можливості для існування й персонального фінансового дискурсу (спілкування в чатах, блогах, на форумах, у соцмережах тощо).

Узявши за основу класифікацію функційних стилів літературної мови, у рамках інституційного фінансового інтернет-дискурсу можемо виділити такі





1) фінансові тексти офіційно-ділового стилю (закони, постанови уряду, контракти та фінансові угоди, представлені на офіційних веб-сайтах);

2) фінансові тексти публіцистичного стилю (інтернет-видання фінансового характеру, інформаційні звіти, коментарі провідних фінансових аналітиків, статті на веб-сайтах);

3) фінансові тексти наукового стилю (фінансові інтернет-статті наукового спрямування, відеолекції, призначені для поширення економічних знань).

Як засвідчує аналіз, український фінансовий інтернет-дискурс реалізовано в різних жанрових форматах:

–жанр загальнофінансового спрямування (загальна інформація про доходи держави та величину бюджетних видатків на офіційних урядових сайтах);

–жанр фінансової документації (договори, контракти, електронні декларації, фінансові звіти про використання коштів);

–жанр фінансової реклами (інформаційна реклама, що повідомляє про наявність нових фінансових платформ для торгівлі на біржі та пояснює механізми формування доходів держави, суб'єктів господарювання; емоційна реклама, яка формує у споживачів довіру до фінансових установ та аналітичних платформ);

–жанр ділової розмови (інтерв'ю, бесіди, дискусії, офіційні звернення щодо фінансової ситуації в країні).

Отже, український фінансовий інтернет-дискурс – це багатовимірне динамічне комунікативне явище, яке має певні мовні та соціокультурні особливості, задовольняє потреби сучасної науково-професійної комунікації й потребує подальших лінгвістичних досліджень.

### **Література**

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.



2. Малевич Л. Українська термінологія і термінографія в антропоцентричному аспекті // Проблеми української термінології : зб. наук. праць учасн. XI Міжнародної наук. конференції «Проблеми української термінології». – Львів, 2010. – С. 10–11.

3. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abuss.narod.ru/Biblio/stepanov.htm>



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



**Олексій Дацюк,**

*кандидат філологічних наук, перекладач*

*(Рівне)*

Орфографію автора збережено

22 травня 2019 р. Кабінет Міністрів України схвалив нову, п'яту за ліком редакцію «Українського правопису» — кодексу правил, що визначає способи передавання української літературної мови на письмі. Документ підготовлено Українською національною комісією з питань правопису, яка працювала впродовж 2015 - 2018 рр. (голова — член-кореспондент НАНУ С. Я. Єрмоленко). Інститут мовознавства імені Олександра Потебні Національної академії наук України опублікував повний текст нової редакції Українського правопису 24 травня 2019 р. У ньому частково враховано ті зауваги та пропозиції, що були висловлені під час громадського обговорення проєкту (серпень - вересень 2018 р.).

У передмові до нової редакції Українського правопису (далі — УП) слушно зауважено, що «правописна норма, з одного боку, ґрунтується на тісних зв'язках елементів сучасної мовної системи, що відображається на письмі, а з другого боку, — на дотриманні мовної традиції і на залежності від неї. Здебільшого традиція відображає вчорашні або позавчорашні параметри системи. Так само, як і система, традиція є закономірним регулятором мовної норми» [1, с.4]. У нашому дослідженні ми поставили собі за мету проаналізувати, як у новій редакції УП вдалося забезпечити баланс між згаданими чинниками мовної норми — сучасною системою і традицією.

Автори УП у редакції 2019 р. вибрали шлях еволюційного вдосконалення орфографічних норм, тому зміни мають фрагментарний, а отже непослідовний характер. Поза сумнівом, головним чинником вибору такого способу запровадження правописних змін були позалінгвістичні впливи, насамперед негативне ставлення більшості співвітчизників до незрозумілих їм новацій. Тому укладачі нової редакції правопису діяли досить обережно й помірковано.



За словами Богдана Ажнюка, співголови мовної комісії, «Змін небагато. Правопис має бути стабілізатором, а не збуджувачем, терапією, а не шоковою терапією. Мовна практика в нас дуже строката, хаотична навіть. Неоднаково використовують **г** в запозиченнях, в різних виданнях пишуть *кафедра* чи *катедра*. Якось це треба стабілізувати. Домовитися, щоб його всі виконували і використовували» [2].

Зміни, запропоновані в новій редакції УП (Постанова Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р.) можна умовно поділити на дві великі групи: нове написання слів (без варіантів) і варіантні доповнення до попередньої норми. Зміни в обох групах давно очікувані, хоч і не надто численні. У групі без варіантів вони переважно спрямовані на спрощення та раціональну уніфікацію орфографічних правил. Крім того, багато з них наближують вимову до присутніх рис української фонетичної системи. Це стосується написання *проєкт*, *плеєр*, *Букінгем*, *Текерей* тощо. Наприклад, частота вживання звукосполучення **оє** (*проєкт*) в українській мові набагато перевищує **ое** (останнє трапляється лише в іншомовних запозиченнях: *поет*, *Ноемі*).

Друга частина нововведень, яка допускає паралельне застосування різних варіантів написання лексем та їхніх граматичних форм, справляє суперечливе враження. З одного боку, узаконено багато раніше заборонених лексичних одиниць і граматичних форм, а отже відновлюється лексико-граматична самобутність і багатство рідної мови. З іншого, цьому не дуже сприяє часова невизначеність такого подвійного вживання.

Разом з тим автори нової редакції УП не наважилися систематизувати вживання літер **г**, **ґ**, **х** в чужомовних запозиченнях, насамперед антропонімах і топонімах, де продовжує панувати хаотично довільне написання слів, а також поширити використання буквосполучення **ія** на весь масив сучасної української лексики, у тому числі запозичення. Між тим, це одна з найнеобхідніших і найлегших для запам'ятовування змін. Примусова заміна **ія** на **іа** у таких словах як *діалог*, *фіялка*, *матеріальний* та ін. порушила у 1933 р. фонетичну систему української



мови, адже «характеристична ознака кожної фонологічної системи є взаємний стосунок фонем» [3, с.224]. Це віддалило нашу мову від найбільш споріднених з нею фонетично слов'янських мов (чеської, словацької, сербської, хорватської) та ускладнило її вивчення носіями неслов'янських мов. Детального опрацювання потребує також правопис топонімічної й антропонімічної лексики з огляду на соціально-політичну та економічну складові його застосування.

Таким чином, ортографічні зміни 2019 р. мають половинчастий характер та спонукають до розробки комплексної правописної реформи з відповідним теоретичним обґрунтуванням та заходами з її реалізації.

### Література

1. Український правопис. – К.: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, 2019.
2. Українська правда: Життя /[Інтернет-ресурс]  
[https://life.pravda.com.ua/society/2019/05/27/237017/?fbclid=IwAR3kcX-JMfdklBJZvuQYWe4XT1OqqIARhzHxVlo9CjONvaAoYU-PE8o\\_A7Q&utm\\_source=traqli&utm\\_medium=email&utm\\_campaign=135&tqid=kPuwd3A8EkgBXFkw2VfHT.8tcPeZ.bPdov1uARZa](https://life.pravda.com.ua/society/2019/05/27/237017/?fbclid=IwAR3kcX-JMfdklBJZvuQYWe4XT1OqqIARhzHxVlo9CjONvaAoYU-PE8o_A7Q&utm_source=traqli&utm_medium=email&utm_campaign=135&tqid=kPuwd3A8EkgBXFkw2VfHT.8tcPeZ.bPdov1uARZa)
3. До поняття «фонема» /Збірник Секції граматики української мови ВУАН. – Ч.1. - К., 1930.



## РОЗДІЛ 3

### Шляхи вдосконалення педагогічного процесу в сучасних закладах освіти

*Юліан Семенчук,*

*кандидат педагогічних наук, доцент*

*Центру з вивчення англійської мови, м. Тернопіль*

#### ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ОХОЧИХ СКЛАСТИ МІЖНАРОДНІ ІСПИТИ IELTS ТА B2 FIRST

Кожен фахівець, який хоче бути конкурентоспроможним на ринку праці, стикається з новим викликом процесу глобалізації, який полягає у необхідності підтвердити рівень володіння іноземною мовою. Щоб отримати міжнародний сертифікат, треба скласти відповідний іспит з іноземної мови, якою найчастіше є англійська. У великих містах України вже довгий час успішно функціонують мовні школи, у яких претенденти на міжнародний сертифікат можуть зареєструватися для підготовки і власне складання іспиту. Перед такими людьми стоїть питання, який саме тест вони бажають обрати, щоб засвідчити свій рівень володіння англійською мовою, що у свою чергу відкриває перед ними перспективи офіційного працевлаштування у закордонній компанії, навчання в коледжі чи університеті, отримання візи тощо. За даними різних освітніх сайтів, результати іспиту беруться до уваги і визнаються посольствами понад 135-ти країн світу, державними установами, міжнародними компаніями та навчальними закладами як за кордоном, так і в Україні.

Міністерство освіти і науки України дозволяє зарахувати результати міжнародних мовних іспитів для учнів 9-х та 11-х класів як оцінку державної підсумкової атестації з іноземної мови, хоча міжнародні сертифікати не враховуються як оцінка за ЗНО [4]. Студенти старших курсів ВНЗ, як свідчить практика, зацікавлені в здачі такого екзамену з тим, щоб продовжити навчання



за кордоном або вступити до магістратури в Україні, а кандидати наук, як відомо, повинні підтвердити знання англійської мови на рівні не нижче B2 для отримання вченого звання доцента. У деяких університетах навіть дипломовані викладачі англійської мови зобов'язані здати іспит CAE на рівень володіння мовою не нижче C1, щоб з ними продовжили контракт на наступний рік роботи. В інших університетах викладачі, які пред'являють адміністрації сертифікат з рівнем володіння англійською мовою не нижче B2, отримують надбавку до 50 відсотків від свого посадового окладу. Таким чином, учні та студенти, науковці й спеціалісти різних галузей вмотивовані скласти іспит на міжнародний сертифікат, що надає їм можливість працевлаштування та навчання, зараховується як підвищення їхньої кваліфікації і сприяє матеріальному добробуту. Відтак виникає необхідність організації якісної підготовки потенційних екзаменованих до успішного виконання тестових завдань та здачі іспиту, щоб не лише отримати міжнародний сертифікат, а й не втратити даремно немалі кошти за сам екзамен.

Проблема підготовки до іспиту та його складання неодноразово висвітлюється в науково-педагогічній літературі та дискутується в пресі. Наприклад, дослідники Ф.В. Форостюк та Н.В. Шерстюк аналізують структуру іспиту B2 First, який раніше мав назву FCE, і детально розглядають його першу частину «Читання та використання мови». Вони зазначають, що «під час підготовки треба приділяти досить уваги детальному ознайомленню студентів зі складовими частинами тесту, типами завдань і тому, які вміння та навички в них тестуються, загальній кількості часу та кількості часу, яку можна відвести на виконання кожного завдання, а також із правилами оформлення відповідей на бланку у разі складання паперової версії екзамену» [3, с. 154]. Т.В. Кравчина у своїй праці ставить за мету розглянути стандарти, згідно з якими розроблені міжнародні іспити з англійської мови; надати найбільш повну їх класифікацію та проаналізувати структуру, специфіку та рівень складності й інші особливості; розглянути доцільність складання кожного з них [1, с. 406]. С.В.





Сорочинська підкреслює, що «міжнародний сертифікат з англійської мови відкриває багато академічних і професійних можливостей» і вважає, що найпопулярнішими в Україні є сертифікати Cambridge ESOL (KET, PET, FCE, CAE, CPE) та Pearson Test of English (PTE General) [2, с. 9]. Авторка статті дає стислу характеристику зазначеним вище тестам, коротко описує їх особливості.

Отже, претенденту на сертифікат необхідно визначитись, який саме іспит скласти, яку мету потрібно досягти: для навчання чи працевлаштування за кордоном, для еміграції, для саморозвитку чи кар'єрного росту. Найчастіше, як свідчить наш досвід, кандидатам на отримання сертифікату доводиться обирати між іспитами IELTS і B2 First, тому ми зупинимося на відмінностях між ними, охарактеризуємо переваги кожного із вказаних вище екзаменів. Це дозволить зрозуміти, які виклики стоять перед охочими скласти іспит і як необхідно належним чином до нього підготуватися.

Насамперед зазначимо, що екзамен IELTS має два модулі: загальний, який підходить для отримання еміграційної чи робочої візи, та академічний, щоб вступити до закордонного університету на навчання або працювати у науковій сфері діяльності. Термін дії сертифіката один рік, якщо модуль загальний, і два роки, якщо модуль академічний. Ці модулі складаються із чотирьох частин і відрізняються тим, що мають різні завдання для перевірки читання та письма, тоді як завдання на слухання і говоріння однакові для обох модулів. Іспит має шкалу оцінювання від нуля, коли екзаменованій не намагався скласти тест, і до дев'яти пунктів, якщо було досягнуто рівня експерта. Критеріями оцінювання усного мовлення є плавність і зв'язність мовлення, обсяг лексичного наповнення, граматична правильність, вимова. Критеріями для оцінки писемного мовлення є досягнення у виконанні поставленого завдання, узгодженість та зв'язність тексту, діапазон лексики та граматична точність.

Іспит може здаватися в один день, коли перевіряються всі його чотири частини, або тест із говоріння може проводитися в інший час. Тривалість кожної частини іспиту різна:



А) для слухання виділяється 30 хвилин, протягом яких необхідно виконати чотири завдання по 10 питань у кожному, і ще дається 10 хвилин для переносу інформації у листок для відповідей. Текст для аудіювання записаний носіями мови з різними акцентами і програватиметься лише один раз. За кожну правильну відповідь, яка має бути записана у бланку без помилки, виставляється один бал.

Б) частина читання триває 60 хвилин і охоплює три автентичні тексти обсягом до 2750 слів із 40-ка питаннями, причому додатковий час для переносу відповідей у бланк не надається. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал. Для загального модуля беруться короткі тексти типу рекламних оголошень, офіційних документів компаній, газетних статей тощо. Для академічного модуля тексти відбираються з книг, наукових журналів і висвітлюють загальні теми наукового спрямування, ілюстровані графіками, діаграмами, таблицями.

В) на етап письма виділяється 60 хвилин, протягом яких потрібно написати дві роботи. Першим завданням для загального модуля є написання приватного або офіційного листа, у якому необхідно запросити інформацію або пояснити ситуацію, а друге завдання полягає у написанні есе у відповідь на певну проблему чи точку зору. Для академічного модуля першим завданням є описати, узагальнити, порівняти чи пояснити діаграми, таблиці, карти і т.п., використавши щонайменше 150 слів. Друге завдання академічного модуля – есе – має бути обсягом принаймні 250 слів і відповідати структурі та висвітлювати поставлені питання.

Г) усна частина іспиту – говоріння – триває приблизно 14 хвилин, протягом яких насамперед проходить знайомство екзаменатора з екзаменованим, потім йде повідомлення на певну тему з допомогою і на основі опори, далі відбувається дискусія на тему попередньої розмови.

Загалом, іспит IELTS вимагає ґрунтовної підготовки для його складання, тому варто пройти навчання у досвідчених викладачів та консультантів, які самі здали екзамен і мають сертифікат, оскільки вони можуть звернути увагу на всі нюанси, дати корисні поради і застерегти від помилок.



Ще один іспит, який підтверджує володіння англійською мовою на рівні B2 (Upper Intermediate) у відповідності до загальноєвропейської системи градацій мовних рівнів (CEFR), є B2 First. Він також складається із чотирьох частин. Очевидною перевагою такого виду іспиту у разі його складання є те, що виданий за результатами екзамену сертифікат має необмежений термін дії.

На першому етапі тестування перевіряється вміння читання та знання мовного матеріалу, коли екзаменовані виконують сім видів завдань протягом 1 години 15 хвилин. Завдання мають на меті з'ясувати, наскільки грамотно претенденти на сертифікат використовують систему мови, як вони можуть продемонструвати розуміння специфічної інформації в текстах, глибину та підтекст, структуру та організацію текстового матеріалу. Важливо під час екзамену слідкувати за часом виконання завдань, щоб встигнути перенести відповіді у бланк оцінювання.

Другий етап тестування – письмо – має на меті проконтролювати вміння написання есе, що є обов'язковим завданням, та засвідчити рівень вмінь кандидатів написати один із варіантів текстів на вибір: стаття, неформальний лист або мейл, рецензія чи доповідь (звіт). Час на виконання двох завдань – 1 година 20 хвилин, обсяг письмових робіт – 140-190 слів. Критеріями оцінювання письма є змістове наповнення, досягнення комунікативних цілей, організація написаного тексту, його лінгвістична правильність.

Тестування з аудіювання триває 40 хвилин і складається з чотирьох завдань, мета яких – перевірити розуміння деталей і основного змісту прослуханого матеріалу, виявити вміння відчувати контекст і орієнтуватися в темі розмови. Тексти в аудіо запису звучать двічі, на відміну від іспиту IELTS, що є значною перевагою для тих, хто має прогалини і труднощі в аудіюванні.

Тут теж необхідно перенести відповіді у бланк, звертаючи увагу на правильність написання кожного слова, інакше відповідь не буде зарахована.

Завершальна частина іспиту – говоріння – триває 14 хвилин і складається з чотирьох етапів: коротке знайомство екзаменатора з двома (або інколи з трьома) екзаменованими, опис картинок почергово і обмін репліками,



діалогічне мовлення між партнерами на основі графічної опори, і дискусія з теми, яка пов'язана з попередньою частиною тесту. Очікується, що кандидати продемонструють вміння відповідати на питання, взаємодіяти в заданих ситуаціях, порівнювати і узагальнювати інформацію, реагувати на репліки та робити свої повідомлення. Критеріями оцінювання усної частини іспиту є граматична правильність висловлювань і ширина діапазону лексичного матеріалу, вміння користуватися засобами когезії тексту і дискурсивними маркерами, вимова, та, нарешті, здатність до взаємодії як з екзаменатором, так і з мовленнєвим партнером.

Таким чином, для складання кожного типу іспиту, для успішного і безпомилкового виконання всіх тестових завдань потрібна цілеспрямована, наполеглива та систематична підготовка. Екзамен є свого роду викликом для кожного, хто прагне отримати міжнародний сертифікат. Наявність такого документу засвідчить рівень володіння англійською мовою і відкриє нові горизонти для професійного зростання, сприятиме у питаннях отримання візи в англomовні країни і слугуватиме моральною підставою для утвердження як кваліфікованого фахівця із знанням англійської мови.

### **Література**

1. Кравчина Т.В. Класифікація міжнародних іспитів та сертифікатів з англійської мови. Молодий вчений. 2017. № 3(43). С. 405-409.
2. Сорочинська С.В. Міжнародний сертифікат – квиток у майбутнє. Формуємо освіту з кожним номером. 2016. № 3(675). С. 9-12.
3. Форостюк І.В., Шерстюк Н.В. До питання підготовки студентів і здобувачів наукового ступеня до міжнародного іспиту та ЗНО з англійської мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 38, том 2. С. 153-156.
4. Офіційний сайт МОН України. <https://mon.gov.ua/ua/news/yaki-rezultati-mizhnarodnih-movnih-ispitiv-mozhna-zarahuvati-yak-ocinku-dpa-v-9-mu-ta-11-mu-klasi-oprilyudneno-spisok> (Дата звернення: 28.10.2019).



## **МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Слово «мотивація», в загальному розумінні, визначається як сила, що стимулює людину до виконання певних дій. Насправді це слово часто використовують для опису певних видів поведінки. Студент, який наполегливо вчиться і намагається досягти вищої оцінки, може бути описаний як високомотивований, тоді як його друг може сказати, що йому важко бути мотивованим. Такі твердження означають, що мотивація має великий вплив на нашу поведінку.

Багато студентів мають низьку мотивацію до вивчення іноземної мови. Першим кроком у вирішенні проблеми мотивації є те, що викладачам потрібно оцінити роль та значення мотивації у навчанні. Є.П. Ільїн під мотивом навчальної діяльності розуміє всі чинники, які зумовлюють виявлення навчальної активності: потреби, мета, установки, почуття обов'язку, інтереси тощо [2, с. 171].

На мотивацію студентів впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори, які можуть підтримувати, посилювати чи відштовхувати поведінку. Викладач повинен активувати ці мотиваційні компоненти у студентів. Які існують способи мотивації студентів?

1. «Робота в парах» або «Робота в групах». Одним із успішних способів є мотивування студентів до роботи на занятті з використанням парної роботи або роботи в групах, тобто вивчати іноземну мову завдяки тісній співпраці та спілкуванню серед студентів. Цей тип співпраці приносить користь для всіх студентів. Насправді, вони можуть допомагати один одному, працюючи над різними видами завдань, такими як написання діалогів, інтерв'ю, малювання зображень та коментування щодо них, грати ролі тощо.



Дослідження набуття іноземної мови показали, що в учнів є відмінності в оволодінні навичками. Один студент може гарно висловлювати ідей усно, а іншому подобається участь у рольовій грі тощо. Крім того, деяким студентам здається менш напруженим опрацьовувати певні правила у групах під час гри. По суті, комунікативне навчання мови вимагає почуття спільності та заохочення, довіри та взаємної впевненості, які може надати робота в парі або групі.

2. Розміщення студентів в аудиторії. Важливим елементом під час навчання є саме розміщення студентів. Багато викладачів вже відійшли від традиційного розташування студентів за столами в ряд, зробивши «круглі столи» або вільне розташування під час опрацювання реальної ситуації, що дозволяє спілкуватися, дивлячись на співрозмовника, та реагувати на його висловлення, жести і міміку. Те, як сидять студенти в аудиторії, часто визначає динаміку уроку. Дійсно, проста зміна розміщення може привести до групової злагоженості та задоволеності студентів. І це може стати вирішальним елементом успіху чи невдачі заняття.

У будь-якому випадку, незалежно від обраної схеми розташування, також потрібно взяти до уваги наступні принципи:

а) Спробуйте і максимально збільшити візуальний контакт. Зоровий контакт — це ознака зацікавлення співрозмовником і доказ того, що мовець впевнений у власних словах. Зоровий контакт встановлюється між викладачем та студентами, а також між студентами у парі або у групі, бо якщо людина, яка говорить, не має візуального контакту з іншими, то ймовірно, що увага зменшиться;

б) Переконайтесь, що студенти сидять на зручній відстані один від одного, оскільки великі відстані між студентами, як правило, призводять до «приглушеної» атмосфери, низького темпу та менш активної участі студентів у роботі;

в) заздалегідь подумайте про те, як ви будете організовувати зміну пар або груп. Цей етап заняття може потенційно перетворитися на хаос, якщо він не є





чітко контрольованим, а студенти на певному етапі не будуть знати, що їм робити.

3. Виправлення помилок. Викладачам слід знати, коли виправляти помилки, та як це робити без будь-якої шкоди та приниження. У класі, орієнтованому на студентів, слід краще виправити помилки, які вони роблять несвідомо, також коли виникає розрив у спілкуванні або, якщо це призведе до нерозуміння висловленої ідеї.

Завжди виникає питання, чи слід виправляти помилки всіх студентів, коли вони виникають. Обґрунтована відповідь полягає в тому, що якщо зупинятися на кожній помилці, це призведе до розриву спілкування, і студенти будуть надто боятися робити помилки та неохоче брати участь у спілкуванні. Серед способів корекції є самокорекція, корекція студентами групи та корекція викладача.

4. Рольова гра. Рольова гра є одним з найбільш доступних шляхів до оволодіння знаннями, уміннями та навичками. Рольова гра мотивує розумову діяльність, оскільки студенти опиняються в ситуації, коли актуалізується необхідність щось сказати, попросити, дізнатися, довести, чимось поділитися зі співрозмовником. А.К. Демішева відмічає, що рольова гра являє собою умовне відтворення її учасниками реальної практичної діяльності людей, створює умови реального спілкування. Ефективність навчання тут обумовлена в першу чергу вибухом мотивації, підвищенням інтересу до предмета.

Практично весь навчальний час у рольовій грі відведено на розмовну практику, при цьому не лише той, хто розмовляє, але й той, хто слухає, максимально активний, так як він повинен зрозуміти й запам'ятати репліку партнера, співвіднести її із ситуацією і правильно відреагувати на репліку [1, с. 2].

Викладачам рекомендується використовувати рольову діяльність з метою мотивації своїх студентів та допомоги менш мотивованим студентам.

5. Використання автентичних матеріалів у навчанні.





Реалії, флеш-карти та ін. вважаються важливими інструментами в навчанні іноземній мові, оскільки вони грають роль фасилітатора в поповненні словникового запасу з різноманітних тем, зокрема професійних. Реалії – це автентичний матеріал, який допомагає викладачу подолати штучність у аудиторії.

#### 6. Використання аудіовізуального матеріалу.

Аудіовізуальні засоби навчання мають найбільш сильний вплив серед інших засобів навчання, оскільки забезпечують образне сприйняття матеріалу, що вивчається, та його конкретизацію у формі, що є найбільш доступною для сприйняття і запам'ятовування.

#### 7. Використання рідної мови.

Чи повинні викладачі використовувати на заняттях з іноземної мови рідну мову? Основний аргумент проти полягає в тому, що студенти стануть залежними від цього і навіть не намагатимуться зрозуміти зміст з контексту та пояснення, або висловити те, що вони хочуть сказати, в межах обмеженого володіння іноземною мовою. Але є кілька випадків, коли викладач може вдаватися до рідної мови, наприклад, коли існує розрив у спілкуванні або повне непорозуміння, оскільки це може запобігти марному витраченню часу на безрезультатні пояснення та вказівки, коли це може бути присвячено мовній практиці; для початківців, коли студенти намагаються сказати щось, але мають труднощі, вони можуть сказати це своєю мовою, а викладач переформулює це для них тощо.

Висока мотивація є ознакою ефективної діяльності. Іноземна мова не є профільною дисципліною у немовному вищому навчальному закладі, але саме мотивація може стати рушійною силою вивчення іноземної мови.

#### Література

1. Демішева А. К. Рольові ігри на уроках англійської мови. Англійська мова та Література Науково-методичний журнал. 2010. № 13. С. 2-9.
2. Ильин Е. П. Мотивы человека: теория и методы изучения. Киев: Вища школа, 2007. 292 с.



## **ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАПІВЕВРИСТИЧНИХ ТА ЕВРИСТИЧНИХ ВПРАВ НА ЧИТАННЯ**

Характерними прикладами для завдань до текстів, які читаються студентами під час проведення напівевристичних вправ, можуть бути такі: «За заголовками та підзаголовками тексту визначте, які механізми та обладнання у ньому описуються»; «Прочитайте перший абзац тексту і на його основі зробіть висновок, які питання будуть обговорюватися далі»; «Визначте речення, які несуть у собі основну інформацію в абзаці (тексті)»; «Поділіть текст на смислові частини і дайте заголовок кожній частині»: «Поясніть, якими мовними засобами автор висловлює свою точку зору на факти, що розглядаються»; «Визначте у тексті речення, що несуть у собі основне смислове навантаження, і перебудуйте їх так, щоб разом вони становили короткий і зв'язний виклад основного змісту»; «Прогляньте текст і визначте його загальну тему і теми окремих абзаців»; «Ознайомтесь з текстом, виділіть основні проблеми, що розглядаються в ньому, і вкажіть, які шляхи їх вирішення накреслено»; «Прочитайте текст і знайдіть в ньому відповіді на такі запитання ...»; «Прочитайте запропонований текст за 2 хвилини, після чого назвіть усі проблеми, що обговорюються в ньому, та сформулюйте загальний висновок, який робить автор» тощо.

Важливе місце слід також відводити завданням, пов'язаним з визначенням смислової структури тексту (тобто знаходженням частин, в яких вводиться тема, проводиться аналіз поставлених проблем, робляться висновки). Не менш важливими є й завдання, спрямовані на скорочення тексту для передачі його



основного змісту кількома реченнями, формулюванню висновків, що закладає основи вміння редагувати та реферувати.

В наведених формулюваннях завдань до комунікативних напівевристичних вправ на читання можна побачити, що, по-перше, вони вимагають інтегрованого використання сформованих у комунікативних алгоритмічних вправах автоматизмів здійснення операцій з мовним матеріалом при сприйнятті письмового мовлення. Цим самим завершується процес вироблення навичок, необхідних для розуміння мовних одиниць у процесі читання. По-друге, в обговорюваних вправах завдяки використанню запропонованих форм завдань забезпечується розвиток всього комплексу дій, які лежать в основі вміння читання. Маються на увазі дії, пов'язані з прогнозуванням змісту того, що читається, виділенням елементів тексту, узагальненням фактів, виведенням суджень на їх основі, оцінкою, інтерпретацією змісту тощо. Мовленнєві дії, що формуються, орієнтовані на різні види читання (проглядове, ознайомлююче, вивчаюче, пошукове) і розвиток його темпу.

Слід також відзначити, що саме на базі текстів, які використовуються для проведення комунікативних напівевристичних вправ, в організованому нами навчальному процесі здійснюється робота з подальшого розширення пасивного смислового запасу студентів (порівняно з обсягом лексики, що засвоюється у комунікативних алгоритмічних вправах). У кожному такому тексті вводиться 10-15 нових ключових слів, що відпрацьовуються далі за рахунок їх повторюваності, використання при виконанні різноманітних завдань до текстів, включення їх в різноманітні позааудиторні мовні вправи (домашні завдання).

Виконання комунікативних евристичних вправ на читання є наступною стадією навчання даного виду мовленнєвої діяльності в кожному циклі занять. Характерні види завдань до таких вправ: «Ознайомтеся за 2 хв. з текстом з проблем автоматизації управління процесами перевезень», «Після ознайомлення назвіть, які шляхи та засоби автоматизації пропонуються в статті», «Прогляньте за 1 хв. текст і скажіть чи мають відношення проблеми, що розглядалися в ньому, до Вашого майбутнього фаху».



У наведених прикладах завдань помітні відмінності між комунікативними евристичними вправами на читання та вправами напівевристичними. По-перше, в евристичних вправах розуміння того, що читається, перестає бути самоціллю, а стає засобом здійснення іншої діяльності: редагування тексту; пошуку в ньому певної інформації для повідомлення її іншим; співставлення інформації тексту із своїми знаннями; порівняння думок, поглядів автора з власною думкою; формулювання свого ставлення до інформації, викладеної в тексті; практичного використання цієї інформації.

По-друге, важливою особливістю є узагальнений характер завдань. Виконуючи напівевристичні вправи, студенти отримують багато завдань до одного й того самого тексту, кожне з яких спрямоване на розвиток однієї мовленнєвої дії. Під час проведення евристичних вправ студенту дається одне, але узагальнене завдання, пов'язане з роботою над конкретним текстом. Виконання цього завдання вимагає від нього здійснення цілого комплексу мовленнєвих дій. Цим самим здійснюється перехід до навчання мовленнєвої діяльності, розвитку вміння читання в різних режимах (ознайомлючому, вивчаючому та ін.).

По-третє, виконуючи будь-яке з названих завдань, студенту доводиться здійснювати справжню евристичну (пошукову) діяльність, де сфера пошуку обмежена лише змістом того, що й природне (ненавчальне) читання іноземною мовою.

Нарешті, по-четверте, всі евристичні вправи на читання характеризуються особистісною організацією. Виконання кожного з наведених вище завдань вимагає від студентів в тій чи іншій формі сформулювати свої погляди, думки, поділитися своїми знаннями, досвідом, тобто проявити себе як особистість.

Організаційна форма виконання евристичних вправ на читання по суті та сама, що й для напівевристичних вправ. Відмінність полягає в тому, що студенти в групі часто працюють не з однаковими, а з різними (індивідуальними) текстами, в ході обговорення яких викладач здійснює



контроль. За результати виконання окремими студентами завдань до текстів він робить висновки про те, як вони зрозуміли ці тексти.

Важливим є й питання про критерії контролю розуміння під час виконання комунікативних напівевристичних та евристичних вправ. Оптимальними є критерії, які включають правильність розуміння окремих факторів тексту і співвідношення кількості правильно зрозумілих факторів із загальною їх кількістю, що міститься в прочитаному повідомленні. Під «фактом» розуміється все що є важливим для змісту того, що читається, причому такий факт передається однією предикацією змісту. Як додаткові критерії враховуються глибина розуміння – осмислення причинно-наслідкових та інших логічних зв'язків, що лежать в основі фактів, і теми читання.

Стосовно розвитку навичок самоконтролю при виконанні описаних напівевристичних та евристичних вправ на читання, то він відбувається завдяки завданням до вправ. Правильність виконання завдань, запропонованих у цьому розділі, залежить від правильності виконання студентом великої кількості окремих операцій і мовленнєвих дій при роботі з конкретним зв'язним текстом. Викладач контролює цю роботу за її кінцевим результатом, а всі проміжні результати може контролювати лише сам студент. Необхідність такого постійного самоконтролю і забезпечує розвиток відповідних навичок.

Розглянута організація проведення комунікативних напівевристичних та евристичних вправ на читання є тільки першим, хоча і основним напрямком у навчанні цього виду мовленнєвої діяльності, що застосовується нами в кожному циклі занять. Він базується на загальновизнаному підході до формування мовленнєвої діяльності: від повідомлення знань – до вироблення автоматизмів операцій, що становлять навички, – до розвитку на цій основі навичок, а потім – умінь здійснення мовленнєвих дій, які починають інтегровано використовуватись у комунікації.

#### Література

1. Тарнопольский О.Б. Методика навчання англійської мови на другому курсі технічного вузу. Київ: Вища школа, 1993. 167 с.



## **ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК АКТУАЛЬНА ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА**

Вочевидь у процесі євроінтеграційного розвитку сучасної медичної освіти та проблеми професійної підготовки висококваліфікованих фахівців, варто сказати, що змінюються і вимоги до процесу його професіоналізації, що зумовлює необхідність проектування професійного та освітнього середовища, а також відповідного концептуального, теоретичного і технологічного забезпечення цього процесу, зокрема окремих аспектів навчання у медичних закладах освіти різного рівня. Адже перед медичними закладами стоїть завдання сформувати нового, соціально активного, конкурентоспроможного, компетентного медичного працівника, який би був здатний до самоосвіти й саморозвитку, міг свідомо вирішувати складні професійні проблеми, успішно досягати індивідуальних та суспільних цілей. Відтак фахова підготовка майбутніх медичних працівників також передбачає такий спосіб організації навчального середовища, у якому належною мірою реалізується розвиток особистості студента.

Навчальне середовище медичного коледжу, який є багаторівневим та багатофункціональним закладом середньої професійної освіти, стає джерелом усвідомлюваної та неусвідомлюваної інформації, яка засвоюється студентом, і є одним із засобів проектування та продукування результату. Важливу роль має не тільки зміст інформації, а й духовний та моральний потенціал соціального оточення, а також характер діяльності. Теорія освітнього середовища базується на принципах цілісності природних та соціальних факторів у становленні особистості. При цьому діяльність педагога виключає примусовий характер освітнього процесу – акцент переноситься на умови діяльності із середовищем як засобом його діагностики та проектування. Актуалізуються питання мобільності, якості та доступності освіти як ресурсу підвищення соціального





статусу особистості, освоєння інноваційних технологій організації педагогічного середовища та стандартів нового покоління, що забезпечують баланс інтересів особистості й соціуму.

Зростання ролі медичного персоналу в системі охорони здоров'я зумовлює необхідність підтримки й удосконалення медичними працівниками своїх знань та навичок, докладання необхідних зусиль до професійного самовдосконалення на рівні сучасного стану медицини. Втім, процес особистісного становлення майбутніх медичних працівників має свої особливості. У кожного зі студентів наявні сформовані у сім'ї та школі морально-психологічні та естетичні якості: усвідомлення добра і зла, справедливості, обов'язку, честі та совісті та ін. У процесі навчання у медичному коледжі вони мало змінюються. Саме тому перед системою медичної освіти гостро постає питання не тільки про зміст, структуру й технології підготовки фахівців нового рівня, але насамперед про формування «принципово нових одиниць (конструктів) освіти: компетентностей, компетенцій і метапрофесійних якостей» [2, с. 249] як важливої складової професійно-особистісної ідентичності.

Професійно-особистісний розвиток фахівця, на думку Е. Зеєра [1], на початкових стадіях детермінується різними суперечностями, які є його рушійними силами. До них відносимо суперечності між зовнішніми і внутрішніми (особистісними) чинниками. До зовнішніх чинників, які ініціюють професійне становлення, науковці відносять соціально-економічні умови, зміст і технології виконання діяльності, систему стимулювання розвитку особистості. На стадії професійної адаптації особистісне становлення визначається суперечностями між вимогою нової для особистості соціально-професійної ситуації (професійної діяльності, нової ролі, колективу) і рівнем соціально-професійної кваліфікації та компетенції [1, с. 119].

Суперечності професійно-особистісного становлення майбутнього медичного працівника впливають із основних суперечностей, характерних для навчання у вітчизняних закладах вищої освіти і, на нашу думку, існують:

- між уявленнями про обрану професію та її реальним змістом;





- між бажанням отримати професію та наявним рівнем освітніх та професійних знань, умінь та навичок, необхідних для оволодіння нею;

- між сформованим ідеалом медичного працівника і недостатнім рівнем професійних домагань;

- між умінням здобувати освіту і реальними вимогами до навчального процесу у медичному коледжі;

- між процесом формування професійно-особистісної ідентичності та деструктивними чинниками, що впливають на нього.

Таким чином, особистісне становлення майбутнього медичного працівника у медичному коледжі тісно пов'язане із професійним самовизначенням, здатністю до персоналізації та самоорганізації.

Усе вище сказане дозволяє нам ствердити, що специфіку становлення професійно-особистісної майбутнього медичного працівника у медичному коледжі нині зумовлюють чимало чинників, які розкриваються у намагання зберегти відповідність вимогам реформи національної системи охорони здоров'я та належному способі організації навчального середовища, у якому повною мірою реалізується розвиток особистості студента його ціннісних орієнтацій та прагнень до саморозвитку, а також потреба високого рівня професійної підготовки, що досягається шляхом здійснення конкретних завдань навчального процесу, самостійності, розвитку інтелекту та формування творчого підходу до професійної діяльності.

Отже, ми вважаємо, що проблема цілеспрямованого формування професійно-особистісної ідентичності майбутнього медичного працівника в умовах навчального закладу є актуальною й такою, що заслуговує на дослідницьку увагу в сфері педагогіки та управління освітнім процесом в навчальних медичних закладах.

### Література

1. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентносный подход : учеб. пособие для студ. М.: Московский психол.-соц. ин-т, 2005. 216 с.
2. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму : монографія К. : Алерта : КНТ : ЦУЛ, 2008. 336 с.



## **КИЇВСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ШКОЛА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.: АНТРОПОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Звернення до власних витоків та історико-культурних надбань становить нині осердя сучасного освітнього простору. Він позначений прагненням усвідомити власну внутрішню логіку та автентичні своїй природі концептуальні засади, що слугуватимуть каркасом наступних педагогічних побудов. У цьому контексті особливу вагу мають дослідження представників Київської академічної філософії кінця ХІХ-початку ХХ ст., рецепцію яких знаходимо у працях сучасних науковців, серед яких: В. О. Вихрущ (філософські основи дидактики П. Д. Юркевича), І. Кондратьєва (релігійно-моральні пошуки), Ю. М. Кравченко (відродження патристичної традиції в українській духовно-академічній філософії), С.Л. Кузьміна (філософія освіти та виховання в київській академічній традиції ХІХ-початку ХХ ст.), О. Б. Левченкова (ціннісно-символічна картина соціальної дійсності у філософії П.Д.Юркевича), М. І. Лук (етичні ідеї у філософії України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), В. Плужник (гносеологічні пошуки та ідеї персоналізму), М. Л. Ткачук (Київська академічна філософія ХІХ- початку ХХ ст. і становлення історико-філософської науки в Україні). Їх праці охоплюють різні вектори руху академічної думки – етику, філософську антропологію, гносеологію, історіософію, психологію тощо.

Та попри таке розмаїття підходів М. Л. Ткачук фіксує «помітний брак студій» [11,с.112], що актуалізують філософсько-педагогічний доробок окремих представників академічної філософії, зокрема О. Козлова, Г. Челпанова, О. Новицького, С. Гогоцького, Й. Міхневича, В. Зеньковського та ін., що потребує цілісного аналізу, позаяк саме він допоможе сприйняти



філософування в статусі органічної складової української філософської та педагогічної культури. Якщо не ліквідувати цієї прогалини, отримаємо деформоване уявлення про власну освіту та культуру, що загрожує втратою зв'язку із професійною традицією.

З огляду на це, а також цілу низку конкретних теоретичних і методологічних проблем, що резонують сучасний освітній дискурс, поняття «Київська школа» потребує концептуального осмислення та уточнення. Саме довільність дослідницьких інтерпретацій та «стан методологічної «розхристаності» [11, с 142], що його переживає вітчизняна історико-філософська наука, як вважає М. Ткачук, спонукають розглянути усі наявні модифікації означеного поняття та хоч якоюсь мірою наблизитися до вияву його феноменального змісту, позаяк нині визначення духовно-академічної філософії як філософської школи тяжіє більше до метафорики. Як слушно зауважує М. Ткачук, нині відсутня межа між поняттями «київська релігійно-філософська школа», «київська богословсько-філософська школа», «київська філософська школа», «київська школа філософії», «київська школа філософського теїзму», «київська школа російського теїзму», – усі вони наділяються дослідницею метафоричним звучанням. Посилаючись на Павла Флоренського, який до представників Київської відносить професорів і вихованців Київської духовної академії XIX ст. Інокентія Борисова, Ореста Новицького, Василя Карпова, Сильвестра Гогоцького, Івана Скворцова, Йосипа Міхневича, Петра Авсенєва, Якова Амфітеатрова, Памфіла Юркевича, дослідниця вказує, що, крім духовно-академічних мислителів, яких можна об'єднати поняттям «київська релігійно-філософська школа», причетними до цієї школи є О. Козлов, О. Гіляров, Г. Челпанов, Є. Трубецький, С. Булгаков, В. Зеньковський та Г. Шпет, діяльність яких безпосередньо пов'язана з університетом св. Володимира [11].

Натомість В. Плужнік поняття «київська школа філософії» виводить за межі духовно-академічної традиції, вбачаючи у ньому винятково київську університетську філософію кінця XIX-поч. XX ст.[9]



Іншої думки притримується С. Кузьміна, яка вважає поняття «школа» важливим для пояснення спільної майже для всіх київських академічних філософів схильності до педагогічного теоретизування» [6, с.55], пропонуючи взяти до уваги той «тип взаємин», що існував між представниками київської академічної інтелектуальної спільноти, схожість стилю їх педагогічної творчості та професійних поглядів на предмет і принципи викладання, незмінний інтерес до проблем виховання і освіти, а особливо потребу довести необхідність інституалізації педагогіки у вищій школі. Власне, означений С. Кузьміною «тип взаємин» ще більшою мірою викристалізовується у дослідницькій палітрі М. Ткачук, котра акцентує увагу на відчутті глибинної єдності мислителів, органічно вписаних у духовний ландшафт Києва і незримо пов'язаних з ним. На думку дослідниці, це відчуття не підлягає дискурсивному вияву, позаяк у понятті «духовна батьківщина» проявляється прагнення утвердити духовний ландшафт міста в статусі домівки буття, де людська душа знаходить надійний прихисток. «Немовби є щось обнадійливе в тому, що думка не безпритульна, й коли вже вона наявна у світі, то є, виходить, і прихисток, і дім, треба тільки їх розпізнати» [12, с. 194. ].

Суголосною сказаному є позиція С.Б.Кримського, який у праці «Під сигнатурою Софії» осмислює Київ в ролі міста, присвяченого премудрості Божій, а тому про нього можна говорити не тільки як столицю слов'янського люду, «не лише як державний, культурний і етнічний центр Руси-України, але й як семіотичний феномен чи текст, що кодується мовою матеріально-просторового середовища уявленням про космічний порядок» [5, с. 237]. Прикметно, що досліджуючи психологічні механізми культурного функціонування міста, В. Слободчиков переконливо доводить, що вони збігаються із психологічними механізмами культурного функціонування освітнього середовища, позаяк освітній простір поєднує два полюси – предметність культури і внутрішній світ людини [10]. У цьому контексті доцільно згадати тезу В. Козловського про те, що «культурні смисли тільки тоді є справжніми смислами, коли постають у вигляді умов поєднання



особистісного буття і досвіду із світопорядком і розумністю життєвого світу, де як розумність, так і світопорядок є такими тільки завдяки живому досвіду і спілкуванню індивідів» [3, с. 292].

До поняття «освітнього середовища» апелює і відомий американський дослідник Дж. Дьюї, який намагається трансформувати школу у специфічним чином організоване середовище, що має стати «суспільством в мініатюрі», його своєрідним зліпком, наділеним значним виховним потенціалом, що полягає у можливості приводити в дію механізми особистісної ідентифікації та засвоєння культурних та соціальних цінностей і способів поведінки [2]. Невипадково Н. В. Кошечко називає Київський університет кінця XIX-початку XX століть специфічним мікрокосмом, «що входив у загальний макропростір української державності», динамічним відображенням та вируючою «дзеркальною поверхнею українського суспільства у мініатюрі» [4, с. 220].

У такому зрізі «київська школа» стає виразом глибинної духовної спорідненості творців філософської культури Києва, «своєрідною метафорою» [11, с. 161], що висвічує грані філософського пошуку тогочасних мислителів.

Намагаючись створити належне експлікативне поле академічного філософування в Києві XIX — початку XX століття, М. Ткачук апелює до так званої «позатекстової дійсності», яку складає київське культурне середовище, що становить перехрестя різних культур і традицій, — візантійської, української, російської, польської, єврейської, німецької та ін. Саме воно визначає канон академічного філософування, що інституалізується передусім у системі освіти, тим самим засвідчуючи свою життєздатність.

Історична рефлексія педагогічних пошуків мислителів Київської академічної філософії XIX-початку XX ст. виявляє важливу для досягнення сучасного освітнього простору інтенцію людинотворення та пріоритетну потребу її усвідомлення, позаяк нині філософія освіти є філософією людини, що творять один і той же смисловий контекст. Людинотворча функція академічного філософування сягнула свого глибинного вияву в ідеї університету, що вимагає, на думку П. Юркевича, створення умов не тільки для



здобуття фахової освіти, а й «вищої культури живої особи» [13, с. 526], «аби кожне надбання на ґрунті спеціальному було разом прирощенням у змісті ідеалу людської особи» [13, с.523-524].

Важливо усвідомити, що реалізація цієї ідеї є неможливою в умовах домінуючої спеціалізації наукового знання та утилітарного підходу до освіти та виховання. Професійно-педагогічна культура постає в ролі морально-інтелектуального потенціалу педагога і реалізується як професійна творчість, яка може протистояти моральним деформаціям. Невипадково результативність освітнього процесу дослідниками Київської академічної філософії ХІХ-поч. ХХ ст. ставиться у залежність передусім від моральної гідності і професіоналізму її представників, а також від того, наскільки в їх особі поєднані фах та покликання. Слід особливо підкреслити, що людиноцентричні пошуки київської академічної школи мають духовно-практичний характер, а «акцентація на особистісному вимірі», за спостереженням М. Ткачук, становить їх теоретико-методологічну основу. «Тому «зовнішнього» щодо філософування і разом з тим абсолютного критерію філософської істини не існує.

Уявлення про філософію як духовне знання, що «задовольняє вимогам серця» і в той же час не суперечить вимогам розуму, виростаючи з глибинної і потаємної єдності їх обох, є те стійке підґрунтя, єдино у зв'язку з котрим взагалі можна говорити про традиції у «Київській школі філософії», – підкреслює С. Кузьміна, водночас зауважуючи, що історичний досвід мислення представників «Київської школи» існує винятково як досвід духовний. Формуючись на ґрунті культури та вбираючи в себе ознаки культурної епохи, він являє собою не застиглу догму, а є рухом до нового знання, до певного ідеалу, у якому знаходить своє відображення неповторний світ людського Я. Відтак, на думку С. Кузьміної, будь-яка реконструкція філософсько-педагогічної думки минулого являє собою «спеціалізований філософський дискурс», що у просторі освіти й виховання конститується засобами конкретної філософської системи, а також у процесі міжсистемної взаємодії. с 423

важаючи на цей підхід, центром філософії освіти і виховання стають





поняття: «людина як суб'єкт педагогічної дійсності» й «педагогічна дійсність як особлива сфера людського буття, простір становлення людської особистості й самовідтворення культури», що разом становлять неподільну єдність, з огляду на те, що «філософсько-педагогічна думка завжди пульсує між асимптотами філософсько-антропологічної та практично-педагогічної проблематики» [6, с.41].

Дотримуючись такої логіки, говоримо про насиченість київського освітнього середовища людинотворчими інтенціями, його виразну гуманізацію, що значною мірою пов'язано з тією роллю, яку відіграла Київська духовна академія у становленні університету Святого Володимира. Достатньо сказати, що викладання усіх філософських курсів тут забезпечувалося випускниками академії, серед яких С. Гогоцький, В. Іконников, О. Новицький, М. Олесницький, П. Юркевич.

Так, провідною в «антропологічній онтології» С. Гогоцького стає думка про взаємне відображення культури та особистості, що не просто співіснують – між ними панує свій лад і своя гармонія, вони мають єдиний потяг до «вдосконалення свого безпосередньо даного чуттєвого стану, до перетворення його на інший», саме тому культура прагне до безперервного і розмаїтого перетворення «безпосередньо даних нам матерій і сил», у зв'язку з чим освічена людина віддзеркалює у собі не тільки культуру, а й цілий космос [1, с. 18–20]. Водночас «Моральна антропологія» М. Олесницького вищою спонукою людини називає «сферу духу», яку слід шукати, сягаючи глибин людської душі, що можливо тільки на основі особистого духовного зв'язку. А тому сучасна освіта повинна бути звернена до душі, яка не обмежена рамками земного життя, а охоплює вічність. Відтак, центром освітніх зусиль варто вважати мораль і стосунки людини з Богом [8, с. 163–205], а завдання педагогіки полягає у тому, щоб плекати гідність, незалежну від наявної кількості зовнішніх справ людини, ту гідність, що володіє «позаємпіричною глибиною». Аналогічне розуміння освіти постулює П. Ліницький, згідно з яким освітній процес – це філософське зусилля, що є чистим проявом свободи, втіленої у форми





переконань, які визначають мотивацію, а також напрямки і характер творчої діяльності особистості [7, с. 1-14.]. Дослідник говорить про філософське знання як особливе, завданням якого є «осягання сутності речей» і прагнення до «досконалості і повноти знання» [7, с. 1-10]. Філософія тісно пов'язана із самосвідомістю та самоосвітою особистості, складаючи основу її духовного життя. Не зайве сказати, що проєкт реформування системи освіти П. Ліницького багато в чому співзвучний сучасним освітнім трансформаціям, що вимагає всебічного осмислення, і насамперед з позицій педагогічної антропології.

Аналізуючи проблеми людського буття, В.В. Зеньковський закликає чітко сформулювати «вчення про людину», а вже тоді застосовувати його відповідно до педагогічних завдань. На його думку, в основу людської особистості покладається моральність, що досягається значними душевними зусиллями. Усе, що на перший погляд видається важливим – чи то витончені естетичні запити, чи високий соціальний статус, чи інтелект – ніщо з переліченого не може порятувати людину від духовної деградації, якщо відсутній душевний труд, який спрямовує наш рух до Творця. На думку В. Зеньковського, педагогіка повинна виконати подвійне завдання: з одного боку, вона має виховати у людині прагнення до досконалості, наблизити її до Творця, і таким чином сформувати особистість, а з другого, – допомогти людині оправдати власну присутність шляхом подолання зла. З огляду на це, педагогіка стає надважливою і найбільш необхідною у людському житті.

Будучи інституціонально стабільною, університетська думка утверджує себе в статусі базової для збереження вітчизняних педагогічно-філософських надбань. релігійно-антропологічна концепція освіти та виховання постала самостійним та самобутнім явищем тогочасної культури та педагогіки.

### Література

1. Гогоцкий С. С. Краткое обозрение педагогики или науки воспитательного образования 1879–1882. – Вып. 2 : 1882. – [2], С. 18–20
2. Дьюи Дж. Демократия и образование. Пер. с англ. Ю.И. Турчаниновой, Э.Н. Гусинского, Н.Н. Михайлова. М.: Педагогика пресс, 2000. - 384 с.



3. Козловский В. П. Культурно-исторические традиции и мировоззрение личности [Текст] // Мировоззренческая культура личности (философские проблемы формирования). К. : Наукова думка, 1986. С. 292
4. Кошечко Н.В. Історичний аспект становлення та розвитку педагогічної освіти у Київському імператорському університеті Св. Володимира // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Випуск 19. 2013. С. 220-227
5. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії // Філософська і соціологічна думка. 1995. № 5–6. – С. 235–242.
6. Кузьміна С. Філософія освіти та виховання у київській академічній традиції XIX — початку XX ст. — Сімферополь: Н. Оріанда, 2010. — 552 с..
7. Линицкий П.И. Обзор философских учений. Киев, Изд-во С.Т. Еремьева, с. 1-10, 1874
8. Олесницький М. А. Из системы нравственного богословия // Труды Киевской духовной академии. –1888. № 1. С. 163–205
9. Плужник В.А. «Киевская школа философии» гносеологические поиски конца XIX-начала XX века «Киевская школа философии»: гносеологические поиски конца XIX - начала XX в.: Автореф. дис. . канд. филос. наук. - М., 1998
10. Слободчиков В. И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры [Текст] // Новые ценности образования: культурные модели школ. – Вып. 7. Инноватор – Bennet college. – М., 1997. – С. 177 – 184
11. Ткачук М. Київська академічна філософія XIX – початку XX ст.: методологічні проблеми дослідження. – К. : ЗАТ «Віпол», 2000. — 248 с.
12. Чайка Т., Малахов В. Про київського естетика А.С.Канарського і його гурток // Київські обрії: історико-філос. нариси. – К.: Стилос, 1997. – С.194 – 203.
13. Юркевич П. Разум по учению Платона и опыт по учению Канта // Философские произведения. - М.: Правда, 1990. С. 466-528



*аспірантка кафедри іноземних мов Національний університет водного  
господарства та природокористування*

## **ОКСФОРДСЬКІ ДЕБАТИ У КОНТЕКСТІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ**

Формуванню екологічної культури студентів економіко-гуманітарних коледжів значною мірою сприяють різні форми дискусії – «круглий стіл», «засідання експертної групи», форум, симпозіум, дебати. Найбільш інтригуючим методом інтерактивного впливу є оксфордські дебати як соціально-психологічний тренінг, побудований на традиціях британської Палати громад. Адаптовані правила британського формату передбачають інтелектуальні змагання двох команд, кожна з яких повинна аргументовано за заданий проміжок часу репрезентувати свою позицію щодо вирішення гострої наукової, політичної, культурної, у нашому випадку екологічної, суспільно значимої проблеми, висловити власні аргументи «за» і «проти». Важливо, що одна команда активно дошукується усіх «за», виступаючи в ролі пропонента, друга, навпаки, намагається знайти усі можливі «проти», перебираючи на себе роль опонента. Прикметно, що погляди, які виголошують учасники дебатів, можуть не збігатися з їхніми особистими поглядами.

Фахівці у сфері дидактики вищої школи виділяють низку переваг цієї інтелектуальної командної гри, до яких відносять: «Розвиток критичного мислення – дебати виробляють вміння аналізувати, виробляти оптимальне рішення з урахуванням наявних ресурсів, давати оцінку фактам та поєднати їх у тенденцію, оцінювати наслідки та результати дій з точки зору їх ефективності. Розвиток структурного мислення – дебати виховують вміння організувати мисленнєвий процес, структурно викласти свої думки, будувати логічні системи та конструкції та виявляти в них суперечності. Розвиток риторичних навичок – дебати сприяють оволодінню усним мовленням та мистецтвом переконання, розвивають вміння тримати себе перед аудиторією. Накопичення нових знань –



дебати дозволяють їх учасникам накопичувати та систематизувати нові знання з різних сфер суспільного життя, крім того, сприяють виробленню системного та об'ємного бачення проблеми» (Посібник з підвищення кваліфікації в сфері дидактики вищої школи, 2012: 203]. Оксфордські дебати дозволяють оволодіти принципами побудови виступу, технікою та необхідними навичками вербальної та невербальної комунікації, вимагаючи не тільки залучення якомога більшої кількості учасників групи, але й їх ретельної попередньої підготовки, дотримання регламенту тощо. Завданням диспуту є завжди генерація нових ідей та думок з приводу означеної проблеми, яка проектується у сферу екології, економіки, права, а тому потребує аргументованої інтегративної основи доведень. Вважаємо за доцільне окреслити певне коло проблем, що можуть бути предметом обговорення на оксфордських дебатах:

1. У ноосферній концепції В. Вернадського актуалізована ідея збалансованого розвитку соціальної, екологічної та економічної сфер. «Ноосфера є новим геологічним явищем на нашій планеті. У ній вперше людина постає могутньою геологічною силою. Перед нею відкриваються найширші творчі можливості» (Вернадський, 2004: 482-483). Чи можемо ми нині підтримати думку В. Вернадського про людину як могутню геологічну силу?

2. Складною дилемою сучасності є узгодження екологічних й економічних інтересів суспільства, які б одночасно забезпечували гарантії захисту прав людини на чисте, здорове, сприятливе для життя природне середовище, що проголошено Конституцією України (Машненко, 2014). Наскільки правомірно нині стверджувати пріоритет екологічної функції держави над економічною?

3. Чи поділяєте ви думку про те, що сталий розвиток країни неможливий без еколого-економічної конвергенції регіонів як вирівнювання економічного та екологічного потенціалів територій на основі перерозподілу фінансових ресурсів з метою стимулювання екологічно сталого розвитку? (Кубатко, 2010: 15-16).



4. Обґрунтуйте «за» і «проти» необхідності зосередження уваги сучасної держави на екологізації економіки, що «передбачає сукупність заходів щодо регулювання та стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання, котрі здійснюються з метою забезпечення збалансованості соціально-економічної й екологічної систем на принципах сталого людського розвитку» (Тулай, 2016: 208).

5. Чи доцільно вважати екологізацію економічних систем визначальною домінантою парадигмальних змін в економічній теорії XXI століття? (Кульчицький, 2018: 16).

Зрозуміло, що означеною проблематикою не обмежується проведення оксфордських дебатів, оскільки життя диктує щоразу інші, складні і непросто вирішувані питання, які скеровують на пошук нового, неосвоєного простору знань. Так само не варто універсалізувати саму методологію дебатів, оскільки досягнення цілі гарантується тільки комплексом методологічних технологій.

#### Література

1. Азизова И. Ю. Система методической подготовки студентов-биологов на основе стратегии субъектно-рефлексивного обучения в педагогическом вузе : дис.... докт. пед. наук : 13:00:02 – СПб., 2016. – 395 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 576 с.
3. Кубатко О. В. Еколого-економічні механізми забезпечення сталого розвитку на рівні регіонів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. – Сум. держ. ун-т. Суми, 2010. – 21 с.
4. Кульчицький Я. В. Екологізація економічних систем як визначальна домінанта парадигмальних змін в економічній теорії XXI століття / Науковий вісник НЛТУ України. – 2018. Т. 28, № 9. – С. 16-20.
5. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995. – 164 с.
6. Мамедов Н. М. Культура, Экология, Образование. – Москва : РЭФИА, 1996. – 52 с.
7. Машненко К. Механізми формування екологічної правосвідомості громадян України. Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2014. Вип. 1. URL: <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirn>
8. Навчально-методичний посібник з екології / уклад. Н. В. Трофімчук. – Рівне: Приватний вищий навчальний заклад Рівненський економіко-гуманітарний та інженерний коледж, 2016. – 89с.



9. Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. праць (Випуск 4). – К. : Логос, 2001. – 168 с.

10. Тулай О. І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : моногр. – Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2016. – 414 с.

11. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.



Національний університет  
водного господарства  
та природокористування



**МАТЕРІАЛИ ІХ Всеукраїнської наукової конференції**

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРИСТИКИ: СВІТОГЛЯДНІ ПОШУКИ, КОМУНІКАТИВНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ»**

**Рівне – 2019**

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей.

**С91. Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії:** Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ.конфер./ Редкол. Бошицький Ю.Л., Залужна А.С., Малевич Л.Д., Українець С.Я. – Рівне: РІКУП НАНУ, 2019. – 217 с.

*До збірника увійшли тези доповідей учасників ІХ Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», присвячені теоретикофілософським, лінгвістичним та психолого-педагогічним аспектам гуманітарного пошуку. Означена проблематика розглядається в порівняльно-історичному та міждисциплінарному контексті, даються конкретні рекомендації щодо практичного застосування висновків науковців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.*

*Матеріали конференції стануть у нагоді науковцям, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться питаннями сучасної гуманітаристики, зокрема, проблемами розвитку філософії, лінгвістики, теорії та історії освіти й виховання.*

**УДК 141 (082)**

**ББК 87 В 7**